Sanayi ve Hizmet Sektöründe
Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar

Ankara ve Konya İlleri

Çocuk İşçiliğiyle Mücadele **Uygulama Programı**

SANAYİ VE HİZMET SEKTÖRÜNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR

ANKARA VE KONYA İLLERİ ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE UYGULAMA PROGRAMI

Programı Hazırlayanlar

Selin Ayaeş
Ertan Karabıyık

Program Yöneticisi

Buse Ceren Otaç

Program Asistanı

Hazan Öcal

Katkı Verenler

Buse Ceren Otaç
Bürge Akbulut
Seda Akço
Özlem Zehir

Kasım 2022, Ankara

Bu yayın UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile hazırlanmıştır. İçeriği tamamen Kalkınma Atölyesi'nin sorumluluğundadır; ifadeler Kalkınma Atölyesi'nin kendi görüşleri olup UNICEF'in politikalarını veya görüşlerini yansıtmamaktadır.

KALKINMA ATÖLYESİ

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama,
Üretim ve İşletme Kooperatifi

Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara
+90 (553) 211 38 97

Sanayi ve Hizmet Sektöründe

Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar

Ankara ve Konya İlleri
Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programı

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **11**

1. ARKAPLAN **13**

1.1. Tarihsel Süreç 17

1.2. Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede İlgili Aktörler 23

1.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocukların Kapsamı; Çocukların Çalıştığı Alanlar ve Çalışma Statüleri 25

2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ MEVCUT DURUM **36**

2.1. Ankara İlinde Çocuk İşçiliği Mevcut Durumu 37

2.2. Konya İlinde Çocuk İşçiliği Mevcut Durumu 57

3. GENEL DEĞERLENDİRME **76**

3.1. Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları ve Riskleri 77

3.2. Çalışan Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Risk Değerlendirmesi 81

3.3. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine ve Çalışan Çocukların Korunmasına Yönelik İl Düzeyinde Rol ve Sorumluluğu Olan Kurumlar 89

3.4. Genel Değerlendirme 94

4. ANKARA ve KONYA'DA SANAYİ ve HİZMET SEKTÖRÜNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ ile SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR İÇİN ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE UYGULAMA PROGRAMI **98**

4.1. Uygulama Programı Amaç ve Hedefleri 99

4.2. Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklara İçin Mücadele Uygulama Programı Faaliyet Tablosu 100

4.3. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı'nın İzlenmesi ve Değerlendirilmesi 105

KAYNAKÇA **106**

TANIMLAR VE KAVRAMLAR **108**

TABLOLAR

Tablo 1: Tarihsel Süreç: Ankara ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılmış çalışmalar....18

Tablo 2: Tarihsel Süreç: Konya ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılmış çalışmalar....19

Tablo 3: SGK 2021, Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam oranları....25

Tablo 4: Çalışan çocukların statüleri ve bu statüler kapsamında tanımları....27

Tablo 5: SGK Mayıs 2022 çırak, stajyer ve kursiyer sayıları ile MEB 2022 mesleki eğitime kayıltı öğrenci sayısı....28

Tablo 6: Saha çalışmasında gerçekleştirilen görüşmeler listesi....39

Tablo 7: Sektörel bazda çocukların çalıştığı işler....43

Tablo 8: Ankara'da bulunan mesleki ve teknik anadolu liselerindeki bölümler....53

Tablo 9: Saha çalışmasında gerçekleştirilen görüşmeler listesi....59

Tablo 10: Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı İş Müfettişleri Konya Saha Çalışması Verileri....63

Tablo 11: Sektörel bazda çocukların çalıştığı işler....64

Tablo 12: Konya'da bulunan meslek ve teknik anadolu liselerindeki bölümler....75

Tablo 13: SGK kayıtlarına göre iş kazası ve ölüm sayıları....77

Tablo 14: İSİG 2021 verilerine göre çalışırken hayatını kaybeden çocuk sayıları....78

Tablo 15: İşyeri tehlike sınıfları listesi....82

Tablo 16: Çocuk işçilerin çalıştıkları iş alanlarında karıştıkları tehlikeler....84

Tablo 17: Kayıtlı bir şekilde çalışan çocukların risk durumlarına yönelik belirleyici faktörler....88

Tablo 18: Kayıtsız bir şekilde çalışan çocukalrın risk durumlarına yönelik belirleyici faktörler....89

Tablo 19: Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı İzleme ve Değerlendirme Tablosu....105

GRAFİKLER

Grafik 1: 160 milyon çocuk işçi içerisinde 79 milyon en kötü biçimdeki çocuk işçi 13

Grafik 2: Küresel düzeyde çocuk işçiliğinin görüldüğü sektörlerin yüzdelik dağılımı 13

Grafik 3: TÜİK Çocuk İşçiliği Anketei, sektörel dağılımı.....14

Grafik 4: İl düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadelede rol ve sorumluluğu olan aktör ilişki ağ haritası..... 24

Grafik 5: Ambalaj toplayıcıları, hurdalık işletmeleri ve geri dönüşüm firmaları ilişkisi 30

Grafik 6: Ankara ilindeki çocuklara dair genel veriler 38

Grafik 7: Konya ilindeki çocuklara dair genel veriler 58

Grafik 8: Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik risk durum tablosu 86

HARİTALAR

Harita 1: Ankara sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar mevcut durum haritası 40

Harita 2: Konya sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar mevcut durum haritası 60

KISALTMALAR

AMATEM	Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇEMATEM	Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
ÇGİÇY	Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
ÇSGB	Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇOGEM	Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
İDDG	İşyeri Denetleme ve Danışmanlık Grupları
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Program
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İSİG	İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi
İTK	İş Teftiş Kurulu
KADİM	Kayıt Dışı İstihdam Merkezi
KONESOB	Konya Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEK	Mesleki Eğitime Kazandırma Programı
MEM	Mesleki Eğitim Merkezi
MTEGM	Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SED	Sosyal Ekonomik Destek
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UMATEM	Uçucu Maddeler Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

UNICEF Türkiye Ofisi'nin teknik ve finansal desteğiyle Kalkınma Atölyesi Kooperatifi tarafından uygulanan *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı (2021-2022)* faaliyetleri kapsamında Ankara ve Konya illerinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklar düzeyinde mevcut durum tespit edilmiş ve buna yönelik bir çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programı geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu proje kapsamında Ankara ve Konya illeri kapsamında, *Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programı* hazırlanmıştır.

Çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik mevzuatın güçlendirilmesine ve bu doğrultuda önemli program ve projeler uygulanmasına rağmen dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliği sorununun pek çok alanda devam ettiği görülmektedir. UNICEF Küresel Tahminler Raporu[1]'na (2020) göre dünyada 79 milyonu ''en kötü biçimdeki çocuk işçiliği'' olmak üzere 160 milyon çocuk, çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından Türkiye'de bugüne kadar yürütülen projeler ve yapılan araştırmaların sonuçları, 182 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; "sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2019 yılında gerçekleştirdiği çocuk iş gücü araştırması; çalışan çocukların yüzde 45,5'inin hizmet, yüzde 30,8'inin tarım ve yüzde 23,7'sinin sanayi sektörlerinde bulunduğunu göstermektedir.

Çocuk işçiliğiyle etkili bir mücadele için rehberlik, izleme ve denetim yanında, çocuk işçiliğinin nedenini ortadan kaldırmaya yönelik çok yönlü program ve projelerin uygulanması gerekmektedir. İl düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik etkili bir uygulama programının hazırlanması için ilgili sektörlerde çocuk işçiliğinin mevcut durumun saptanması ve anlaşılması gereklidir. Bu çalışma; veri toplama, analiz, değerlendirme ve uygulama adımlarını kapsayarak sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklar için mücadeleye dair bir yol haritası sunmaktadır. Çalışmada Ankara (Altındağ, Çankaya, Etimesgut Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle) ve Konya (Selçuk, Karatay ve Meram) illerindeki metropol ilçelerde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklar kapsama alınmıştır. Hizmet sektöründe çocukların görece daha fazla yer aldığı; oto sanayi, berberlik, kuaförlük, lokantacılık gibi meslekler ile sanayi sektörü için mobilya ve benzeri imalat faaliyetleriyle, daha çok mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) dikkate alınmıştır. Bununla birlikte sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocuklar, dijital platformlarda kendi hesabına gelir elde eden çocuklar ile anne ve babaları tarafından sosyal medyada çalıştırılan çocuklar ile tarımsal üretimde çalışan çocuklar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada, sanayi, hizmet ve sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumu ortaya koyan Ankara ve Konya illeri için çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programı ve uygulama programının hazırlanma aşamalarında yer alan tüm faaliyetlerin sistematik bir şekilde yürütülmesine dair adımları açıklayan bir uygulama programı geliştirme rehberi hazırlanmıştır.

---

[1] ILO, UNICEF, Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf (E.T. 30 Ekim 2022)

1 | ARKAPLAN

UNICEF ve ILO 2021 yılında yayınladığı "Çocuk İşçiliği – Küresel Tahminler 2020[2]" raporuna göre, dünyada 5-17 yaş grubundaki 160 milyon (63 milyon kız, 97 milyon erkek) çocuğun, yani dünyadaki çocuk nüfusunun yüzde 10'unun çocuk işçi[3] olduğunu tespit etmiştir. Rapora göre 79 milyon çocuk, en tehlikeli biçimdeki çocuk işçiliği yapmaktadır (Grafik 1). Bu çocukların yüzde 70'i tarım, yüzde 19,7'si hizmet ve yüzde 10,3'ü sanayi sektöründe çalışmaktadır (Grafik 2).

Grafik 1. 160 milyon çocuk işçi içerisinde 79 milyon en kötü biçimdeki çocuk işçi

Grafik 2. Küresel düzeyde çocuk işçiliğinin görüldüğü sektörlerin yüzdelik dağılımı (2016-2010)

Çocuk işçiliğinin küresel düzeydeki durumunun özellikle koronavirüs salgınının etkileriyle arttığı ve bu artışın devam edeceği öngörülmektedir. ILO ve UNICEF'in 2020 yılında ortak olarak yayınladığı *Covid-19 ve Çocuk İşçiliği Raporu*'nda, aşırı yoksulluk içinde yaşayan kişilerin sayısının sadece 2020 yılı için, kriz öncesine kıyasla 40 milyondan 60 milyona çıkabileceği belirtilmiştir.[4] Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluğun, dünyada yaşanan bu krizle birlikte çocuk işçiliği sorununun artmasına neden olacağı açıktır. Krizin, Türkiye için de çocuk işçiliği konusunda benzer bir sonuç doğuracağı görülmektedir. Kalkınma Atölyesi'nin 2020 yılında gerçekleştirdiği *Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Aileleri ve Çocuk İşçiliği Üzerine Etkileri Araştırması*'nda salgın döneminde çocuk işçiliğinin yüzde 10

---

[2] ILO, UNICEF, Child Labour, 2020

[3] ILO"çocuk *işçiliği*"ni, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal veya ahlaki açıdan tehlikeli işler olarak tanımlamaktadır (https://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm) (E.T. 30 Ekim 2022). Çocuk işçiliği ile birlikte çocukların yasal olarak çalışabileceği işleri de içeren daha genişa bir kavram olarak "çalışan çocuklar" ifadesi kullanılmaktadır. "Çocuk İşçiliği – Küresel Tahminler 2020" raporuna göre dünya çapında 5-17 yaş grubunda toplam 222 milyon çalışan çocuk bulunmaktadır.

[4] ILO & UNICEF, Covid-19 ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_751230.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

arttığı belirtilmektedir.[5] Raporda temel odak noktası olarak yoksulluğun artması sonucunda tarım sektöründeki çocuk işçiliğinin arttığı belirtilse de, sektörler arasındaki ilişki ve geçişkenlik düşünüldüğünde, bu tespitin hizmet ve sanayi sektörü için de geçerli olacağını tahmin etmek yanlış olmayacaktır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen Çocuk İş Gücü Anketi (2019)[6] verilerine göre Türkiye'de toplam 720 bin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuğun *ekonomik işlerde*[7], yani hanehalkı gelirine katkı sağlamak için çalıştığı belirtilmiştir. Bu veriler, çocukların çalışmasındaki temel nedenin ekonomik olduğunu göstermektedir. Küresel düzeyde çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü sektörlerin başında kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu, tarım sektörü ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de çocuk işçiliğinin en fazla bulunduğu sektör ise dünyadaki eğilimden farklı olarak yüzde 45,5 ile hizmet sektörünü göstermektedir. Tarımdaki çocuk işçiliğinin oranı yüzde 30,8 iken, sanayi sektöründe bu oran yüzde 23,7'dir (Grafik 3).

Grafik 3. TÜİK Çocuk İşçiliği Anketi, sektörel dağılım (Yüzde)

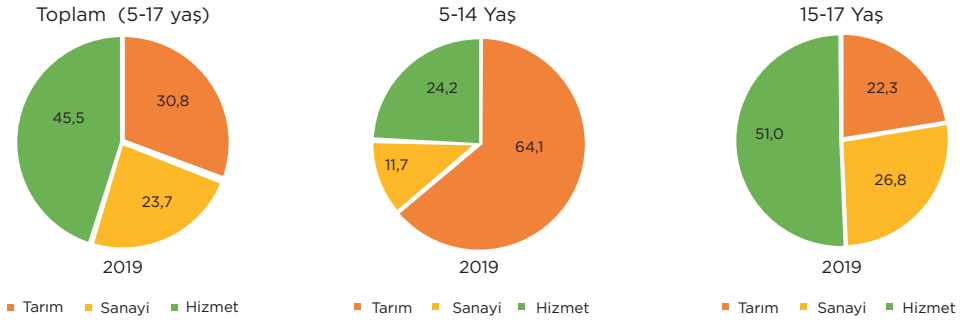

[5] Kalkınma Atölyesi (2022), Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Aileleri ve Çocuk İşçiliği Üzerine Etkileri Araştırması, Ankara.

[6] TÜİK Çocuk İş gücü Anketi Sonuçları (2019), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807 (E.T. 30 Ekim .2022). BU anket çalışması kapsamında Türkiye'de bulunan geçici koruma, uluslararası koruma, kayıtsız göçmenlerin verileri dahil değildir.

[7] TÜİK, "*ekonomik işlerde çalışan çocukları*" referans haftası süresince herhangi bir gün en az bir saat süresince ücret, kâr veya ailenin kazancı için aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışanlar ile işi olanlardan; çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan ancak işleri ile ilişkileri devam eden kişileri kapsayacak şekilde tanımlamaktadır. ILO tanımıyla karşılaştırıldığında, TÜİK tarafından kullanılan bu tanımın, ILO'nun "çocuk işçiliği" kavramını da içerecek şekilde kullandığı "çalışan çocuklar" kavramı ile benzer olduğu söylenebilir.

NORA
LAZER

Türkiye'de sanayi sektörünün gelişmesi sonucunda göçün ve kentlerdeki nüfusun hızla artmasıyla çocuk işçiliğinin başka bir boyutu da ortaya çıkmış; sokakta çalıştırılan çocukların sayısında hızlı bir artış görülmüştür. Özellikle 1980'li yıllardan sonra hız kazanan kırsaldan kente göç ve kentleşme gibi süreçleri derinlemesine incelemek, sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik genel durumu anlamak için önemlidir. UNICEF gelişmekte olan ülkelerde sokakta çalıştırılan çocukları, sahip oldukları aile desteğine göre üç kategoriye ayırmaktadır;

a *aileleriyle ilişkisi sürekli olan çocuklar,*

b *aileleriyle zaman zaman ilişki kuran çocuklar* ve,

c *aile desteğinden tümüyle yoksun çocuklar.* [8]

Dolayısıyla sokakta çalıştırılan çocukların; sokak çocuğu, sokakta yaşayan çocuk gibi tanımlardan ayrı ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada sokakta çalıştırılan çocuklar; zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçiren, herhangi bir korumadan ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden yoksun, sokakta çalışma kapsamındaki enformel sektör olarak isimlendirilen alanlarda aktif rol alan çocuklar olarak ele alınmıştır.

Çocuk işçiliği sorununun geçmişten günümüze dünya üzerindeki genel durumu, bu sorunun sektörel dağılımındaki önemini ve farklı boyutlarıyla ele alınması gerektiğini göstemektedir. Türkiye'de çocuk işçiliğinin mevcut durumuna ve bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, 2000 yılı öncesinde imalattaki çıraklık olgusunun, 2000'li yıllardan sonra ise sokakta ve mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocukların ön plana çıktığı söylenebilir.[9] 2000'li yıllardan bu yana mevsimlik tarımsal üretimdeki çocuk işçiliğine yönelik çok sayıda çalışma ve araştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte çocuk işçiliği ile mücadele için farklı sektörlerde değişen toplumsal yapı ve güncel veriler kullanılarak yeni çalışmaların yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu ihtiyaç doğrultusunda hazırlanan bu raporda, Türkiye'de sanayi, hizmet sektörlerinde ve sokakta çalıştırılan çocuklarla ilgili tarihsel arka plan sunulmuş, güncel verileri ortaya koymak amacıyla ise Ankara ve Konya illerinde gerçekleştirilen mevcut durum tespiti çalışmalarına raporun iller özelinde oluşturulan bölümlerinde yer verilmiştir. Çalışma kapsamında Ankara ve Konya illeri seçilirken, illerdeki sanayi ve hizmet sektörünün yoğunluğu dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, Ankara ve Konya'da yapılmış olan çalışmalara tarihsel süreç kısmında yer verilmiştir.

---

[8] UNICEF, The State of Theworld's Chıldren, 1986, https://www.unicef.org/media/90221/file/SOWC-1986.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[9] Erdoğan, Uyan Semerci, Türkiye'de 2000 Sonrası Akademik Yazında Çocuk İşçiliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi, 2019, https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1833-af74350b.pdf , (E.T. 30 Ekim 2022)

1.1. Tarihsel Süreç

Çocuk işçiliği sorununun farklı sektörlerdeki durumu ve yapısal nedenleri dikkate alındığında, bu sorunla mücadele için sektörel bazda, il düzeyinde ve çok boyutlu program ve projelerin uygulanmasına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Türkiye Cumhuriyeti, yoğun bir şekilde devam etmekte olduğu çocuk işçiliğiyle mücadele alanındaki çalışmalarına, program/proje düzeyinde ve sistematik bir şekilde ILO tarafından 1992 yılında başlatılan Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uluslararası Programı (IPEC) ile dahil olmuştur. 2011 yılından sonra bu sürece başta Suriyeli ailelerin çocukları olmak üzere tüm yabancı göçmenlerin çocuklarının da dahil olmasıyla, bu alandaki çabaların daha da artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen masabaşı çalışmasıyla, Ankara ve Konya illerinde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çeşitli faaliyetlerin ve çalışmaların gerçekleştirildiği, fakat sektörel bazda ve il düzeyinde yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Özellikle tarım sektörü odağındaki çalışmalara ulaşılmış, ancak sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik güncel verilere ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu çalışma kapsamında, Ankara ve Konya illerinde çocuk işçiliği odağında tamamlanmış akademik çalışmalar, uygulanan programlar ve projeler ile sorunun önemini ortaya koyan medya haberlerinden oluşan bir tarihsel süreç ortaya konulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Tarihsel süreç: Ankara ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılmış çalışmalar

1976
Tez
Ankara Pazarlarında Çalışan Çocuklarla İlgili Araştırma
Kurum / Aktör
Sosyal Hizmetler Akademisi Üniversitesi
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-1135-ankara-pazarlarinda-calisan-cocuklarla-ilgili-arastirma-tez

1994
Makale
Çalışan Çocukların Toplumsal Profili: Ankara Sanayinde Bir Saha Çalışması
Kurum / Aktör
Vedat Bilgin, Erkan Akın, Belma Tukuroğlu
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-458-calisan-cocuklarin-toplumsal-profili-ankara-sanayinde-bir-saha-arastirmasi-kitap

1995
Makale
Çocuk Çalıştıran Küçük İşyerlerinde Çalışma Koşulları Üzerine Bir Araştırma
Kurum / Aktör
Mustafa Taşyürek, A. Gürhan Fişek
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-25394-cocuk-calistiran-kucuk-isyerlerinde-calisma-kosullan-uzerine-bir-arastirma-makale

1996
Makale
Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
A. Gürhan Fişek
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-1062-sanayi-kesiminde-calisan-cocuklar-makale

1996
Makale
Enformel Sektörde Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Sezen Zeytinoğlu
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-958-enformel-sektorde-calisan-cocuklar-makale

1996
Makale
Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Siral Ülkü
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-965-hizmet-sektorunde-calisan-cocuklar-makale

1996
Makale
Küçük İşletmelerde Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Ali Şahinkesen
Kaynak
http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5956/2079

1996
Makale
Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Sevil Atauz
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-1060-sanayi-kesiminde-calisan-cocuklar-makale

2000
Tez
Ankara`da Çeşitli İş Kollarında Çalışan Erkek Çocukların Somatotip Özellikleri
Kurum / Aktör
Ecevit Barış Özener
Kaynak
https://kutuphane.fisek.org.tr/kitap.php?book_id=144

2003
Araştırma
Assessment of Street Children Projects in Five Provinces in Turkey
Kurum / Aktör
Sevil Atauz, Nil Ayhan, Kasım Karataş, Ertan Karabıyık
Kaynak
https://www.researchgate.net/publication/352689636_Assessment_of_Street_Children_Projects_in_Five_Provinces_in_Turkey

2003
Araştırma
Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Betül Altuntaş
Kaynak
http://genclikbirikimi.org/kunye-472-mendile-simite-boyaya-cope-ankara-sokaklarinda-calisan-cocuklar-kitap

2008
Araştırma
Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği
Kurum / Aktör
Mehmet Meder
Kaynak
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/345867

2010
Araştırma
Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu
Kurum / Aktör
Hakan Acar
Kaynak
https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=shcek-kitap.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=967

2011
Araştırma
OSTİM, İvedik ve Sincan Organize Sanayii Bölgelerindeki İş Gücü ile Mesleki Eğitim Öğretim İlişkisi Araştırma Raporu
Kurum / Aktör
Ankara Kalkınma Ajansı
Kaynak
http://kutuphane.ankaraka.org.tr/dokuman/ostim-ivedik-ve-sincan-organize-sanayii-bolgelerindeki-is-gucu-ile-mesleki-egitim-ogretim-iliskisi-arastirma-raporu/116

2012
Araştırma
Çocuk İşçiliği, IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları
Kurum / Aktör
Necati Kayhan
Kaynak
https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/85270

2012
Araştırma
Siteler, Mobilya ve Ankara
Kurum / Aktör
Ankara Kalkınma Ajansı
Kaynak
https://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/siteler-mobilya-ve-ankara-rapor.pdf

2015
Araştırma
Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu
Kurum / Aktör
Mehmet Taşpınar, Kasım Karataş, Yücel Gelişli, Şerife Terzi
Kaynak
https://www.researchgate.net/publication/349641427_SOSYAL_VE_EKONOMIK_DESTEK_HIZMETLERININ_DEGERLENDIRILMESI_PROJESI_ARASTIRMA_SONUC_RAPORU

2016
Araştırma
Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar
Kurum / Aktör
Kasım Karataş, Seda Attepe, Özden Ahmet Ege, Engin Fırat
Kaynak
https://www.researchgate.net/publication/333949162_ANKARA_SOKAKLARINDA_CALISTIRILAN_COCUKLAR_SORUNLAR_VE_IHTIYACLAR

2017
Araştırma
Mamak İlçesi Çocuk Yoksulluğu Haritalandırması Projesi
Kurum / Aktör
Ankara Kalkınma Ajansı
Kaynak
https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/mamak-ilcesi-cocuk-yoksullugu-haritalandirmasi-projesi.pdf

2018
Araştırma
Mobilya İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Raporu
Kurum / Aktör
Kalkınma Atölyesi Kooperatifi & UNICEF Türkiye Ofisi
Kaynak
https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-MOBILYA-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf

2020
Araştırma
Ankara'da kent yoksulluğu
Kurum / Aktör
Derya Güler Aydın, Selcen Öztürk, Mustafa Aykut Attar, Onur Yeni, İsmail Çakmak
Kaynak
https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2020/12/HUSPAM-RWI-ANKARADA-KENT-YOKSULLUG%CC%86U-30-10-2020-1.pdf

Tablo 2. Tarihsel süreç: Konya ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılmış çalışmalar

1990

Makale
Küçük İşletmelerde Çalışan Çocuklar
Kurum / Aktör
Ali Şahinkesen
Kaynak
http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5956/2079

2015

Araştırma
Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Gözünden Mesleki Eğitim ve Toplumsal Yansımasına Yönelik Saha Çalışması
Kurum / Aktör
Mehmet Buğra Ahlatcı, Mevlana Kalkınma Ajansı
Kaynak
https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/DsymAN3fL719201744005PM.pdf

2018

Araştırma
Türkiye'de Ayakkabı İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Çalışması
Kurum / Aktör
Kalkınma Atölyesi Kooperatifi
Kaynak
https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-AYAK-KABI-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf

2018-2020

Program
Çocuk İşçiliği ile Mücadele Aracı Olarak Mesleki Eğitim
Kurum / Aktör
UNICEF Türkiye Ofisi, TESK
Kaynak
https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/%C3%A7oc-uk-I%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fine-kar%C5%9F%C4%B1-m%C3%BCca-delede-arac%C4%B1-olarak-teknik-ve-mesleki-e%C4%9Fitim

2020

Makale
Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Sığınmacı Çocukların Çalışma Hayatına Katılmaları ve Çocuk İşçiliği Sorunu
Kurum / Aktör
Mustafa ÖZER, Selçuk Üniversitesi
Kaynak
http://www.ispecjournal.org/index.php/ispecijssh/article/view/70/42

2021

Haber
Berberde çıraklık yapan 14 yaşındaki çocuk işçiyi "yanlış tıraş" için demir copla dövdü!
Kurum / Aktör
Doğan Haber Ajansı
Kaynak
https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/berberde-ciraklik-yapan-14-yasindaki-cocuk-isciyi-yanlis-tiras-icin-demir-copla-dovdu-1884426

2019

Haber
İşyeri sahibi 15 yaşındaki çocuk işçiye palangalı işkence yaptı, ağabeyini darp etti
Kurum / Aktör
Doğan Haber Ajansı
Kaynak
https://www.evrensel.net/haber/393997/isyeri-sahibi-15-yasindaki-cocuk-isciye-palangali-iskence-yapti-agabeyini-darbetti

2019

Araştırma
Türkiye'de Ayakkabı İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Raporu
Kurum / Aktör
Kalkınma Atölyesi Kooperatifi & UNICEF Türkiye
Kaynak
https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-AYAK-KABI-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf

ILO-IPEC Programı'nda, öncelikli riskli alan olarak belirlenen sanayi sektöründeki çocukların genel olarak çalışmakta olduğu oto tamir ve bakım, mobilya ve ayakkabı imalatı, tekstil ve benzeri küçük ölçekli işletmeler kapsama alınmıştır. Program kapsamında 2008 yılına kadar projeler ÇSGB İş Teftiş Kurulu (İTK) ile yürütülmüştür. 1993 yılında sokakta çalışan çocuklar için Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ait Sıhhiye Otoparkı'nın içinde *'Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi'* açılmıştır. 1997 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin ILO-IPEC ile birlikte başlattığı *Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Pilot Projesi*[10] de bu çalışmaların bir devamı niteliğindedir. Proje çerçevesinde Ankara'daki Şaşmaz ve OSTİM sanayi merkezlerindeki işyerlerinde proje denetim ve izleme faaliyetleri planlanmıştır. ILO-IPEC çerçevesinde en kötü koşullarda çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik olarak, oto tamir ve bakım işyerlerinde denetimler ve çalışmalar 1998-1999 ve 2010 yıllarında devam etmiştir.

2004-2007 tarihleri arasında ILO-IPEC kapsamında tamamlanan bir diğer çalışma ise *Mobilya Sektöründe Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Projesi*'dir. Amacı, 18 yaşının altındaki çocukların çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden uzaklaştırılması olan proje; Ankara, İzmir, Bursa/İnegöl'de uygulanmıştır. Bu proje kapsamında mobilya imalatında çalışan 15 yaşın altındaki çocukların, çalışma hayatından çekilerek eğitime yönlendirilmesi, 16-18 yaş grubundaki çocukların ise çalışma koşullarının iyileştirilerek en kötü çalışma biçimlerden kurtarılması amaçlanmıştır. Ayrıca, bu çocukların kardeşlerinin çalışma hayatına girmesinin önlenmesi ve ailelerine destek sağlanması amacıyla bir dizi faaliyet gerçekleştirilmiştir[11].

1993'den 2007'ye kadar ILO-IPEC kapsamında yürütülen çalışmalara bakıldığında, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocukların durumuna yönelik önemli bulguların ortaya konulduğu görülmektedir. Ankara'da oto sanayi ile oto bakım/tamir alanında çalışan çocuklara yönelik yayınlanan raporda[12] çalışma ortamı koşulları, iş güvenliği, mevzuata uygunluk gibi farklı perspektiflerden, çalışan çocukların mevcut durumu ortaya konuştur. Raporlardaki bir diğer önemli bulgu, farklı yıllarda yapılan projelerde tespit edilen yasal uygunsuzlukların devam ettiği şeklindedir. Uygunsuzlukların devam etmesi büyük oranda mevcut yasaların etkin uygulanmaması ile ilişkilendirilmiştir. Proje denetimlerinin uygulandığı sanayi merkezlerindeki işyerlerinin, İş Kanunu ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu[13] kapsamında olsalar dahi, yasaların etkili bir şekilde uygulanamaması, denetimlerde koordinasyonsuzluk, altyapıdaki uygunsuzluk veya yaklaşım tarzlarındaki yetersizlikler nedeniyle bu sorunların devam ettiği belirtilmiştir. Uygulama konusunda benzer sorunların yaşandığı bir diğer alan ise sanayide çalışan çocukların, çırakların ve stajyerlerin çalışma koşullarıdır. Mesleki eğitim kapsamında çalışan çocukların ilgili mevzuata uygun olarak öğrenci statüsünde çalıştırılmadığı, çırakların genelde ucuz iş gücü olarak kullanıldığı belirtilmektedir.

---

10 Ankara Büyükşehir Belediyesi, Sokakta Çalıştırılan Merkezi, https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/sokakta-calisan-cocuklar-merkezi, (E.T. 30 Ekim 2022)

11 ÇSGB & ILO, Çocuk İşçiliği Projesi, https://www.csgb.gov.tr/medias/5828/ilococuk.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

12 Kayhan, Necati, ''Çocuk İşçiliği, IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları'', Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi/4/1, 2012, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/85270, (E.T. 30 Ekim 2022)

13 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 9.6.1986, birinci kısım, https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_05/18152030_DAYANAK.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

2005 yılında ÇSGB tarafından *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi* İçin Zamana *Bağlı Politika ve Program Çerçevesi (2005-2015)*[14] yayınlanmıştır. ILO-IPEC kapsamında hazırlanan bu belgenin hedef grupları olarak, ILO tarafından yayınlanan 182 sayılı sözleşme[15] kapsamında en kötü biçimdeki çocuk işçiliği olarak tanımlanan sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma belirlenmiştir. Türkiye'de sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların sokaktan çekilmesi, sosyal rehabilitasyonunu sağlayarak aile yanına döndürülmesi, madde bağımlısı çocukların tedaviye yönlendirilmeleri, okul veya iş yaşamına kazandırılması gibi çalışmalar 2005/5 sayılı *Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli* konulu Başbakanlık Genelgesi[16] doğrultusunda kamu, sivil toplum ve üniversiteler işbirliği içerisinde yürütülmüştür. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından geliştirilen *Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli*[17] İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Adana, Mersin, Bursa, Antalya illerinde uygulanmıştır. Hizmet modeli öncelikle; sokakta çalıştırılan, bütün gününü sokakta geçiren ve madde kullanan ve dolayısı ile her türlü istismara açık hale gelen çocukları odağa almıştır. Model, çocukların sokaktan uzaklaştırılarak örgün ve mesleki eğitime yönlendirilmelerini, madde bağımlılığı tedavilerinin yapılmasını, barınma, beslenme, giyim, sağlık, eğitim vb. temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve toplumla yeniden bütünleştirilmesini içeren çok sektörlü yaklaşımı benimsemektedir.Bu yapı çerçevesinde model, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı, mahalli idareler (il özel idareleri ve belediyeler) ve valiliklere sorumluluk vermektedir. Bu kurumların koordinasyon merkezi, mobil ekip, sokak ofisi, barınak, İlk Adım İstasyonu, Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇEMATEM),Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (AMATEM), Uçucu Maddeler Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi (UMATEM), Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (ÇOGEM) gibi birimleri aracılığıyla çocuklara hizmet sunulması planlanmıştır.

2005 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) *Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu* kurulmuştur.[18] Komisyon, Gaziantep, Kahramanmaraş, İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Ankara ve İzmir'de incelemelerde bulunmuş-

[14] ÇSGB, ''Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi'', 2005, http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocuk%20Isciliginin%20Onlenmesi%20Icin%20Zamana%20Bagli%20Politika%20ve%20Program%20Cercevesi.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[15] ILO, 182 Nolu Sözleşme, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm, (E.T. 30 Ekim 2022)

[16] Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Başbakanlık Genelgesi, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050325-8.htm, 2005/5, (E.T. 30 Ekim 2022)

[17] Acar, Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, 2010, https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=shcek-kitap.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=967, (E.T. 30 Ekim 2022)

[18] TBMM, Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, 2005, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2789?show=full&locale-attribute=tr, (E.T. 30 Ekim 2022)

tur. Komisyon raporunda söz konusu illerde sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklarla ilgili veriler toplanmış, uygulanmakta olan projeler derlenmiş ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur. TBMM Araştırma Komisyonu tarafından 2005'te yayınlanan rapora[19] göre, çocukları sokağa iten nedenler; göç ve buna bağlı çarpık ve sağlıksız kentleşme, yoksulluk, aşırı nüfus artışı, ailenin eğitimsizliği, parçalanmış aile, sokakta zorla çalıştırılma, aile içi şiddet ve geçimsizlik, fiziksel-duygusal-cinsel-ekonomik örseleme, sevgisizlik, ilgisizlik, çocuk haklarının yeterince yaşama geçirilememiş olması, gelir dağılımındaki adaletsizlik olarak sıralanmıştır. Yine aynı rapora göre, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukları bekleyen başlıca tehlikeler ise; şiddet, madde bağımlılığı, suça karıştırılma, cinsel istismar ve ticari cinsel sömürü aracı olarak kullanılma, sağlık sorunları olarak belirlenmiştir.

2016 yılında ILO ve ASHB işbirliğinde yayınlanan *Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar Araştırma Raporu'*nda[20] Türkiye'de genel olarak sokakta çalıştırılan çocuk sorununun arka planının, 1950'lerden bu yana yaşanmakta olan ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümlerin getirdiği göçler, değişen sosyal yapı, artan yetişkin işsizliği, sosyal ve ekonomik sermaye kaybı gibi unsurlara dayandığı, bu unsurların çocuğun işçileşerek sokakta ve enformel sektörde yer almasına sebep olduğu sebep olduğu açıklanmıştır.

2017 yılında Ankara Valiliği koordinatörlüğünde *Sokakta Çalıştırılan ve Dilendirilen Çocuklar İl Eylem Planı'*na İlişkin İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Çeşitli kurumların işbirliğini içeren bu protokolde Türk ve yabancı uyruklu 0-18 yaş arası çocuklar ile bu çocukların ailelerine yönelik verilen hizmetlerin geliştirilmesi ve desteklenmesi hedeflenmiştir. Sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik rol ve sorumluluğu olan kurumlar Ankara Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, İl Emniyet Müdürlüğü, Göç İdaresi İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Çalışma ve İş Kurumu (İŞKUR) İl Müdürlüğü ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı olarak belirlenmiştir.[21]

Çocuk işçiliği sorunu *2017-2019 Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planı*[22]*'*nda gündeme getirilmiş ve eylem planı hedefleri arasında "2023 yılında özellikle sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda görülen çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin tamamen ortadan kaldırılacağı, diğer alanlarda çocuk işçiliğinin ise yüzde 2'nin altına düşürülmesi" şeklinde yer almıştır.

[19] TBMM, Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2005, https://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-3310sgc.pdf ,(E.T. 30 Ekim 2022)

[20] Karatas, Attepe Ozden, Ege, Firat, Erim & Aslan,Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar, 2016, https://www.researchgate.net/publication/333949162_ANKARA_SOKAKLARINDA_CALISTIRILAN_COCUKLAR_SORUNLAR_VE_IHTIYACLAR, 2016, (E.T. 30 Ekim 2022)

[21] Ankara Valiliği, Sokakta Çalıştırılan ve Dilendirilen Çocuklar İl Eylem Planı"na İlişkin İşbirliği Protokolü, 2017,http://ankara.gov.tr/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-cocuklar-il-eylem-planina-iliskin-isbirligi-protokolu,(E.T. 30 Ekim 2022)

[22] ÇSGB, '*2017-2019 Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planı,* https://www.csgb.gov.tr/media/53623/cocuk_isciligi-ulusal-programi.pdf, 2016, (E.T. 30 Ekim 2022)

2016 yılında, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)[23] ÇSGB tarafından yayınlanmıştır. Ulusal Program kapsamında kamu kurumları, meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler işbirliğinde, çocuk işçiliğinin en kötü biçimiyle mücadeleye yönelik çeşitli projeler uygulanmaktadır. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı'nın ekindeki eylem planı üzerinden izlenmesi için *Çocuk İşçiliği ile Mücadele İzleme ve Değerlendirme Kurulu* görevli kılınmıştır.

Bütün bu çalışmalar, Türkiye'deki çocuk işçiliğiyle mücadelede önemli adımlar atılmasına öncülük ederek, sorunun genel durumunu gösteren önemli verileri ortaya koymaktadır. Fakat çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik ulusal düzeyde yapılan çalışmalar ile Ankara ve Konya illeri özelindeki çalışmalar, söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliğinin mevcut durumunu tam olarak ortaya koyacak yeterlilikte ve güncellikte değildir. İl ve sektörler düzeyinde hazırlanacak bir çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programı için çocuk işçiliğinin mevcut durumuna dair güncel veriler oldukça önemlidir. Ankara ve Konya illerinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumun belirlenmesi, il düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılması, ilgili aktörlerin tespit edilmesine, bu aktörlerin birbirleri ile ilişkisine ve güncel verilerin saptanmasına kadar kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Bu bölüm Ankara ve Konya illeri özelinde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik tarihsel arka planı ortaya koyarak, mevcut durumun daha net anlaşılmasını hedeflemektedir.

1.2. Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede İlgili Aktörler

Anayasa her çocuğun *"korunma ve bakımdan yararlanma"* hakkı olduğunu ve devletin *"her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri"* almakla görevli olduğunu belirtmektedir (Madde 41). Çocuk işçiliği ile mücadele, çocuğun çalışmamasını yasaklamanın yanı sıra, bu sorunun nedenleri ile mücadeleyi de kapsayan, geniş bir sorun alanıdır. Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklarla ilgili rol ve sorumluluğu olan başlıca aktörler altı ana grupta aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- Kamu kurumları
- Özel sektör kuruluşları (firmalar, işletmeler)
- Sivil toplum kuruluşları
- Meslek örgütleri
- Akademi kuruluşları
- Uluslararası kuruluşlar

[23] ÇSGB, (2017-2023)

Çocuk işçiliği ile mücadele; çocuk işçi çalıştıran ve talep eden işverenden, çocukları çalışan hanehalkının sosyal-ekonomik koşullarına, çocuk koruma, sosyal hizmetler ile koruma ve eğitime ilişkin mevzuat ve politikaları düzenleyen, uygulayan ve denetleyen kamu kurumlarına kadar çok sayıda aktörü kapsamaktadır . Çocuk işçiliğinin çok yönlü nedenleri, bu sorunla mücadelede farklı aktörlerin bir arada çalışmasını gerektirmektedir. Ulusal politikaların işaret ettiği kurum ve aktörlerin yanında, bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, meslek örgütleri, üniversiteler ve hatta bireyler, çocuk işçiliği ile mücadelede çeşitli rol ve sorumluluklara sahiptir. Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik çok boyutlu bir program geliştirebilmek için; bu alanda sorumlu olan kurum ve aktörlerle onların rollerini tanımlayabilmek oldukça önemlidir. Aşağıdaki ağ haritası, il düzeyinde çocuk işçiliği ile mücadelede rol ve sorumluluğu olan kurum/aktörleri ve onların bu bağlamdaki ilişkilerini göstermektedir (Grafik 4).

Grafik 4. İl düzeyinde çocuk işçiliğiyle mücadelede rol ve sorumluluğu olan aktör ilişki ağı haritası

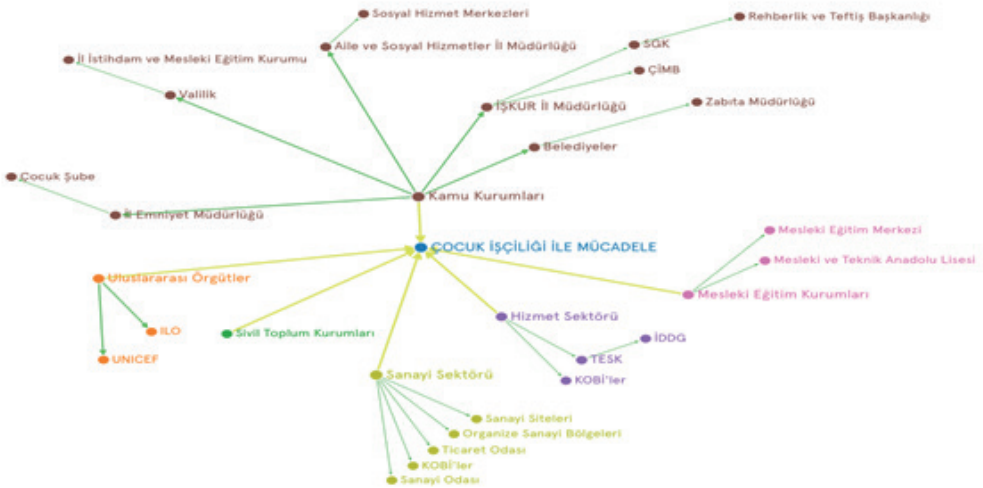

Ulusal ölçekte çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik çeşitli aktörlerin ortaklığında farklı program ve projeler uygulanmış ve uygulanmaktadır. ÇSGB koordinasyonunda uygulanan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) kapsamında ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve özel sektör temsilcilerine rol ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Özellikle İŞKUR İl Müdürlüklerinin koordinasyonunda kurulan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri'nin (ÇİMB) il düzeyinde çocuk işçiliğini önlenmesine yönelik koordinasyon faaliyetlerinin daha etkin hale getirilmesi ve merkezi düzeyde hazırlanan politikaların yerel düzeydeki ilgili kurumlar aracılığıyla uygulanması ve izlenmesini sağlama görevleri bulunmaktadır. İller düzeyinde mevcut durumun ortaya konulmasının ardından yapılan genel değerlendirmede (Bkz. Bölüm: 3) Ankara ve Konya illerinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik aktörlerin faaliyetlerine, rol ve sorumluluklarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

1.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocukların Kapsamı; Çocukların Çalıştığı Alanlar ve Çalışma Statüleri

Türkiye'de kalkınma politikalarının sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörlere yönelik uygulanan politikalar, istihdamın da bu doğrultuda değişmesine neden olmuştur. Türkiye'de imalat sektöründe 2009 yılında KOBİ'lerde 1 milyon 751 bin olan çalışan sayısı, 2019'da 2 milyon 573 bine yükselmiştir.[24] Ekonomi politikalarında süreç içerisinde hizmet sektörüne de ağırlık verilmesiyle birlikte, ana sektörler arasında önemli geçişler yaşanmıştır. Göç, ekonomi ve toplumsal alanda yaşanan dönüşümler, beraberinde tarımdan hizmetler sektörüne istihdam kaymalarını da getirmiş ve hizmet sektörü giderek önem kazanmıştır. TÜİK 2021 yılı iş gücü istatistiklerine göre; 4 milyon 948 bin kişinin tarım sektöründe, 6 milyon 143 bin kişinin sanayi sektöründe, 1 milyon 777 bin kişinin inşaat sektöründe, 15 milyon 928 bin kişinin hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir.[25] Hizmetler sektörünün genişlemesiyle sektördeki emek yoğun işletmelerin göreli payı artmış, bu durum özellikle denetimi güç küçük işletmelerde kayıt dışı istihdam riskini de çoğaltmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2021 yılı verilerine göre Türkiye genelinde kayıt dışılık tarımda yüzde 84,56, sanayide yüzde 14,16 ve hizmet sektöründe yüzde 17,16 olarak tespit edilmiştir (Tablo 3).[26] Kayıt dışı istihdam oranı tarımdan sonra en fazla sanayi ve hizmet sektörlerindeki bazı meslek dallarını kapsamaktadır. Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam oranı yüzde 29 iken, Ankara ili için tüm sektörlerde kayıt dışı istihdam oranı yüzde 17,18 ve Konya ilinde yüzde 34,85 olarak belirtilmiştir.[27]

Tablo 3. SGK 2021, Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam oranları (yüzde)

Yıl	Tarım	Tarım dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2021	84,56	17,49	14,16	17,16	31,95	29,0

Özellikle sanayi sektörü için; tekstil, deri ve ayakkabı imalatı, oto yedek parça imalatı, döküm, hurda gibi alanlar ile hizmet sektöründeki; oto bakım ve tamiri, kuaför-berber, bakkal, fırın, çay ocağı, kafe-restoran gibi küçük ve emek yoğun işletmelerde kayıt dışı istihdam riski oldukça yüksektir. Bu işletmeler aynı zamanda çocukların çalıştıkları alt sektörlere de işaret etmektedir. TÜİK'in 2019 yılı çocuk iş gücü anketi verilerine göre çalışan çocukların yüzde 45,5 hizmetler sektöründe olduğu görülmektedir. Yaş grubuna göre ise; 5-14 yaş grubunda çalışan

---

[24] TÜİK, KOBİ İstatistikleri Raporu 2009-2019, https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/kobi-istatistikleri-raporu.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[25] TÜİK, İş gücü İstatistikleri Raporu 2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2021-45645&dil=1, (E.T. 30 Ekim 2022)

[26] SGK, Kayıt Dışı İstihdam Oranları, 2021, http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari,(E.T. 30 Ekim 2022)

[27] SGK, Kayıt Dışı İstihdam Oranları, 2021

çocukların yüzde 64,1'inin tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51'inin hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir. Bu veri, sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliğinin 15-17 yaş grubunda yoğunlaştığını göstermektedir.

Çocukların sanayi ve hizmet sektöründe çalıştığı alanlarda çalışma statülerini de ele alarak bu kapsamda bir değerlendirme yapmak, sektörel bazdaki çocuk işçiliğinin durumunu anlamak için oldukça önemlidir. Türkiye'de yasal arka plan çerçevesinde, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e[28] göre on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimlerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak *hafif işlerde* çalıştırılabilirler. Mesleki eğitim kapsamında ise 14-18 yaş arasındaki çocukların mesleki eğitim kapsamında çırak öğrenci, kursiyer, stajyer statülerinde işletmelerde işbaşı eğitimi aldıkları bilinmektedir. Bu aşamada çocuk işçiliğini doğru analiz edebilmek için çalışan çocuk, çocuk işçi, çırak, çırak öğrenci gibi tanımları netleştirmek oldukça önemlidir. (Tablo 4).

Tablo 4. Çalışan çocukların statüleri ve bu statüler kapsamında tanımları

Bu çalışmada çocuk işçiliği, çalışan çocuk, çırak, çırak öğrenci, stajyer ve kursiyer tanımları kullanılarak araştırma kapsamındaki sektörlerde çocuk işçiliğinin ve mesleki eğitim kapsamındaki çocukların mevcut durumlarına yer verilmiştir. Raporda ele alınan tanımların kapsamı aşağıdaki gibidir:

Çocuk işçi & çalışan çocuk: Çocuk işçiliği ile çocuğun çalışması kavramları zaman zaman eş anlamlı olarak kullanma eğilimi yaygın olmakla beraber, gerçekte çocuk işçiliği, çocuk çalışmasının bir alt durumudur. Çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun fiziksel, duygusal, ahlaksal, sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen çalışma çocuğun çalışmasıdır. Çocuk çalışması, onun sağlığı ve gelişimi için tehlikeli olduğunda çocuk işçiliği kapsamına girmekte ve çocuk sömürüsü anlamına gelmektedir.

Çırak: Geleneksel anlamda çırak, meslek erbabının (ustanın) kontrolünde meslek öğrenmek amacıyla enformal eğitim biçimine dahil olarak işbaşı eğitimi alan kişidir.

Çırak öğrenci: "Çıraklık sözleşmesi" esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları, MEB tarafından hazırlanan programlar kapsamında ve formal bir alanda işbaşı eğitimleriyle geliştirilen kişiyi ifade etmektedir.

Stajyer & kursiyer: Mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışları, işletmelerde yürütülen teorik ve uygulamalı eğitim programıyla geliştirilerek iş hayatına uyumu amaçlanan kişidir. Kursiyer ise daha geniş kapsamda mesleki eğitim programlarında mesleki becerileri kazanmayı amaçlayan öğrencidir. Çırak, stajyer ve kursiyerlerin işbaşı eğitimleri sırasında çalışma koşulları Mesleki Eğitim Kanunu ve İş Kanunu ile sınırlandırılmıştır.

Bu uygulama programı; "çocuk işçiliği" ile mücadele için somut öneriler sunmakta ve yukarıda farklı başlıklar altında tanımlanan "çalışan ve işbaşı eğitimi alan çocukların" insana yakışır iş kapsamında çalışması gerektiğini savunmaktadır.

[28] Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Sayı No 25134, 10.06.2003, 4857 sayılı İş Kanununun md.71, https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=5457&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5, (E.T. 30 Ekim 2022)

Mesleki Eğitim Kanununa göre iş başı eğitimi alan çırak, stajyer ve kursiyerler ile İş Kanunu kapsamında çalışan çocukların çalışma koşulları sınırlandırılmıştır. Fakat mevzuatın etkili bir şekilde uygulanmaması, çırak, kursiyer ve stajyerlerin çalışma alanlarının grileşmesine yol açarak bu statülerdeki çocukların, çocuk işçiliği tartışmalarına dahil edilmesine neden olmuştur. MEB'e bağlı olan çırak öğrenci, kursiyer ve stajyerler, işbaşı eğitimi görmektedirler ve usta öğretici gözetimindedirler. Dolayısıyla çalışan çocuk kapsamına girmeyen çırak öğrenci, kursiyer ve stajyerlerin işbaşı eğitimleri ve işletmelerde yer alma koşulları MEB tarafından düzenlenmektedir. Fakat çırak öğrencilerin ve İş Kanunu kapsamında çalışan çocukların mevzuatın doğru uygulanmadığı durumlardaki çalışma biçimleri incelendiğinde, bu çalışma biçimlerinin getirdiği risklerin çocuk işçiliği sorununu ortaya çıkardığı görülmektedir. Sanayi, hizmet sektörlerinde ve sokakta çocuk işçiliğinin mevcut durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, yukarıda vurgulanan farklı kategoriler dahilinde işletmelerde yer alan tüm çocuklar, mevzuat kapsamında olsalar dahi, mevzuatın sınırlandırdığı koşulların dışındaki çalışma biçimlerine dahil oldukları durumlarda çocuk işçi olarak değerlendirilmişlerdir.

SGK Mayıs 2022 verilerine göre Türkiye'de mevzuat kapsamındaki çırak sayısı 412 bin 798, stajyer ve kursiyerlerin sayısı 1 milyon 489 bin 852 olarak verilmektedir. Mesleki eğitim kapsamındaki çırak öğrencilerin sayısı ise MEB 2022 verilerine göre 1 milyon 848 bin 236'dır. (Tablo 5)

Tablo 5. SGK Mayıs 2022[29] çırak, stajyer ve kursiyer sayıları ile MEB 2022 mesleki eğitime kayıtlı öğrenci sayısı [30]

İstihdamda olan çırak, stajyer ve kursiyerler ile mesleki eğitime kayıtlı öğrenciler	**Türkiye**	**Ankara**	**Konya**
Çırak	412.798	26.094	14.248
Stajyer ve Kursiyer	1.206.497	102.473	32.826
Mesleki eğitime kayıtlı öğrenci	1.848.236	100.563	46.518

Sanayi ve hizmet sektöründe yasal sınırlılıklar kapsamında kayıtlı bir şekilde çalışan çocukların yanı sıra, kayıtsız olarak çalışan çocuklar da bulunmaktadır. Çocukların bu sektörlerde mevzuat kapsamı dışında kayıtsız bir şekilde çalışmalarının birçok nedeni bulunmakla birlikte, çocukların çalıştıkları işletmelerin genellikle emek yoğun üretim biçimini benimseyen, küçük işletmeler olduğu bilinmektedir. Kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların bir kısmı söz konusu sektörlerde yoğunlaşırken, sokakta çalıştırılan çocuklar için de herhangi bir kayıtlılık durumundan söz etmek mümkün değildir. Sokakta çalışma, sanayi ve hizmet sektörü gibi belirli ve sınırlı bir alanı temsil etmediği için, bu alana dair bir mevzuat da bulunmamaktadır. UNICEF

[29] SGK 2022, https://veri.sgk.gov.tr/

[30] MEB 2022, http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/ogrenci.php

Türkiye tarafından hazırlanan *Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar: Kentsel yoksulluk ve dışlanma halkasının kırılması broşürü'*nde yer verilen verilere göre Türkiye'de en az 42 bin çocuğun sokaklarda yaşadığı ya da çalıştığı ifade edilmektedir.[31] Sokakta çalıştırılan çocukların çalışma nedenleri ve yoksulluk döngüsü, ülkenin yapısal sorunları ile doğrudan ilişkilidir. Kırsal alandan göç, hızlı kentleşme, kontrol edilemeyen nüfus artışı ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler yani genel anlamda yoksulluk, bu sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Türkiye'de kamuoyunun sokaktaki çocuklar olgusu ile tanışması son otuz yıllık zaman dilimi içinde olmuştur. 1990'ların başlarında Türkiye'nin önemli metropol kentlerinden olan İstanbul, Adana, Mersin, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Antalya'da sokakta çalıştırılan çocukların yoğun olarak görüldüğü bilinmektedir.[32] En kötü biçimdeki çocuk işçiliği biçimlerinden biri olan sokakta çalışmanın, çocukları tüm tehlikelere açık hale getirmesi ve zamanla çocukların suça itilmesi risklerini barındırması nedeniyle öncelikli müdahale edilmesi gereken alan olduğu görülmektedir.

Sokakta çalışma belirli bir sınırlandırması olmayan, genellikle geçici ve gündelik işlerin yapıldığı, işin yapan kişiye bağlı değişebildiği ve yoğunlukla; ayakkabı boyama, cam silme, çeşitli materyallerin satışı (mendil, tesbih, sakız, su vb), çeşitli yardım işleri (eşya taşıma, mezarlıklarda su taşıma), yardım toplama ile kağıt ve ambalaj atığı toplama gibi işlerden oluşan bir çalışma alanıdır. Özellikle kağıt ve ambalaj atıklarının toplanmasında çalışanların sayısındaki artış gözle görülür biçimdedir. 2011 yılından sonra yaşanan Suriye göçü ve son yıllarda yaşanan derin ekonomik sorunlar ambalaj atıklarının toplanması faaliyetlerinde çalışan tipolojisinin de yıllar içinde değişmesine neden olmuştur. Saha görüşmelerinde, ambalaj atığı toplayanların büyük çocuğunluğunun Suriye ve Afganistan göçmenlerinden oluştuğu belirtilmektedir. Bununla birlikte ambalaj atıkların toplanmasındaki mevzuatın yıllar içinde değişmesi de bu iş alanına olan ilgiyi etkilemiştir. 2015 yılından önce ambalaj atıklarının toplanmasına dair kurumlar, işletmeler ve mahalli idarelere yönelik herhangi bir zorunluluk bulunmazken, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayımlanan *Atık Yönetimi Yönetmeliği* ile ambalaj atıkların toplanması ve geri dönüşümüne dair belediyelere ambalaj atıklarının toplanması, ayrıştırılması ve konu ile ilgili bilgilendirici faaliyetleri gerçekleştirmesi görevi getirilmiştir.[33] Böylece belediyeler, kurumlara ve işletmelere dağıtılan ambalaj atığı toplama kutuları aracılığı ile bu atıkların toplanmasını ve atık dönüştürme merkezlerine gönderilmesi çalışmalarına başlamışlardır. 2019 yılında yayınlanan *Sıfır Atık Yönetmeliği* ile bu esaslara yeni düzenlemeler getirilerek, katı atık toplama, depolama ve geri dönüştürme işlemleri belirli standart ve sertifikalara bağlanmıştır.[34] Ambalaj atıklarının satılabilmesi ile atık toplamadaki aktörlerin de de-

---

[31] UNICEF, Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar, https://www.unicef.org/turkiye/media/4686/file/Sokakta%20Ya%C5%9Fayan%20ve_veya%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%87ocuklar%20-%20Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[32] Acar, 2010

[33] Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Atık Yönetimi Yönetmeliği, Sayı/No: 29314, 2.4.2015

[34] Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Sıfır Atık Yönetmeliği, Sayı/No: 30828, 12.7.2019

ğiştiği görülmektedir. Belediyelerle yapılan görüşmelerde; işletmelerin, kurumların hatta site ve apartmanların ek gelir elde etme düşüncesiyle atıkları toplamaya başladığı belirtilmiştir. Mevzuatta ise ambalaj atıklarının toplanmasında kendi hesabına çalışanlara dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kendi hesabına çalışan ambalaj atığı toplayıcılarının büyük firmalarla değil hurdacılık yapan küçük işletmelerle çalıştığı, hurdacıların da ellerindeki atıkları lisanslı geri dönüşüm firmalarına sattığı belirtilmektedir.

Ambalaj atıklarının toplanmasına dair uygulamanın önceden belediyelerin atıkları lisanslı firmalara vermesiyle yürütülürken Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yayınladığı genelgeyle birlikte belediyelere atıkların ayrıştırılması zorunluluğu getirilmiştir. Böylece belediyeler bu atıkları toplama ve ayrıştırma işlerini ihale ile özel firmalara devretmeye başlamıştır. Belediyeden atık toplama ve ayrıştırma işini alan firmalar ilçelerdeki ambalaj atıklarını toplayarak veya toplatarak ticari bir faaliyete dönüşmüştür (Grafik 5).

Grafik 5. Ambalaj toplayıcıları, hurdacılık işletmeleri ve geri dönüşüm firmaları ilişkisi

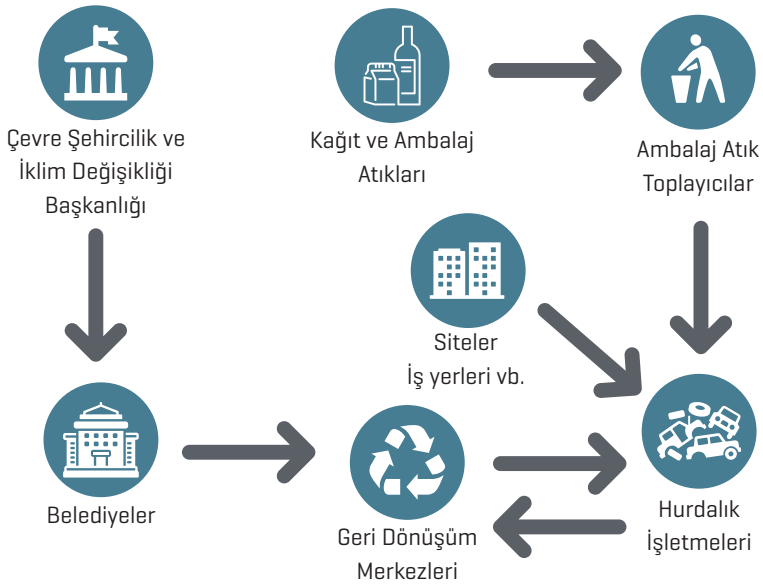

1.3.1. Mesleki Eğitim Kapsamındaki Çocuklar

Mesleki eğitimin tarihsel arka planında Ahilik geleneğindeki on yaş ve altı çocukların çıraklıkla başlayıp kalfalık ve ustalık aşamalarıyla tamamladığı bir eğitim anlayışı bulunmaktadır. Türkiye'de hizmet sektörünün önemli bir bölümünü kapsayan esnaf ve sanatkarlık faaliyetleri, temelinde küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları içine alan bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu gelenek meslek ve zanaatkarlığın devamlılığını sağlamakla birlikte günümüz sanayi toplumlarının ara eleman ihtiyacının karşılanmasında da önemli bir yere sahiptir. Çıraklığın eğitim sistemi kapsamına alınmasıyla, çocukların izlenebilir bir eğitim programı dahilinde meslek öğrenmeleri hedeflenmiştir. Günümüzde çırakların çalışma koşulları çeşitli yasal düzenlemelerle belir-

lenmektedir. Sanayi ve hizmet sektöründe farklı bir çalışma statüsünü temsil eden çırak öğrenciler, bu sektörlerdeki çocuk işçiliği riskine ilişkin durumun anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, Türkiye'de mesleki eğitimin yasal arka planı aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu[35] ile ortaöğretimin; ilköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü kapsadığı belirtilmiştir.
- Mesleki eğitim 19.yy'dan bu yana devlet tarafından çeşitli birimler altında desteklenmiş, 1977'de çıkarılan 2089 sayılı Çırak-Kalfa ve Ustalık Kanunu[36] ile Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 1986'da çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu[37] ile çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esaslar belirlenmiştir.
- 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'nun adı 2001'de 4702 sayılı Kanunla Mesleki Eğitim Kanunu olarak değiştirilmiştir.
- 2011 yılında yayımlanan 652 sayılı MEB'in Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname[38] ile Millî Eğitim Bakanlığı'nda (MEB) mesleki ve teknik eğitimin yürütülmesinden sorumlu altı birim Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (MTEGM) adı altında birleştirilmiştir. Yaygın mesleki eğitim ile açık öğretim kurumları da Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖGM) bünyesinde toplanmıştır.
- 2016'da kabul edilen 6764 sayılı Kanun[39] ile çıraklık eğitimi zorunlu eğitim kapsamına alınmış ve MEM, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumu olarak yapılandırılmıştır.
- 2017'de yapılan 30. Mesleki Eğitim Kurulu ile 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu[40] kapsamındaki meslek alan/dallarında, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerine verilen işletmede mesleki eğitim, staj, çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimlerinde öğrencilerin gerekli önlemler alınması durumunda tehlikeli veya çok tehlikeli işlerde çalışabilmelerinin önü açılmıştır.[41]

---

[35] Milli Eğitim Temel Kanunu, Resmi Gazete Sayı No 14574, 24.06.1973, 1739 sayılı kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[36] Çırak-Kalfa ve Ustalık Kanunu, Resmi Gazete Sayı No 15987, 5.7.1977, 2089 sayılı kanun, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15987.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[37] 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 9.6.1986, birinci kısım, https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_05/18152030_DAYANAK.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[38] KHK/652, Resmi Gazete Sayı No 28054, 14.09.2011, 6223 sayılı Kanunun, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110914-1.htm ((E.T. 30 Ekim 2022)

[39] 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 9.6.1986, ikinci kısım, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161209-5.htm (E.T. 30 Ekim 2022)

[40] 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 9.6.1986, ikinci kısım

[41] MEB, 30. Meslekî Eğitim Kurulu Toplantısı Yapıldı, 20.10.2017, https://mtegm.meb.gov.tr/www/30-uncu-meslek-egitim-kurulu-toplantisi-20102017-tarihinde-yapildi/icerik/1882, (E.T. 30 Ekim 2022)

- 2019-2020 eğitim öğretim yılında MEM'lerde eğitim gören öğrencilerin fark derslerini tamamlayarak meslek lisesi diploması verilmesi uygulanmaya başlanmıştır.

Mesleki eğitim politikaları üzerine yapılan bu değişiklikler eğitim sistemini de etkilemiş, mesleki eğitim merkezleri de ortaöğretim kapsamına alınmıştır. 2022 yılı itibari ile 3308 sayılı kanunun Çıraklık Eğitimi Uygulamaları kapsamında bulunan toplam 33 alandan 181 meslek dalında, kalfalık ve ustalık belgesi ile meslek lisesi diploması verildiği, mezuniyet sonrası istihdam oranının yüzde 88 olduğu bilinmektedir.[42]

Mesleki eğitim merkezlerinin de ortaöğretim kapsamına alınmasıyla birlikte Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı şekilde faaliyet gösteren beş ayrı mesleki eğitim kurumu olduğu görülmektedir:

- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (resmi)
- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (özel)
- Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM)
- Diğer Özel Okullar (mesleki, uygulamalı okullar)
- Mesleki Açık Öğretim Lisesi

Mesleki Eğitim Merkezleri'ndeki program, okullarda verilen teorik eğitim ile işletmelerde yapılan uygulamalı eğitimin bir bütünlük içerisinde gerçekleştirildiği, çocukları ve yetişkinleri bir mesleğe hazırlayan, mesleklerinde gelişmelerine olanak sağlayan, kalfalık/ustalık belgesine ve diplomaya götüren bir program türüdür. MEM'ler, MEB'e bağlı bir kurum olarak, on dört yaş üzerinde ve ortaokul mezunu çocukların ve yetişkinlerin meslek edinmelerine yönelik eğitim vermeyi ve istihdam sağlamayı hedeflemektedir. Programa göre çırak öğrenciler haftada; bir veya iki gün okulda teorik eğitim, dört veya beş gün işletmelerde pratik eğitim almaktadırlar. Mesleki eğitim merkezlerinde de eğitim süresi dört yıldır ve 11. sınıf sonunda yapılan beceri sınavında başarılı olanlara kalfalık belgesi, 12. sınıf sonunda yapılan beceri sınavında başarılı olanlara ustalık belgesi verilmektedir. MEM'lerde okullarda verilen teorik eğitim dört-beş gün işletmelerde işbaşı eğitimi ile desteklenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan öğrencilerin MEM'lere kayıt için en az ortaokul diplomasına sahip olmaları gereklidir. Yabancı uyruklu öğrenciler için ortaokul mezuniyet durumunu sözlü beyan etmek yeterli olmaktadır. Kayıt için alt sınır on dört yaş olarak uygulanmakta, fakat üst yaş sınırı bulunmamaktadır. Bununla birlikte meslek odaları ve işletmelerle yapılan görüşmelerde, on dört yaşın çıraklık için geç bir yaş olduğu, meslek eğitiminin çocukların mesleğe

---

[42] MEB, Mesleki Eğitim Merkezlerinde Öğrenci Sayısı Bir Ayda %70 Arttı, 30.01.2022, https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitim-merkezlerinde-ogrenci-sayisi-bir-ayda-70-artti/haber/25150/tr#:~:text=Mesleki%20e%C4%9Fitim%20merkezi%20mezunlar%C4%B1n%C4%B1n%20istihdam,olmamas%C4%B1%20da%20b%C3%BCy%C3%BCk%20avantaj%20olu%C5%9Fturuyor, (E.T. 30 Ekim 2022)

ısınmaları için daha küçük yaşlarda başlaması gerektiği de vurgulanmaktadır. Bunun dışında MEM'lere kayıt şartları arasında; sağlık durumu, işyeri sözleşmesi ve bu işyerinde bir usta öğreticinin bulunması gibi şartlar bulunmaktadır. Öğrencilerin MEM'e kayıtlarının gerçekleşmesi için öncelikle uygulamalı eğitim amacıyla bir işletmeyle anlaşmış olması gerekmektedir.

İşletmeler, MEM kapsamındaki 9, 10 ve 11. sınıftaki çırak öğrencilere net asgari ücretin üçte birinden, 12. sınıftaki kalfa öğrencilere net asgari ücretin yarısından az olmayacak şekilde ücret ödemek zorundadır. Eylül 2022 için çırak öğrencilerin maaşları net 1.276,02 TL iken kalfa öğrencilerin maaşları net 2.126,70 TL'dir. MEM'lerin meslek edindirme ve istihdam yaratma gibi önemli işlevleri bulunmakla birlikte işletmeler için de çeşitli avantajlar sağladığı görülmektedir. Çırağın eğitim süresince, SGK (iş kazası ve meslek hastalığı ile genel sağlık sigortası) primleri devlet tarafından karşılanır. İşletme tarafından MEM öğrencisine ödenen ücretin asgari ücretin üçte biri veya üçte ikisi kadarlık kısmı devlet katkısı olarak işletmeye geri ödenir.

Mesleki eğitimin MEM'ler dışında diğer bir önemli kolunu ise mesleki ve teknik anadolu liseleri (meslek lisesi) oluşturmaktadır. Meslek lisesinde sadece 12. sınıf öğrencileri, haftada üç gün mesleki gelişim için işletmelerde stajyer olarak çalışmaktadırlar. Stajyer öğrencilere, işletme tarafından asgari ücretin yüzde 30'undan az olmayacak bir ücret ödenmektedir (MEK md.25.). Mart 2022 itibariyle işletmelerdeki 12. sınıf stajyer öğrencilere 1.275 TL ödendiği bilinmektedir. Ödenen ücretin üçte biri veya üçte ikisi devlet katkısı olarak işletmeye geri ödenmektedir. Bununla birlikte stajyerin eğitim süresince, SGK (iş kazası ve meslek hastalığı ile genel sağlık sigortası) primleri de devlet tarafından karşılanmaktadır. Stajyer olarak çalışan öğrencilerin takibinin öğretmenler tarafından yapıldığı, öğrencilerin denetim ve izlemelerine dair tüm yetkinin meslek liseleri sorumluluğunda olduğu bilinmektedir.

5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu[43] ile 2019 yılından itibaren özel MEM'lerin açılması mümkün olmuştur. Güncel durumda, Türkiye genelinde 354 özel MEM bulunduğu bilinmektedir.[44] Mesleki eğitim alanında önemli bir diğer kurum ise Özel Program ve Proje Uygulanan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri olarak isimlendirilen proje okullarıdır. Proje okulları 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında bölgedeki Sanayi Odası, Ticaret Odası, meslek odaları ve özel sektörün desteği ile fiziksel altyapısı güçlendirilmiş okullarla mesleki eğitim faaliyetlerini sürdüren okullardır. Türkiye'de mesleki eğitim kapsamındaki tek proje okulu Ankara'da bulunan Erkunt Mesleki Eğitim Merkezi'dir.[45] Mesleki eğitime yönelik uygulanan bir diğer proje ise MEB ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın iş birliğinde gerçekleştirilen OSB'lerde Mesleki Eğitim Merkezleri Projesi'dir. MEB ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında imzalanan Protokol

---

[43] 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5580.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[44] MEB, MTEGM, Mesleki Eğitim Merkezi Programı Uygulamaları, https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/photos/2022/02/23/mesleki-egitim-merkezi_62166c64d0a81.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[45] MTEGM Bilgi Sistemi, http://mtegm.meb.gov.tr/kurumlar/?ara,(E.T. 30 Ekim 2022)

ile[46], mesleki eğitim ve sanayi arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi için 2022 yılında, 255 OSB'de 255 MEM irtibat bürosu kurulmuştur. Bu politikalarla sanayi bölgelerinde ihtiyaç duyulan iş gücünün karşılanmasına dair sürdürülebilir bir model oluşturulması hedeflenirken, söz konusu OSB'lerde yer alan MEM'lerdeki öğrencilerin işletmeler tarafından, doğrudan iş gücü olarak değerlendirilmesi ve dolayısıyla işbaşı eğitimi süreçlerinin grileşmesi riski ortaya çıkmaktadır.

1.3.2. Mesleki Eğitim Dışında Kayıtlı Çalışan Çocuklar

Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocukların bir kısmını da mesleki eğitim dışında olup, İş Kanunu kapsamında kayıtlı olarak çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Bu statüde çalışan çocuklar İş Kanunu (Md. 8) kapsamında yaş, çalıştıkları işler ve çalışma koşullarına göre istihdam edilmektedirler. 4857 sayılı İş Kanunu'na göre;

18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Kanuna göre, on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmaları yasaktır. 15-18 yaş arasındaki çocuklar ise ancak mevzuata uygun koşullarda ve işlerde çalışabilmektedirler. Bu koşullar, İş Kanunu uyarınca hazırlanmış olan *Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik* ve eklerinde düzenlenmiştir. Buna göre; çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmi dört saatlik zaman diliminde, kesintisiz on dört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanmaktadır.

1.3.3. Kayıtsız Çalışan Çocuklar

Kayıt dışı istihdam; sosyal güvenlik niteliği itibariyle yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi olarak tanımlanabilir. Kayıt dışı istihdam yetişkinler için çeşitli nedenlerle mevzuatın doğru uygulanmaması ve bunun sonuçlarıyla ilgiliyken, çocuk söz konusu olduğunda daha farklı nedenlere ve buna bağlı sonuçlara işaret etmektedir. Kayıtsız çalışma, çocukların herhangi bir denetim mekanizması olmadan, kendileri için tehlikeli çalışma koşullarına maruz kalmalarına sebep olan ve ortadan kaldırılması gereken bir çalışma biçimidir. Genel olarak çocuğun yaşının uygun olmaması, göçmen çocuklar için kayıtsız çalışmanın daha ulaşılabilir olması, ailelerin kayıtlılık durumunda devlet tarafından sağlanan sosyal ve ekonomik yardımların kesileceğine dair düşünceleri gibi etkenlerin kayıtsız çalışmanın ortaya çıkmasında söz konusu olduğu görülmektedir. Bunun dışında kayıtsızlık, bağlayıcılığı ortadan

---

[46] MEB ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Protokolü, 2021, https://www.dosab.org.tr/ckfinder/userfiles/files/Mesleki%20ve%20teknik%20egitim%20isbirligi%20protokolu.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

kaldırarak, ekonomik nedenlerle çalışan çocuğun kolayca iş değiştirmesine, iş bulmasına ve işi bırakmasına olanak tanımakta, bu da çocuk ve işletme sahibi için tercih edilebilmektedir. Kayıtsız çalışmanın diğer nedenleri arasında, söz konusu işin bir meslek olarak tanımlanmadığı, sınırlarının çizilmediği alanlarda yer almasıdır. Sokakta çalışma, bu duruma verilebilecek örneklerden biridir.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Yönetmeliği ile mesleki eğitim kapsamı dışında, kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların tarım, sanayi ve hizmet sektöründe var olduğu bilinmektedir. Bu sektörler dışında sokakta çalışma kapsamındaki işler de kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların bulunduğu alanlarından biridir. Kayıtsız çalışan çocukların çoğunlukla okul ile ilişkilerini sonlandırmak durumunda kaldıkları, eğitimlerine devam etseler dahi açıköğretim gibi yaygın eğitim kurumlarını tercih ettikleri ve gelişimlerine uygun olmayan riskli işlerde çalıştıkları bilinmektedir. Bu bağlamda, kayıtsız çalışan çocukların tespit edilebilmesi ve mesleki eğitim kapsamına alınmalarının sağlanması oldukça önemlidir. Ankara ve Konya'da yapılan saha çalışmaları kapsamında kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların mevcut durumlarına yönelik bulgulara ikinci bölümde yer verilmektedir.

2.1 ANKARA İLİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ MEVCUT DURUMU

2.1.1. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında Ankara ili metropol ilçelerinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle) sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunu tespit edebilmek için hızlı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başlangıcında masabaşı çalışmasıyla elde edilen veriler kullanılarak, il düzeyinde genel mevcut durumu gösteren genel bir haritalama çalışması yapılmış ve saha çalışması için bir temel oluşturulmuştur. Mevcut durum tespiti çalışması kapsamında; kamu kurumları, meslek örgütleri, mesleki eğitim kurumları, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları gibi farklı kurum ve aktörlerle toplam 33 görüşme gerçekleştirilmiştir (Tablo 6). Kurumsal görüşmelerin yanı sıra, Ankara ilindeki çocuklara yönelik temel verilere ulaşabilmek amacıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Nüfus Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü gibi ilgili kurumlarla doğrudan iletişime geçilerek yazılı olarak veri talep edilmiştir. Yüz yüze görüşmeler kurumsal verilerle desteklenerek sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliğiyle sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik genel durum ortaya konulmuştur. Mevcut durumun tespiti, saha çalışmalarından elde edilen verilerin derlenmesi ve bu verilerin analiz edilmesiyle tamamlanmıştır.

İl düzeyinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumun anlaşılması için ildeki toplam çocuk nüfusu çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler, çocukların eğitimle ilişkisi ve mevzuat kapsamında çalıştıkları statülere yönelik kayıtlardan oluşmaktadır. Böylece bu verilerle il düzeyinde çocukların eğitimle ilişkisi ve kayıtlı şekildeki çalışma durumlarının genel bir görünümüne ulaşılmıştır (Grafik 6). Bu grafik üzerinden, eğitimde ve istihdamda kayıtlı olmayan çocuklar ile açık öğretime kayıtlı fakat çalışma ihtimali olan çocukların, çocuk işçi olma riskinin yüksek olduğu tahmin edilebilir. İl düzeyindeki çocuk işçilerin sayısal verilerine ulaşmak için bu ve buna benzer farklı kategorilerin oluşturulması bir yöntem olarak kullanılabileceği gibi, bu yöntemlerin kapsamlı ve kesin verileri yansıtmayacağı da unutulmamalıdır.Bu yönteme göre aşağıdaki grafik ortaya çıkmaktadır:

- Ankara ili toplam çocuk nüfusu: 1 milyon 470 bin 735

SGK'da kayıtlı altı stajyer ve kursiyer sayısı: 102 bin 473

SGK'da kayıtlı çırak sayısı: 26 bin 094

- Örgün eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 1 milyon 36 bin 154

Temel Eğitim: 720 bin 945 öğrenci

- Okul öncesi eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 85 bin 54
- İlkokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 325 bin 920
- Ortaokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 309 bin 971

Örgün Ortaöğretim: 312 bin 396 öğrenci

- Genel liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 193 bin 237
- Mesleki ve teknik liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 83 bin 701
- Mesleki eğitim merkezine kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 12 bin 643
- İmam hatip ve özel eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 22 bin 815

Açıköğretim: 103 bin 622 öğrenci

- Açık ortaokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 10 bin 68
- Açık liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 88 bin 157
- Mesleki açıköğretim lisesine kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 5 bin 397

Grafik 6. Ankara ilindeki çocuklara dair genel veriler[47]

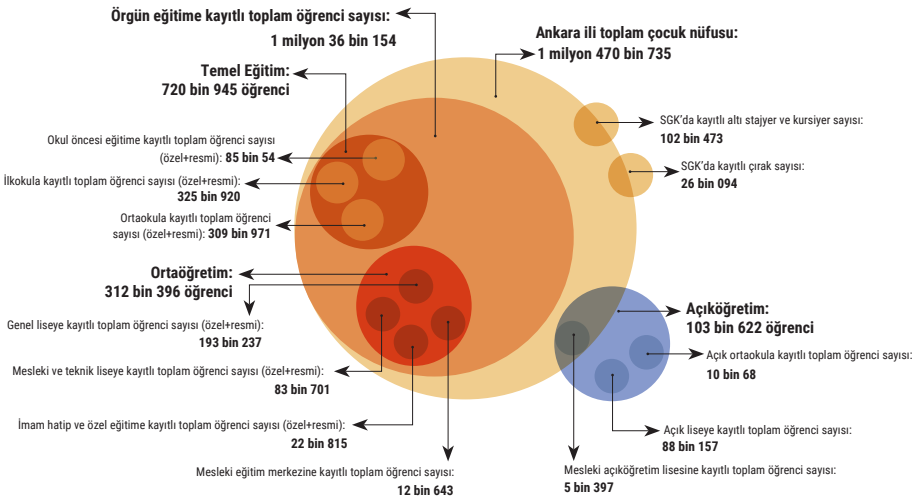

Ankara ili metropol ilçelerinde gerçekleştirilen hızlı saha çalışması sonucunda ortaya konulan mevcut durum, üçüncü bölümde yer verilen Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı için bir arka plan oluşturmaktadır. Bu bölüm, Ankara ili metropol ilçelerinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunun saptanması kapsamında yapılan çalışmalara dayanarak, söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliğinin mevcut durumunu özetlemeyi ve etkili bir mücadele uygulama programı için ihtiyaç alanlarının anlaşılmasını hedeflemektedir.

[47] Veriler 2021-2022 MEB İstatistikleri, MEB Mesleki Eğitim Haritası (2022) ve SGK Veri Partalından (2022) derlenmiştir.

Tablo 6. Saha çalışmasında gerçekleştirilen görüşmeler listesi

	Kurum	Toplam Görüşme
Akademik kurum	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü	1
Okul	Siteler Mesleki Eğitim Merkezi Ahmet Yesevi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Özkan Erdek Mesleki Eğitim Merkezi OSTİM Mesleki Eğitim Merkezi	4
Özel sektör	Mobilya Atölyesi Matbaa Atölyesi Oto Tamir Atölyesi Anadolu OSB Gıda İmalat Atölyesi	4
Organize Sanayi Bölgesi Sanayi Sitesi	OSTİM Yönetimi Başkent OSB Yönetimi Şaşmaz Oto Sanayi Sitesi Yönetimi Anadolu OSB Yönetimi	4
Kamu Kuruluşları	Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü İşyeri Tabanlı Mesleki Eğitim Daire Başkanlığı Ankara Emniyet İl Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi Ankara Jandarma İl Komutanlığı Kadın ve Çocuk Amirliği İŞKUR / İstihdam Bürosu Ankara Aile Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü / Çocuk Şube Sosyal Güvenlik Kurumu Teftiş İnceleme Makamı Sosyal Güvenlik Kurumu Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Birimi	8
Yerel Yönetim	Ankara Büyükşehir Belediyesi Zabıta Amirliği Solfasol Muhtarlığı Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi	3
Meslek örgütü	TESK Terziler, Konfeksiyoncular ve Giyim Sanatkarları Federasyonu Gen. Sek Berberler ve Kuaförler Federasyonları Gen. Sek. Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Eğitim Müd Umum Ayakkabıcılar Federasyonu Sek. Ankara Mobilyacılar Odası (ANKAMOB)	6
STK	Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı Güç Koşullardaki Bireyler Federasyonu	3
		Toplam Görüşme 33

Ankara Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocu

Mevcut Durum Haritası

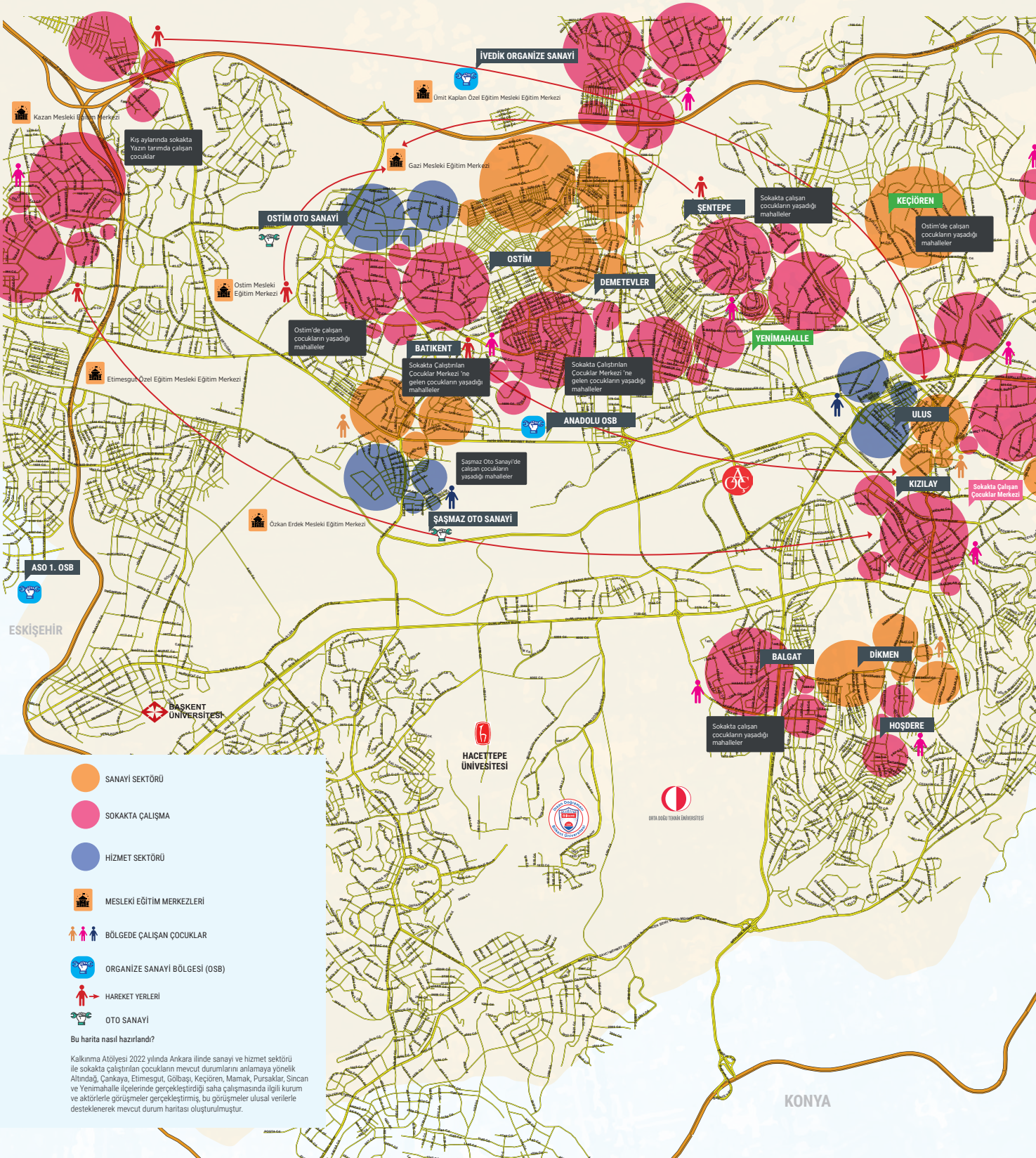

Bu harita nasıl hazırlandı?

Kalkınma Atölyesi 2022 yılında Ankara ilinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumlarını anlamaya yönelik Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle ilçelerinde gerçekleştirdiği saha çalışmasında ilgili kurum ve aktörlerle görüşmeler gerçekleştirmiş, bu görüşmeler ulusal verilerle desteklenerek mevcut durum haritası oluşturulmuştur.

klar

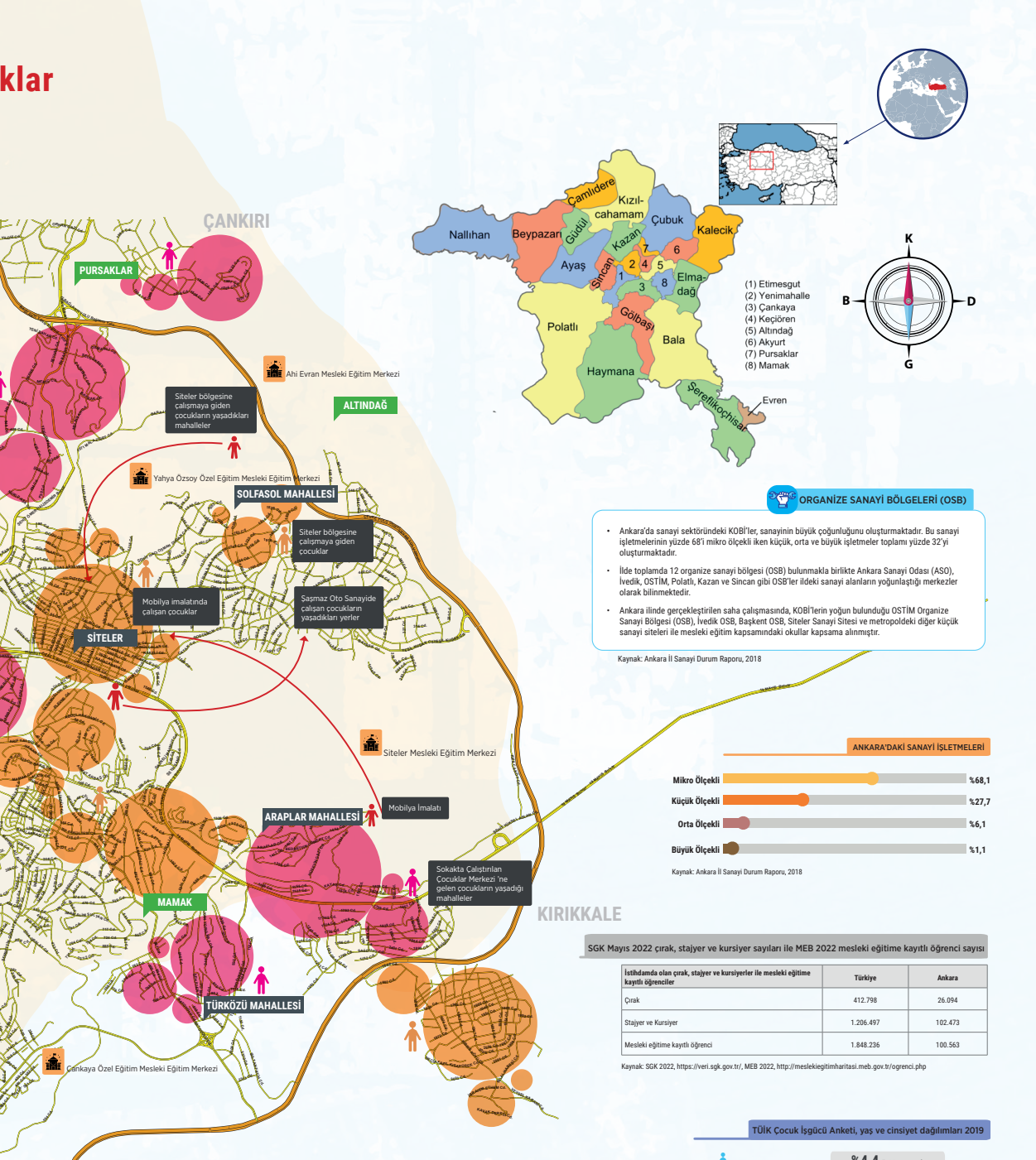

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (OSB)

- Ankara'da sanayi sektöründeki KOBİ'ler, sanayinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu sanayi işletmelerinin yüzde 68'i mikro ölçekli iken küçük, orta ve büyük işletmeler toplamı yüzde 32'yi oluşturmaktadır.
- İlde toplamda 12 organize sanayi bölgesi (OSB) bulunmakla birlikte Ankara Sanayi Odası (ASO), İvedik, OSTİM, Polatlı, Kazan ve Sincan gibi OSB'ler ildeki sanayi alanların yoğunlaştığı merkezler olarak bilinmektedir.
- Ankara ilinde gerçekleştirilen saha çalışmasında, KOBİ'lerin yoğun bulunduğu OSTİM Organize Sanayi Bölgesi (OSB), İvedik OSB, Başkent OSB, Siteler Sanayi Sitesi ve metropoldeki diğer küçük sanayi siteleri ile mesleki eğitim kapsamındaki okullar kapsama alınmıştır.

Kaynak: Ankara İl Sanayi Durum Raporu, 2018

ANKARA'DAKİ SANAYİ İŞLETMELERİ

Kaynak: Ankara İl Sanayi Durum Raporu, 2018

SGK Mayıs 2022 çırak, stajyer ve kursiyer sayıları ile MEB 2022 mesleki eğitime kayıtlı öğrenci sayısı

İstihdamda olan çırak, stajyer ve kursiyerler ile mesleki eğitime kayıtlı öğrenciler	Türkiye	Ankara
Çırak	412.798	26.094
Stajyer ve Kursiyer	1.206.497	102.473
Mesleki eğitime kayıtlı öğrenci	1.848.236	100.563

Kaynak: SGK 2022, https://veri.sgk.gov.tr/, MEB 2022, http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/ogrenci.php

TÜİK Çocuk İşgücü Anketi, yaş ve cinsiyet dağılımları 2019

%70,6

720 bin çocuk işçi

%29,4

%4,4 5-11 yaş grubu

%15,9 12-14 yaş grubu

%79,7 15-17 yaş grubu

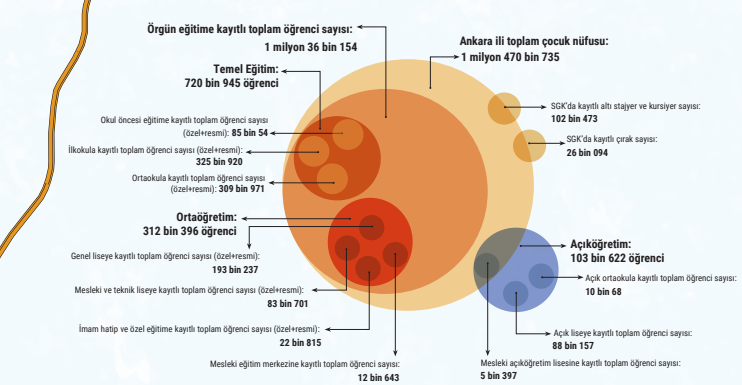

Kaynak: Veriler 2021-2022 MEB İstatistikleri, MEB Mesleki Eğitim Haritası (2022) ve SGK Veri Partalından (2022) derlenmiştir.

TÜİK 2019 verilerine göre çalışan çocukların

%45,5 Hizmet Sektöründe

%30,8 Tarımda

%23,7 Sanayi Sektöründe çalışmaktadır.

Yaş grubuna göre incelendiğinde;

- 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64,1'inin **tarım sektöründe,**
- 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51,0'ının **hizmet sektöründe** yer aldığı görüldü.

KALKINMA ATÖLYESİ
Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14
Çankaya - Ankara/Türkiye
+90 (553) 211 38 97
www.ka.org.tr
info@ka.org.tr
kalkinmaatolyesi
kalkinmatolyesi

Bu yayın bir kamu malıdır. Bir kısmından veya tamamından alıntı yapılabilmesi ve çoğaltılabilmesi için Kalkınma Atölyesi'nden izin alınmasına gerek yoktur.

Kasım, 2022 -TAŞLAKTIR

2.1.2. Çocukların Çalıştığı Alanlar

Ankara'da sanayi sektöründeki KOBİ'ler, sanayinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu sanayi işletmelerinin yüzde 68'i mikro ölçekli iken küçük, orta ve büyük işletmeler toplamı yüzde 32'yi oluşturmaktadır.[48] İlde toplamda 12 OSB bulunmakla birlikte Ankara Sanayi Odası (ASO), İvedik, OSTİM, Polatlı, Kazan ve Sincan gibi OSB'ler ildeki sanayi alanlarının yoğunlaştığı merkezler olarak bilinmektedir. Ankara ilinde gerçekleştirilen saha çalışmasında, KOBİ'lerin yoğun bulunduğu OSTİM Organize Sanayi Bölgesi (OSB), İvedik OSB, Başkent OSB, Siteler Sanayi Sitesi ve metropoldeki diğer küçük sanayi siteleri ile mesleki eğitim kapsamındaki okullar kapsama alınmıştır. Saha çalışmasında çocuk işçilerin özellikle CNC, iş-inşaat makinaları ve metal üretiminde, mobilya imalat atölyelerinde ve oto tamir dükkanlarında istihdam edildiği görülmektedir. Siteler Sanayi Sitesi bunun bir örneği olarak verilebilir. Bu bölümde Ankara'da çocukların sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştığı alanlara yer verilmiştir.

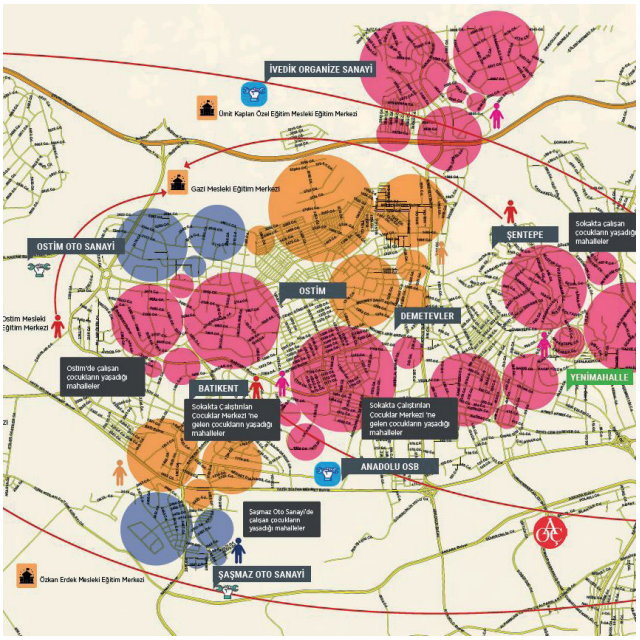

Saha çalışmasında Ankara ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocuklara dair kesin sayısal verilere ulaşmak oldukça güçtür. Çeşitli iş kollarında çalışan çocukların, il ve sektör düzeyinde incelenmesi ve mevcut durumun anlaşılması etkili bir izlemenin olmaması nedeniyle oldukça zordur. Saha çalışması sonrasında Ankara'da sektörler bazında çocukların çalıştıkları işler Tablo 7'deki gibi özetlenmiştir. Buna göre Ankara'da çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü alanlar imalat sektöründe; mobilya imalatı, hizmet sektöründe; kuaför, berber, oto tamiri olarak belirtilmiştir. Sokakta çalışma kapsamında da kağıt ve ambalaj atığı toplama, çocuk işçiliğinin en yoğun görüldüğü alan olarak ele alınmıştır. Tüm bu bulgular, Ankara ilinde araştırma kapsamındaki sektörlerde çocuk işçiliği profilinin çıkarılmasında ve bu çerçevenin çizilmesinde önemli bir yere sahiptir.

---

[48] 2019 Sanayi Sicil Veri Tabanı, https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/ankara.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

Tablo 7. Sektörel bazda çocukların çalıştığı işler

Hizmet ve Sanayi Sektöründe Çalışan Çocuklar ile Sokakta Çalıştırılan Çocukların Çalıştıkları İşler

Sokakta Çalıştırılan Çocuklar	Hizmet Sektörü	Sanayi-İmalat Sektörü
➠ Kağıt ve ambalaj atığı toplama ➠ Yardım toplama ➠ Mendil, kalem, sakız vb. materyal satışı ➠ Mezarlıkta yapılan çeşitli işler (su taşıma, mezar ve ot temizliği, dua okuma vb.) ➠ Ayakkabı boyacılığı	➠ Oto tamir ve bakım işleri ➠ Yardımcı işler (garson, kurya, bulaşık, temizlik, ortacı, vb.) ➠ İnşaat işleri ➠ Kuaförlük, berberlik	➠ Mobilya imalatı ➠ Deri ve tekstil imalatı işleri ➠ Metal işleri

Mobilya imalatında çocuk işçiliği

Ankara, mobilya imalatında önemli bir merkez olup; İstanbul'dan sonra en fazla işyeri ve istihdam kapasitesine sahip olan ildir. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı'nın (ORAN) 2016'da yayınladığı Mobilya Sektörü Raporu'na[49] göre, Türkiye'de mobilya imalatında en fazla kayıtlı işletme ve çalışan sayısına sahip üç il sırasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir olarak belirtilmektedir. Mobilya imalat sektörü, emek yoğun iş gücünün kullanıldığı ve çoğunlukla KOBİ'lerden oluşan ve çocuk işçiliğinin de görüldüğü bir alt sektördür.Kalkınma Atölyesi'nin 2019 yılında tamamladığı İstanbul, Ankara ve İzmir'i kapsayan *Türkiye'de Mobilya İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Çalışması*[50] da mobilya imalatında çocuk işçiliğinin mevcut durumuna yönelik önemli bulgular ortaya koymaktadır. Rapor, Ankara'da mobilya imalatının merkezi olarak görülen Siteler Sanayi Sitesi'nde çocukların mobilya imalatında ve bu sek-

[49] Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Mobilya Sektörü Raporu, https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20190523171311_0.pdf, 2016, (E.T. 30 Ekim 2022)

[50] Kalkınma Atölyesi, Türkiye'de Mobilya İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Çalışması, https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-MOBILYA-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf, 2019, (E.T. 30 Ekim 2022)

tördeki kimyasal maddelerin yoğun olarak kullanılmasından dolayı en tehlikeli çalışma alanlarından olan boya, lake gibi çeşitli üretim aşamalarında yer aldığını göstermektedir.

2004-2007 yılları arasında, ILO-IPEC kapsamında, *Mobilya Sektöründe Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Projesi*'nde Ankara, İzmir, Bursa/İnegöl'de bulunan imalathaneler denetlenmiştir. Proje kapsamındaki denetimler sonucunda bu işyerlerinde 656'sı 15 yaş altı ve bin 646'sı 15-18 yaş arası çocuk olmak üzere toplam 2 bin 302 çocuk işçi tespit edilmiştir.[51]

Ankara'da ilindeki saha çalışmasında mobilya imalatı yapan işletmeler ve meslek odaları temsilcileriyle görüşmeler yapılmış, çocukların bu alanda imalat, boya ve lake, döşeme ve iç dizayn gibi farklı alt alanlarda çalıştıkları dile getirilmiştir. Mesleki eğitim kapsamında bulunan çırak öğrenciler haricinde çeşitli nedenlerle kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların büyük bir kısmının Suriyeli olduğu belirtilmiştir. Çırak öğrencilerin ve çocukların çalıştıkları işlerin genel olarak tehlikeli ve çok tehlikeli işler olduğu da ifade edilmektedir. Özellikle talaşlı imalat sektöründe mesleki eğitim kapsamındaki çırak öğrencilerin genelinin mesleğin gerektirdiği makina kullanımı gibi tehlikeli işlerde, usta öğreticinin kontrolünde CNC, kaynak, montaj gibi çok tehlikeli işlerde çalıştıkları belirtilmektedir. Saha çalışmasında çırak öğrencilerinin neredeyse yüzde 60'ının tehlikeli işler kapsamında çalıştığı belirtilmiştir.

Hizmet sektöründe çocuk işçiliği

Hizmet sektöründe çocukların genellikle lokanta, kuaför, berber, terzi, oto tamir ve benzeri işyerlerinde çalıştığı belirtilmiştir. Bu meslek alanlarında çocukların yardımcı işler olarak ifade edilen garsonluk, yamak, ortacı, temizlik görevlisi, kurye; oto tamirciliğinde ise kaporta, boya, oto elektrik gibi iş kollarında istihdam edildiği bilinmektedir. Ankara ili metropol ilçeleri kapsamında tamamlanan saha araştırmasında Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Federasyonu (TESK) ve TESK'e bağlı meslek odaları ile yapılan görüşmelerde, hizmet sektöründe çocuk işçiliğinin çoğunlukla 'çırak' ihtiyacı olan meslek kollarında ve küçük işletmelerde olduğu ifade edilmiştir. Görüşmelerde, çocukların genellikle ara eleman ihtiyacı olan küçük işletmelerde çalıştığı ve burada çalışan çocukların mesleki eğitime yönlendirilerek çocuk işçiliği ile mücadele edildiği belirtilmiştir. Bu yönlendirmeler ve mesleki eğitimde uygulanan yeni politikalar; oto tamiri, kuaför, berber ve lokanta gibi işletmelerde çırak öğrencilerin sayısını arttırmıştır. Geleneksel anlamdaki yoğunlukla küçük işletmelerde çalıştıkları bilinen çırakların çalışma alanlarının genişletilerek, daha büyük kapsamlı, seri üretim yapan işletmelerdeki işçi ihtiyacının karşılanması amacıyla büyük işletmelerde de çırak istihdam edildiği belirtilmektedir.

---

[51] ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İş Teftişi Genel Raporu 2007, https://www.csgb.gov.tr/medias/5979/2007_20.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

Haber Bülteni:

MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNDE ÖĞRENCİ SAYISI, 3 AYDA YÜZDE 158 ARTTI

Millî Eğitim Bakanlığınca mesleki eğitim merkezlerinin yaygınlaştırılması ve istihdam artışına katkı sunulması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda mesleki eğitim merkezlerine kayıtlı öğrenci sayısı, üç ayda yüzde 158'lik artışla 159 binden 410 bine yükseldi.[52]

Görüşmelerde 5-10 yıl öncesine kadar ailelerin çocuklarını öncelikle yüksek öğretime yönlendirdiği, ancak bu seçeneğin gerçekleşemediği durumlarda çocukların bir meslek edinmesi amacıyla mesleki eğitime yönlendirildiği belirtilmektedir. Ailelerin bu tutumu sonucunda sözü edilen mesleki alanlarda çırak ihtiyacının ortaya çıktığı, fakat bu ihtiyacın son yıllarda uygulanan mesleki eğitim politikaları ile ortadan kalktığı belirtilmektedir. Ancak, çırak öğrenci sayısındaki artışın meslekteki nitelikli eleman ihtiyacını karşılamadığı, usta yetiştirme konusunda eskiye oranla önemli bir düşüş ve nitelik kaybı olduğu vurgulanmaktadır. Bu da mevcut mesleki eğitim sisteminin niteliğinin tartışıldığı başka bir konu olarak ifade edilmektedir.

> *İşletmeler yetiştirmek için eleman bulamıyor. 30 yıllık ustaların bunca zamanda yetiştirdiği eleman sayısı toplam beşi geçmiyor.*

Meslek odaları temsilcileri ve söz konusu sektörlerdeki işletme sahipleri ile yapılan görüşmelerde, mesleki eğitim kapsamında işbaşı eğitimine gelen çırakların bir meslek öğrenmek için yaşlarının büyük olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte geleneksel çırak algısındaki meslek öğrenme hevesinin olmaması da mevcut mesleki eğitimin niteliğini düşüren diğer bir neden olarak gösterilmektedir.

> *Liseyi bitirdikten sonra işyerine gelen çırak mesleğe adapte olamaz. Bir usta 10 yılda yetişir. Çırakların geç bir yaşta gelmesinin bir anlamı bulunmuyor.*
>
> *Çıraklık çağı ilkokul çağıdır. Liseden, üniversiteden sonra kimse buraya gelip çıraklık yapmaz. Kimse çocuğunu gelip burada çalıştırmaz.*

---

[52] Mesleki Eğitim Merkezlerinde Öğrenci Sayısı, 3 Ayda Yüzde 158 Arttı, 2022, https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitim-merkezlerinde-ogrenci-sayisi-3-ayda-yuzde-158-artti/haber/25786/tr, (E.T. 30 Ekim 2022)

Bu aşamada çıraklığın farklı özneler için nasıl bir anlam ifade ettiğine dair kapsamı anlamak önemlidir. Çırak geleneksel tanımı ile bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını bir işletmede uygulamalı olarak geliştiren kişidir. Geleneksel anlamdaki bu çıraklık eğitimi bir programa ve takibe bağlanarak, 1986 yılından kabul edilen 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile örgün ve yaygın eğitim sistemi içerisinde yeniden düzenlenmiştir (Bkz.1.3.1. Mesleki Eğitim Kapsamındaki Çocuklar).[53]

Saha çalışmasında, zaman içinde çıraklığa olan ilginin azalmasında etkili olan ağır çalışma koşullarının, benzer bir şekilde, sektörler arasında ve işlerin tercih edilirliği üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, imalat sektöründeki işlerin ağır ve kirli işler olması nedeniyle çocuklar hizmet sektöründeki meslekleri daha fazla tercih etmektedir. Hizmet sektöründe yer alan oto tamir, nakliye-taşımacılık, pazarcılık gibi kısa sürede para kazanmanın mümkün olduğu küçük ve orta ölçekli işletmelerin de günlük yevmiyeli çalışma sistemleri nedeniyle, ekonomik kaygılarla çalışan çocuklar tarafından daha fazla tercih edildiği bilinmektedir. Saha çalışmasından hareketle, çırak öğrenci ve çalışan çocukların büyük bir bölümünün bir meslek öğrenmek amacından çok, ekonomik nedenlerle çalıştıkları söylenebilir. Bu bulgu, TÜİK 2019 Çocuk İş gücü Anketi verileri ile de desteklenmektedir. TÜİK'e göre çalışan çocukların yüzde 65'i ekonomik nedenlerle çalışmaktadır. Çocuğun ekonomik kaygılarla çalışmasının meslek öğrenme amacının önüne geçmesi ise kayıt dışı istihdamın artması, çocuğun tehlikeli işlerde çalışması ve eğitime devam etmemesi gibi diğer riskleri ortaya çıkarmaktadır.

Saha çalışmasında MEM'ler ve meslek odaları ile yapılan görüşmelerde, hizmet sektöründe önemli bir istihdam kaynağı olan lokantalarda, özellikle bulaşıkçılık, temizlik elemanı, paket servis elemanı/kuryelik gibi işlerde de çocuk işçiliğinin bulunduğu, bu iş kollarında çoğunlukla göçmenlerin ve göçmen çocukların yer aldığı belirtilmektedir. Bu mesleklerde mesleki eğitim kapsamı dışında çalışan çocukların çoğunlukla Suriyeli olması, düşük ücret uygulamalarının yaygınlaşmasının nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.

2011 yılından itibaren Türkiye'de istihdamda yoğun olarak yer alan Suriyeli işçiler birçok sektörde Türkiye vatandaşı işçilere göre daha düşük ücretlerle çalışmaktadırlar. Bu durum, Suriyeli işçilerin işletmeler tarafından daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin ucuz iş gücü olarak görülmesi ve daha fazla tercih edilmesi aynı zamanda işletmeler için güvenli işçi teminini ortadan kaldıran bir durum olarak görülmektedir. Ucuz iş gücü olan işçilerin, daha fazla ücret veren diğer işletmelere kolayca geçebilmesi, işverenler tarafından, işçi-işveren arasındaki güven bağının kurulamamasına yol açan bir durum olarak değerlendirilmektedir.

---

[53] MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2018a). Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Görünümü. *Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No:1*. https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/12134429_No1_Turkiyede_Mesleki_ve_Teknik_Egitimin_Gorunumu.pdf

Sokakta çalıştırılan çocuklar

Saha çalışması kapsamında Ankara'da sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube ve ABB Zabıta Müdürlüğü, Ankara Büyükşehir Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi (ABB-SÇÇM) gibi çeşitli kurumlarla görüşmeler yapılmıştır. Buna göre sokakta çalıştırılan çocukların genellikle 8-12 yaş aralığında simitçilik, seyyar satıcılık, eskiye oranla daha az görülen ayakkabı boyacılığı ve cam silme, mezarlıklarda yapılan çeşitli işler gibi faaliyetlerde çalıştığı ifade edilmiştir.

SÇMM tarafından koronavirüs salgını nedeniyle uzaktan eğitime devam edemeyen yoksul ailelerin çocuklarının sokakta çalışmaya yöneldiği belirtilmiştir. SÇÇM'nin verilerine göre, 2021 yılında merkeze kayıtlı çocuk sayısının 680 olduğu, bu çocukların 7-17 yaş aralığında olduğu ve çocukların çoğunlukla Türkiye vatandaşı, Suriyeli ve Irak Türkmenlerinden oluştuğu da ifade edilmiştir. SÇMM'ye giden çocukların büyük oranda erkek çocuklardan oluştuğu da önemli diğer bir bulgudur.

Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluğun, sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları bölgelerde de etkisi oldukça fazladır. Özellikle son yıllarda pek çok büyükşehirde giderek arttığı gözlemlenen çöküntü alanları[54], sokakta çalıştırılan çocukların çalışma ve/veya ya-

[54] Çöküntü alanları ya da kentsel çöküntü kavramı; kentin merkezine yakın bir mekanda yer alan eski bir mahallenin "normal yaşam alanı" kimliğini kaybetmesi ve bu duruma bağlı olarak mekansal, sosyal, fiziksel ve kültürel özelliklerinin değişmesi anlamında kullanılmaktadır.öküntüleşme genel olarak orta ve üst gelir grubuna mensup nüfusun kent merkezini terk ederek kent çeperinde yeni inşa edilen konut alanlarına yönelmesiyle oluşmaktadır.

şam alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.[55] Ankara saha çalışmasından elde edilen verilere göre metropol ilçelerdeki çöküntü alanları ve sokakta çalıştırılan çocukların yoğunlaştığı bölgeler; Kızılırmak, Dikmen, Keklikpınarı, Önder mahalleleri, Kızılay, Ulus ve çevresi olarak saptanmıştır.

Çöküntü alanlarında yaşayan ve bu alanların çevresinde çalışan çocukların genellikle yardım toplama ve gündelik, geçici işlerde çalıştırıldığı bilinmektedir. Sokakta çalışmayı kapsayan önemli işlerden biri olan kağıt ve ambalaj atığı toplama işi ise çöküntü alanlarının dışında çok daha yaygındır. Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube ve ABB Zabıta Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde, sokakta kağıt ve ambalaj atığı toplama işlerinde çoğunlukla Suriye, Afganistan ve Irak göçmenlerinin yer aldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, özellikle yaz aylarında Zonguldak, Gaziantep, Adana, Mersin, Osmaniye gibi illerden gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının da bu işlerde çalıştıkları belirtilmiştir.

ABB Zabıta Müdürlüğü ile yapılan görüşmede, Ankara metropol ilçelerinde tahmini olarak 150 çocuğun sokakta çalıştırıldığı ifade edilmiştir. Fakat bu sayının mevsimsel olarak Adana ve Zonguldak gibi diğer illerden Ankara'ya sokakta çalışmaya gelen çocuklarla birlikte değişebildiği de vurgulanmaktadır. Bununla birlikte ABB Zabıta Müdürlüğü'ne göre Ankara'da kağıt ve ambalaj atığı toplama işinde çalışan yaklaşık 8-9 bin kişinin bulunduğu, bunların da yüzde 60'ının çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Kağıt ve ambalaj atığı toplama işinin genellikle aileler tarafından yapıldığı ve çocukların toplayıcılık dışında bu atıkların ayrıştırılması aşamasında da çalıştığı bilinmektedir. Ankara Çankaya ilçesi Çiğdem Mahallesi'nde yaklaşık 600 kişinin kağıt ve ambalaj atığı toplama işi yaptığı belirtilmektedir. Görüşmede, ABB'nin koronavirüs salgını döneminde sokağa çıkma yasakları nedeniyle çalışamayan bu ailelere sıcak yemek yardımı yaptığı faaliyet kapsamında böyle bir veriye ulaşabildiği belirtilmiştir. Zabıta ile yapılan görüşmeler sonucunda sokakta yapılan işlerde çalışan ailelerin yoğun olarak yaşadığı yerleşimler; Yakacık, Türközü, Hasköy, Baraj mahallesi ile Şentepe olarak belirtilmiştir. Son olarak, metropolde yaşayan çocukların yaz aylarında Ayaş, Beypazarı gibi ilçelerde tarımsal faaliyetlerde çalıştığı, kış aylarında ise kağıt ve ambalaj atığı topladığı belirtilmektedir.

2.1.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocukların Çalışma Statüleri

Birinci bölümde de belirtildiği gibi çocuk işçiliği, çeşitli sektörlerde ve çeşitli çalışma statülerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle mevzuat kapsamında çalışan çocukların, mevzuatın etkili bir şekilde uygulanamaması sonucunda çocuk işçiliği risklerinin arttığı tartışmaları yaygındır. Mevzuatta belirtilen standartların pratikte uygulanamaması, mevzuat kapsamında işletmelerde işbaşı eğitim almaları itibariyle çocuk işçiliği riski yüksek olarak değerlendirilmeyen çocuklar için (çırak öğrenciler), kayıtsız çalışan çocukların karşı karşıya kaldıkları riskleri doğurmaktadır. Bu bağlamda, çocuk işçiliği riskinin ortadan kaldırılması noktasında, çocukların çalışma statülerine dair çocuk koruma perspektifi ile mevzuatlar geliştirilmesini takiben

---

[55] Ergönül, E., ve Sadioğlu, U. (2020). Kentsel Çöküntü Alanları Üzerine Teorik Bir Tartışma. KAÜİİBFD, 11(Ek Say 1), 155-180, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1057538, (E.T. 30 Ekim 2022)

uygulamaların denetlenmesi çalışmaları da oldukça önemlidir. Bu bölümde Ankara'da tamamlanan saha çalışması kapsamında farklı çalışma statülerindeki çocukların mevcut durumları ele alınmıştır.

Mevzuat Kapsamında Çalışan Çocuklar

Ankara ili saha çalışması kapsamında, MEM'ler ve meslek liseleri ile söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliğinin mevcut durumuna yönelik görüşmeler yapılmış, görüşmelerde çocuk işçiliği ile mücadelede mesleki eğitimin önemi vurgulanmıştır. Buna göre özellikle son yıllarda mesleki eğitime yönelik uygulanan politikalar, çırak öğrenci sayısının artmasında önemli bir yere sahiptir. Eğitim sistemindeki köklü dönüşüm ve mesleki eğitim alanında uygulanan politikalar, akademik olarak başarısız sayılan çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesinin önünü açmış, bir meslek öğrenmek isteyen çocukların son kapısı, mesleki eğitim merkezleri olmuştur. SGK'nın 2022 yılının Mayıs ayı istatistiklerine göre Ankara ilinde 26 bin 094 çırak öğrenci, 102 bin 473 stajyer ve kursiyer kayıtlıdır[56]. Bu çırak öğrencilerin hepsinin meslek hastalıklarına karşı sigortalı olduğu, bu sigortalılığın emeklilik çalışma günlerine eklenmediği de vurgulanan konulardan biridir. Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde mesleki eğitimdeki çocukların akademik başarısı ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerin çocukları ile Suriye ve Afganistan göçmeni ailelerin çocukları olduğu; çocukların çırak öğrenci olarak sürece dahil olduğu dile getirilmektedir.

Saha çalışmasında Ankara'da ilgili kurumlarla yapılan görüşmelerde çıraklığın, geçmişten günümüze sanayi ve hizmet sektöründe önemli bir yeri olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte zamanla çıraklık algısında değişimlerin yaşandığı ve bunun günümüzdeki mesleki eğitim

[56] SGK, Çırak, Stajyer İstihdam Oranları, 2021 https://veri.sgk.gov.tr/,(E.T. 30 Ekim 2022)

politikalarının oluşmasında etkili olduğu da vurgulanmaktadır. Örneğin; geçmişten günümüze çıraklığa olan ilginin azalmasının nedenleri olarak zorunlu eğitim sisteminde ortaya çıkan değişim ve ailelerin çocuklarını yüksek öğrenime devam ettirme isteği gösterilmektedir. Özellikle sektör odağında mesleklere yönelik; *tozlu, kirli ve ağır iş* algısı ve *zorlu çalışma koşullarının* varlığı, bu mesleklerin saygınlığı olmayan meslek dalları olarak görülmesine ve ailelerin çocuklarını bu şekilde bir çalışma biçimine dahil etmek istememelerine sebep olmaktadır. Ancak MEB'in son dönemlerde mesleki eğitim kapsamında uyguladığı yeni politikaların, çırak öğrenci sayısında hem ulusal hem de il düzeyinde büyük bir artışa neden olduğu vurgulanmaktadır.

> *Aileler, çocuklarının kir, toz, yağ içinde çalışmasını istemiyor. Çocuğun doktor, öğretmen, memur olsun istiyor. Eğitimde başarısız olan çocuk çırak oluyor artık.*

Çocukların mesleki eğitimini desteklemeyi amaçlayan bir kurum olan Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı, mesleki eğitimi; ekonomik açıdan yetersiz koşullara sahip olan çocukların mesleklendirilmesinde önemli bir adım olarak görmektedir. Bununla birlikte mesleki eğitim programlarının kapsamının ve doğru yönlendirmenin, çocuğun zarar verilmeden mesleklendirilmesinde kilit rol oynadığı vurgulanmaktadır. Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı'na göre başarısız, destek göremeyen çocukların suça itilmelerinin önüne geçmek için çocukların doğru yönlendirilerek meslek sahibi olmaları ve topluma kazandırılmaları gerekmektedir. Bu noktada çocuklara odaklanan eğitim programları ile kalkınma arasındaki kuvvetli ilişkiye dikkat çekilmektedir. Uygulanmakta olan mesleki eğitim politikalarının revize edilmesi ve çıraklık algısının değiştirilmesi için önemli adımların atılmasına ihtiyaç duyulduğu da vurgulanmaktadır. Görüşmelerde dile getirilen çıraklık tanımı, bu düşünceyi destekler niteliktedir:

> *Türkiye'de fakir ailelerin çocukları çıraktır. Bu çocukların kültürel, sosyal, ekonomik, psikolojik açıdan eksiklikleri var.*

MEM'lerdeki öğretmenler, çırak öğrencilerle ilgili mevzuatın uzun bir incelemeden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. MEM'lere olan teşvik ve ilginin artmasıyla çırak öğrenci sayısındaki artış ve bununla doğru orantılı olarak artan koordinatör, rehber ve meslek öğretmen ile usta eğitici ihtiyacının karşılanamamasının eğitim kalitesinin azalmasına neden olduğu dile getirilmektedir. Mesleki eğitim mevzuatının bu gibi nedenlerle etkili ve kontrollü uygulanamamasının, çırak öğrenci olarak eğitim gören çocukların çocuk işçiliği riskini arttırdığı söylenebilir. Öyle ki, MEM'lerin ara eleman ihtiyacı duyan işletmeler için önemli bir kurum haline dönüşmeye başladığı görüşü çok yaygın olarak dile getirilmiştir. Mesleki eğitime yönelik uygulanan politikalar, istihdamı artırmış fakat çırak öğrencilerin çalışma koşulları ve mesleki eğitimin niteliği gibi konuları da tartışmaya açmıştır. Bununla birlikte geleneksel anlamdaki çıraklık algısının zamanla değiştiği, mesleki eğitimdeki iş alanlarının zorlu ve kirli işler olarak algılanması, yüksek öğretimle edinilen mesleklerin aileler tarafından ilk tercih alanı haline gelmesi, mesleki eğitimin ancak akademik olarak başarısız öğrenciler için bir seçenek haline dönüşmesi ve usta-çırak ilişkisinin giderek niteliksizleştiği de ifade edilmektedir. Bu da mesleki eğitimin niteliğinin, iş güvenliğinin ve bu alanda istihdam edilen çırak öğrencilerin çocuk işçiliği riskinin artmasına neden olmaktadır.

Mesleki eğitim kapsamındaki işletmelerin denetimi ve izlenmesi faaliyetlerinin, bu alanda istihdam edilen çırak öğrencilerin çocuk işçiliği riskini azaltmaya yönelik faaliyetler olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte MEM'lerdeki öğretmen ve koordinatörler aracılığı ile yapılan denetimlerin öğrenci sayısının fazla ve öğretmen sayısının yetersiz olması gibi çeşitli nedenlerle etkili olmadığı belirtilmektedir. Mevcut mevzuatta uygulama ve izleme süreçlerinde yetersizlikler bulunduğu ve bunların sahada olan uzmanların görüşleri ile birlikte çözülmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak MEM ve meslek liselerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi, denetim ve diğer izleme yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte rehber öğretmen ihtiyacının da diğer öğretmenler kadar önemli olduğu ve bunun tüm MEM'ler için geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim programlarının ise çocukların faydaları gözetilerek yeniden düzenlenmesi, içerik geliştirme çalışmalarına da ağırlık verilmesi önerilmektedir. Özellikle usta öğreticilerin çeşitli alanlarda eğitimler alması, eğitimlere devamlılıklarının sağlanması ve usta öğreticilere yönelik eğitim müfredatının gözden geçirilmesinin önemi sıklıkla dile getirilmektedir.

> *"Tıp okullarında doktor-öğrenci eğitim modeli ne ise mesleki eğitimdeki usta-çırak eğitim modelinin bu şekilde olması gereklidir."*

Saha çalışmasında görüşülen MEM'lerdeki öğretmenlere göre mesleki eğitim; ailenin geçimine katkı sağlayan bu çocuklar için trenin son vagonuna benzetilmektedir. Çeşitli nedenlerle akademik olarak başarısız olan çocuklar, mesleki eğitimi, bir meslek edinerek hayatlarını kazanabilmelerini sağlayacak olan son şansları olarak değerlendirmektedirler. Çırak öğrencilerin düşük sosyo-ekonomik koşullara sahip oldukları ve çoğunlukla ekonomik güçlükler sebebiyle yöneldikleri mesleki eğitim süreçlerinde de yoğun çalışma temposuna maruz kaldıkları vurgulanmaktadır. Teorik eğitim için haftanın en az bir günü eğitim merkezine gelen öğrencinin, bir günde en az 8-10 saat derse katılmasının çocuk açısından olumsuz bir durum olduğu ifade edilmektedir. Özellikle MEM'lerin ortaöğretime dahil edilmesi ve lise diploması verebilmesi, meslek derslerinin yanında diğer akademik derslerinin de müfredata alınmasına ve yoğun ders programlarına neden olmuştur.

Ankara ilinde yapılan görüşmelerde MEM kapsamındaki çırak öğrencilerin etkili bir uygulamalı eğitime erişemedikleri ve öğrencilerin yeterli oranda takip edilmediği belirtilmektedir. Devamsızlık sorununun yaygın olduğu görülmekte ve devamsızlık yapan çırak öğrencilerin hali hazırda çalışmaya devam ettiği düşünülmektedir. Çırak öğrencilerin işbaşı eğitiminin denetlenmesi ve izlenmesine ilişkin mevzuat güçlü olsa da, etkili uygulamalar ve denetimler gerçekleştirilmediğinde, çocuk işçiliği riskinin arttığı ve çırak öğrencilerin uygun olmayan çalışma koşullarında istihdam edildiği belirtilmektedir.

Saha çalışmasından elde edilen bilgilere göre, meslek eğitimi kapsamında eğitim gören çocukların tercih ettiği alanların yaygın olarak otomotiv ve bilgisayarlı makine imalatı olduğu, çocukların bu sektörlerdeki işletmelerde çırak öğrenci olarak istihdam edildiği belirtilmektedir. Bunun yanında çırak öğrencilerin ve ailelerin, sanayi ve imalat sektöründen ziyade hizmet sektörüne daha fazla ilgi gösterdiği de belirtilmiştir. Sanayi ve imalat sektöründeki ağır çalışma koşulları, çalışanların sektörler arasındaki iş tercih durumunu etkilemektedir. Ankara'da bulunan 149 mesleki ve teknik anadolu lisesinin 16'sı Altındağ'da, 17'si Çankaya'da, 14'ü Keçiören'de, 12'si Mamak'ta, 15'i Sincan'da ve 17'si Yenimahalle'de, geri kalan 58 okul ise diğer ilçelerde bulunmaktadır. İldeki mesleki ve teknik anadolu liselerindeki toplam öğrenci sayısı yaklaşık 79 bin olarak belirtilmektedir.[57] Bu okullardaki alanlar ise şöyledir: (Tablo 8)

Tablo 8. Ankara'da bulunan mesleki ve teknik anadolu liselerindeki bölümler[58]

Elektrik- Elektronik Teknolojisi	Gıda Teknolojisi
İnşaat Teknolojisi	Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlığı
Makine Teknolojisi	Laboratuvar Hizmetleri
Tesisat Teknolojisi ve İklimlendirme	Tarım
Matbaa Teknolojisi	Makine Teknolojisi
Metal Teknolojisi	Kimya Teknolojis
Mobilya ve İç Mekan Tasarımı	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri
Motorlu Araçlar Teknolojisi	Yiyecek İçecek Hizmetleri
Plastik Teknolojisi	Ayakkabı ve Saraciye Teknolojisi
Endüstriyel Otomasyon Teknolojileri	Grafik ve Fotoğraf
Bilişim Teknolojileri	

Kayıtsız Çalışan Çocuklar

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde mesleki eğitim ve İş Kanunu kapsamı dışında sanayi ve imalat sektöründe çalışan çocukların genellikle kırsaldan gelen aileler ile göçmen ailelerin çocukları olduğu belirtilmiştir. Kentte yaşayan ve kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların büyük bir kısmını da kent yoksulları olarak tanımlanan Suriye, Afganistan ve Irak göçmenlerinin oluşturduğu ifade edilmektedir. Özellikle Siteler Sanayi Sitesi'nde mobilya imalatında, Ulus ve çevresinde bulunan konfeksiyon ve tekstil atölyelerinde, çocukların *ortacı* olarak isimlendirilen getir-götür işlerinde kayıt dışı bir biçimde istihdam edildiği belirtilmektedir. Hizmet sektöründe kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların özellikle işletmelerin imalathane, mutfak, depo gibi görünmeyen bölümlerinde çalıştığı dile getirilmiştir. Örneğin; restoran, lokanta, kafe ve çay ocağı gibi işletmelerde çocukların mutfak tarafında bulaşık, temizlik gibi işlerde çalıştıkları söylenmektedir.

---

[57] MEB, Mesleki Eğitim Haritası, Ankara, http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/ogrenci.php?il=06, (E.T. 30 Ekim 2022)

[58] Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, İller, okullar ve dallar, http://mtegm.meb.gov.tr/kurumlar/?ara (E.T. 30 Ekim 2022)

Neredeyse her lokantanın mutfağında Afgan ya da Suriyeli bir çocuk bulabilirsiniz. Temizlik yaparlar, bulaşık yıkarlar.

Çocukların mevzuat kapsamı dışında, kayıtsız bir şekilde çalışmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Burada öncelikli nedenlerin başında; ucuz iş gücü, çocuğun çalışma yaş sınırının altında olması, mesleki eğitime kayıt olabilmek için gereken temel eğitimini tamamlamamış olması, işin tehlikeli olması gibi nedenler gelmektedir. Yapılan görüşmelerde mesleki eğitim kapsamı dışında çalışan çocukların büyük bir bölümünün bir meslek edinmek amacından daha çok, ekonomik nedenlerle çalıştığı belirtilmiştir. Küçük işletmelerde iş bulmanın veya değiştirmenin kolay ve yaygın olması, ekonomik nedenlerle çalışan çocukların bu işletmelerde kayıtsız bir şekilde çalışmasına yol açmaktadır.

Kayıt dışı çalışmanın başka bir nedeni de devlet tarafından göçmenlere sağlanan Sosyal Ekonomik Destek Yardımı'nın (SED) çalışan çocuğun/kişinin mesleki eğitime kaydedilmesiyle kesileceği düşüncesidir.[59] Göçmen aileler, aldıkları sosyal ve ekonomik desteğin kesileceği endişesiyle hem yetişkinlerin hem de ailedeki çalışan çocukların kayıtsız bir biçimde çalışmalarını talep etmektedir. Bunun dışında belgesiz bir şekilde ülkede yaşayan göçmen ailelerin çocuklarının da kayıtsız bir şekilde çalışmaya mecbur kaldığı bilinmektedir.

Ekonomik sorunlar yaşayan küçük işletmelerin, sosyal sigorta masraflarını karşılayamamaları da bu işletmelerde çocukların mevzuat kapsamı dışında, kayıtsız bir şekilde çalışmasına yol açmaktadır. Saha çalışmasında işletmelerin, mesleki eğitim sonrasında çırak, kalfa ve ustaların sigortalılığını devam ettirmede zorlandığı belirtilmiştir. Bazı durumlarda mesleki eğitime çeşitli nedenlerle ara veren veya eğitimi bırakan çırak öğrencilerin, işletmelerde çalışmaya devam etmesi sonucunda devlet tarafından karşılanmakta olan katkıların kesilmesiyle, işletmelerin çocukların sigorta masraflarını karşılayamadıkları ve bu nedenle çocukları kayıtsız bir şekilde çalıştırmaya devam ettikleri belirtilmektedir. Özellikle mobilya imalathaneleri, tekstil atölyeleri, oto bakım ve tamirhane gibi küçük işletmelerden bazıları, devlet tarafından sağlanan çırak öğrencidesteğinin eğitim dışındaki kalfalık ve ustalık sürecinde de devam etmesine ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

Saha çalışmasında MEM'lerle yapılan görüşmelerde, kayıtsız bir şekilde çalışan çocuklarların mesleki eğitime yönlendirilmesi amacıyla *Mesleki Eğitime Kazandırma Programı*[60] (MEK) uygulandığı belirtilmiştir. Bu çalışmayla işletmelere ve hanelere ziyaretler yapılarak eğitim dışında kalmış Türkiyeli ve yabancı uyruklu çocuklar tespit edilmiştir. Kayıt şartlarını taşıyan 14-17 yaş arası çocukların mesleki eğitim merkezlerine yönlendirildiği, temel eğitimini tamamlamamış on dört yaşından küçük çocukların ise Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bildirilerek eğitime kazandırılmaya çalışıldığı belirtilmiştir.

---

[59] Sigorta kaydı olan göçmenlerin yararlandığı yardımların kesilmesi 2016-2018 yılları arasında uygulanmış, 2018 yılından sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

[60] MEK, UNICEF işbirliğinde 2020 yılından beri Adıyaman, Ankara, Batman, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Mardin ve Osmaniye illerinde yürütülmektedir.

Ankara ilinde SGK bünyesindeki Kayıt Dışı İstihdam Merkezi (KADİM) ve SGK Teftiş İnceleme Makamı ile yapılan görüşmelerde, genellikle ALO 170 ve CİMER üzerinden gelen şikayet ve ihbarlar üzerine denetimlerin yapıldığı ve bu denetimlerin kayıt dışı istihdam odağında olduğu belirtilmiştir. Yıllık teftiş planlamalarında ise genel olarak çalışanların sigortalılık durumuna bakıldığı, bu birim tarafından gerçekleştirilen denetimlerin yapısı gereği çocuk işçiliği ile karşılaşılan durumların sayıca az olduğu ancak görülmesi durumunda ise gerekli görülürse ASH İl Müdürlüğüne bildirildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte kayıt dışı istihdam için yapılan denetimlerde, çalışan çocukların genellikle merdiven altı konfeksiyon atölyeleri, mobilya, deri ürünleri imalatı yapılan atölyeler ve hurdacılık gibi iş kollarında görüldüğü ifade edilmektedir. KADİM bilgi sistemi olan MEDULA'da, yapılan denetimlere dair verilerin bulunduğu fakat verilerin TC kimlik no üzerinden ve yalnızca sigortalılık durumu odağında alınması nedeniyle yaş ve cinsiyet gibi bilgilerin bulunmadığı da belirtilmiştir. Saha çalışması sonucunda edinilen bilgilerden hareketle, bu kapsamda yapılan denetim çalışmalarında kaydedilen verilerin yaş bazlı bir şekilde de alınması ve bu bilgilerin ilgili diğer kurumlarla (ÇSGB, MEB) paylaşılmasının, çocuk işçiliğinin izlenmesi, tespit edilmesi ve buna yönelik müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde önemli olacağı değerlendirilmektedir.

Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluğun, çocukların bir meslek öğrenmekten ziyade ekonomik kaygılarla çalışmasına neden olduğu ortadadır. Bu durum çocukların özellikle kayıtsız bir şekilde, küçük işletmelerde ve sokaklarda gerçekleştirilen işlerde, günlük ücretle veya kendi hesabına çalışma biçimlerini tercih etmesine neden olmaktadır. Kayıtsızlık durumunun söz konusu tüm iş kollarında var olduğu, bununla birlikte özellikle sokakta gerçekleştirilen işlerde yoğunlaştığı da bilinmektedir. Sokakta çalıştırılan çocukların kayıtsız çalışması, sokakta çalışmanın tanımlanmış bir çalışma alanının ve sınırlarının olmaması, bu çocukların genellikle hareketli olmaları tespiti zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik verilerin elde edilmesi oldukça güçtür.

2.2 KONYA İLİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ MEVCUT DURUMU

2.2.1. Çalışmanın Kapsamı

Konya ili metropol ilçelerinde (Karatay, Meram, Selçuklu) sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunu tespit edebilmek için bir saha çalışması planlanmıştır. Masabaşı çalışmasıyla elde edilen veriler kullanılarak, alan çalışmasının metropol ilçelerde yapılması öngörülerek il düzeyinde bir haritalama çalışması yapılmış ve saha çalışması bu harita temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Mevcut durum tespiti çalışması kapsamında, kamu kurumları, meslek örgütleri, mesleki eğitim kurumları, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları gibi farklı kurum ve aktörlerle toplam 26 görüşme gerçekleştirilmiştir (Tablo 9). Kurumsal görüşmelerin yanı sıra, Konya ili metropol ilçelerinde yaşayan çocuklara yönelik eğitim, çalışma, nüfus ve benzeri alanlarda mevcut durumu saptamak amacıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Nüfus Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü gibi ilgili kurumlarla doğrudan iletişime geçilerek veri talep edilmiştir. Görüşmeler kurumsal verilerle desteklenerek, Konya ili metropol ilçelerinde sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliğiyle sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik genel durum ortaya konulmuştur. Mevcut durumun tespiti, saha çalışmalarından elde edilen verilerin derlenmesi ve birlikte analiz edilmesi sonucunda tamamlanmıştır.

Saha çalışması öncesinde gerçekleştirilen masabaşı araştırması ile Konya ilinde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik geçmiş yıllardan bugüne tamamlanan çalışmalar incelenmiştir. Bu araştırmada özellikle tarımsal üretimde gerçekleştirilen çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarının var olduğu, fakat sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik faaliyetlere ve güncel verilere ulaşmanın mümkün olmadığı görülmektedir. İl düzeyinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik mevcut durumun anlaşılması için ildeki toplam çocuk nüfusu çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler çocukların eğitimle ilişkisi ve SGK kayıtlarından oluşmaktadır. Böylece bu veriler ışığında il düzeyinde çocukların eğitimle ilişkisine ve çalışma durumlarının kayıtlılığına dair genel bir görünüme ulaşılmıştır (Grafik 7). Bu grafik üzerinden, eğitimde ve istihdamda kayıtlı olmayan çocuklar ile açık öğretime kayıtlı fakat bir şekilde çalışan çocukların, çocuk işçi olma riskinin yüksek olduğu tahmin edilebilir. İl düzeyindeki çocuk işçilerin sayısal olarak saptanmasında, mevcut verilerin ışığında bu ve buna benzer farklı kategorilerin oluşturulması genel resmi verebilecek önemli bir yöntem olması sebebiyle tercih edilmiştir. Fakat bu yöntemlerle ulaşılan verilerin sınırlılığının kabul edilmesi, genel resmi yansıtacak farklı kategorilere ve verilere ihtiyaç duyulabileceği unutulmamalıdır.

- Konya ili toplam çocuk nüfusu: 672 bin 948

SGK'da kayıtlı altı stajyer ve kursiyer sayısı: 32 bin 826

SGK'da kayıtlı çırak sayısı: 14 bin 248

- Örgün eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 505 bin

Temel Eğitim: 349 bin 369 öğrenci

- Okul öncesi eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 49 bin 032
- İlkokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 154 bin 522
- Ortaokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi) 145 bin 815

Örgün Ortaöğretim: 94 bin 514 öğrenci

- Genel liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 28 bin 365
- Mesleki ve teknik liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 32 bin 937
- Mesleki eğitim merkezine kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 11 bin 420
- İmam hatip ve özel eğitime kayıtlı toplam öğrenci sayısı (özel+resmi): 21 bin 792

Açıköğretim: 54 bin 145 öğrenci

- Açık ortaokula kayıtlı toplam öğrenci sayısı (2021): 2 bin 592
- Açık liseye kayıtlı toplam öğrenci sayısı (2021): 49 bin 392
- Mesleki açıköğretim lisesine kayıtlı toplam öğrenci sayısı (2022): 2 bin 161

Grafik 7. Konya ilindeki çocuklara dair genel veriler[61]

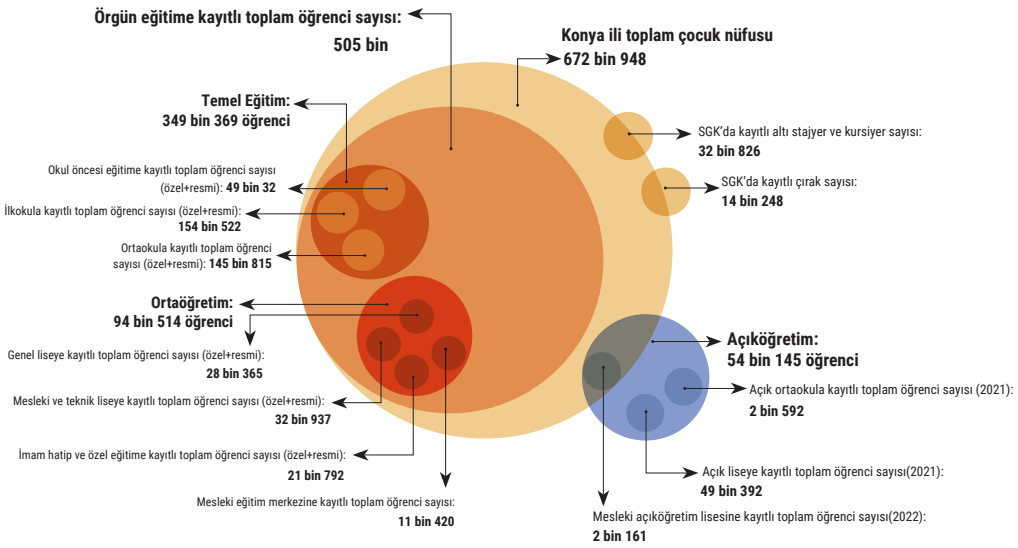

[61] Veriler 2021-2022 MEB İstatistikleri, MEB Mesleki Eğitim Haritası (2022) ve SGK Veri Partalından (2022) derlenmiştir.

Tablo 9. Saha çalışmasında gerçekleştirilen görüşmeler listesi

	Kurum	Toplam Görüşme
Akademik kurum	Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi	1
Okul	Ahi Evran Mesleki Eğitim Merkezi Konya Ticaret Odası Mesleki Eğitim Merkezi	2
Özel sektör	Ambalaj Geri Dönüşüm Tesisi Hurdacı İşletmesi Döküm İmalat Tesisi	3
Organize Sanayi Bölgesi Sanayi Sitesi	Aykent Ayakkabıcılar Sitesi Yönetimi Zafer Sanayi Sitesi Yeni Meram Sanayi Sitesi	3
Kamu Kuruluşları	Konya İŞKUR İl Müdürlüğü Mevlana Kalkınma Ajansı Konya Ovası Projesi (KOP) Bölgesel Kalkınma İdaresi Konya Emniyet İl Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Konya Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	5
Yerel Yönetim	Konya Büyükşehir Belediyesi Sıfır Atık Dairesi Başkanlığı Karatay Belediyesi Avrupa Birliği Proje Ofisi	2
Meslek örgütü	Konya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Konya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Konya Ayakkabıcılar Esnaf Odası Konya Berberler ve Kuaförler Esnaf ve Sanatkarlar Odası Konya Kahveciler, Çay Ocakları ve Büfeciler Esnaf Odası Konya Sıhhi Tesisat ve Kaloriferciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası Konya Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası Konya Tornacılar Kaynakçılar ve Oto Tamirciler Esnaf ve Sanatkarlar Odası İŞKUR / İstihdam Bürosu Ankara Aile Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü / Çocuk Şube	8
STK	Konya Sayacılar Derneği Sen Değerlisin Derneği	2
	Toplam Görüşme	26

Konya ili metropol ilçelerinde gerçekleştirilen hızlı saha araştırması sonucunda ortaya konulan mevcut durum, üçüncü bölümde yer verilen Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı için bir arka plan oluşturmaktadır. Bu bölüm, Konya ili metropol ilçelerinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunun saptanması kapsamında yapılan çalışmalara dayanarak, söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliğinin mevcut durumunu özetlemeyi ve etkili bir mücadele için uygulama programı geliştirmeye yönelik ihtiyaç alanlarının anlaşılmasını hedeflemektedir.

Konya Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar

Mevcut Durum Haritası

TUİK 2019 verilerine göre çalışan çocukların

- %45,5 Hizmet Sektöründe
- %30,8 Tarımda
- %23,7 Sanayi Sektöründe çalışmaktadır.

Yaş grubuna göre incelendiğinde;

- 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64,1'inin tarım sektöründe,
- 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51,0'ının hizmet sektöründe yer aldığı görüldü.

TUİK Çocuk İşgücü Anketi, yaş ve cinsiyet dağılımları 2019

- %70,6
- %29,4

720 bin çocuk işçi

- %4,4 5-11 yaş grubu
- %15,9 12-14 yaş grubu
- %79,7 15-17 yaş grubu

Sanayi sektöründe; plastik-ambalaj, otomotiv yan sanayi, makine imalat, metal dökümü, mobilya ve ayakkabı imalatı gibi alt sektörler Suriyeli göçmenlerin dışında yoğun olarak çalıştığı Somali ve Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen göçmenlerin de bulunduğu ve bu alt sektörlerdeki ağır çalışma koşulları dikkat çekmektedir.

Bunun yanında son yıllarda Suriyeli işçilerin imalat sürecine entegre olmasıyla özellikle ayakkabı üretiminde Suriye göçmeni çocukların ayakkabı imalatı için çok önemli bir emek girdisi sağladığı bilinmektedir.

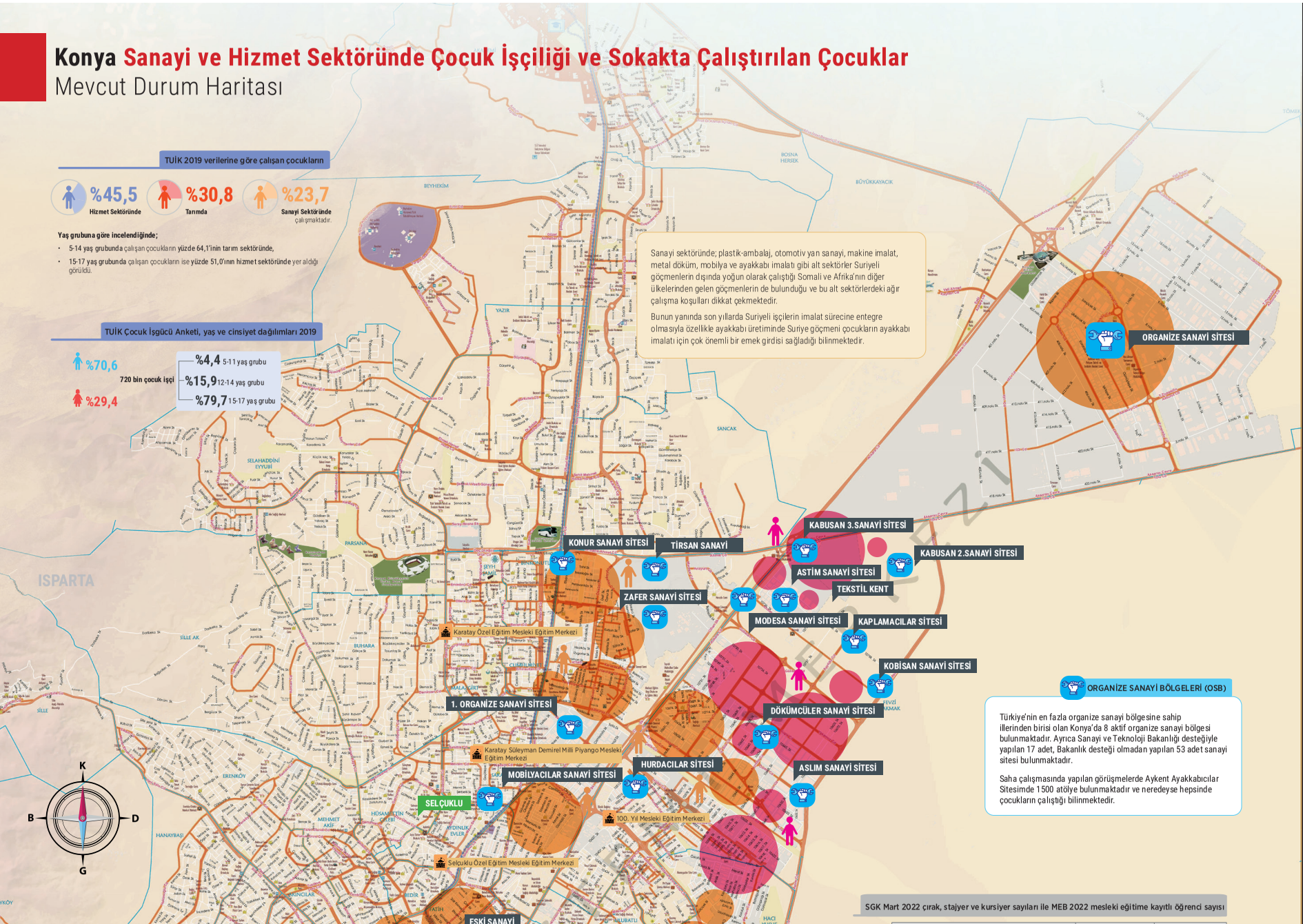

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (OSB)

Türkiye'nin en fazla organize sanayi bölgesine sahip illerinden birisi olan Konya'da 8 aktif organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Ayrıca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı desteğiyle yapılan 17 adet, Bakanlık desteği olmadan yapılan 53 adet sanayi sitesi bulunmaktadır.

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde Aykent Ayakkabıcılar Sitesimde 1500 atölye bulunmaktadır ve neredeyse hepsinde çocukların çalıştığı bilinmektedir.

SGK Mart 2022 çırak, stajyer ve kursiyer sayıları ile MEB 2022 mesleki eğitime kayıtlı öğrenci sayısı

İstihdamda olan çırak, stajyer ve kursiyerler ile mesleki eğitime kayıtlı öğrenciler	Türkiye	Konya
Çırak	412.798	14.248
Stajyer ve Kursiyer	1.206.497	32.826
Mesleki eğitime kayıtlı öğrenci	1.848.236	46.518

Kaynak: SGK 2022, https://veri.sgk.gov.tr/, MEB 2022, http://meslekiegitimharitasi.meb.gov.tr/ogrenci.php

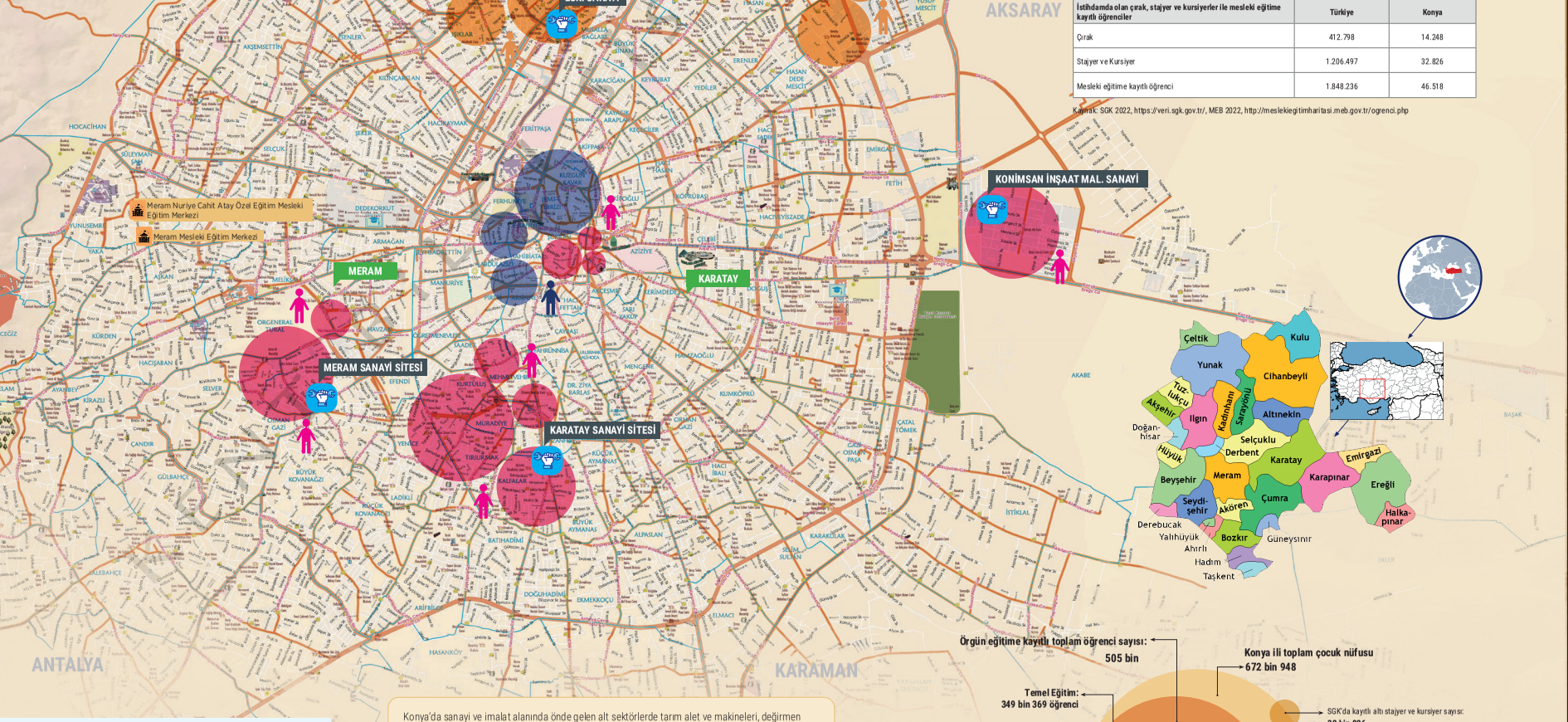

Konya'da sanayi ve imalat alanında önde gelen alt sektörlerde tarım alet ve makineleri, değirmen makineleri, tarım ve gıda sanayi, ayakkabıcılık, plastik-ambalaj, araç üstü parça ekipmanları, otomotiv yan sanayi, makine imalat, metal döküm ve mobilya gibi alt sektörler ön plana çıkmaktadır. İlde bulunan toplamda 11 adet OSB'nin ikisi Meram ilçesinde, dördü Selçuklu ilçesinde yer almaktadır. İldeki Zafer OSB, Anadolu OSB, Mobilyacılar Sitesi, Eski Sanayi Sitesi ile Aykent Ayakkabıcılar Sitesi sahip oldukları işletme kapasitesi ve istihdam ettikleri çalışan sayısı bakımından önemli bir yere sahiptir. Mevlana Kalkınma Ajansı'nın ayakkabı kümelenme raporuna göre Konya'da ayakkabı imalatı ve yan sanayinde faaliyet gösteren yaklaşık 1.800 küçük işletme bulunmaktadır. Konya, mobilya sektöründe Türkiye'deki toplam kurulu kapasitenin yüzde 2,1'ini oluşturmaktadır. Hem iç hem de dış pazarda satılan mobilyaların Ortadoğu ülkeleri dışında Almanya, Avusturya gibi ülkelere ihraç edilmektedir.

KONYA İLİ SANAYİ ALANLARI İŞYERİ VE İSTİHDAM SAYILARI (2019)

Sanayi Türleri	Sayı	Faal İşyeri Sayısı	İstihdam Sayısı
Organiza Sanayi Bölgesi	9	932	52.560
Sanayi Sitesi	70	14.532	73.302
Toplam	79	15.909	123.643

Kaynak: Konya Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü ve Sanayi Site Müdürlükleri (2019)

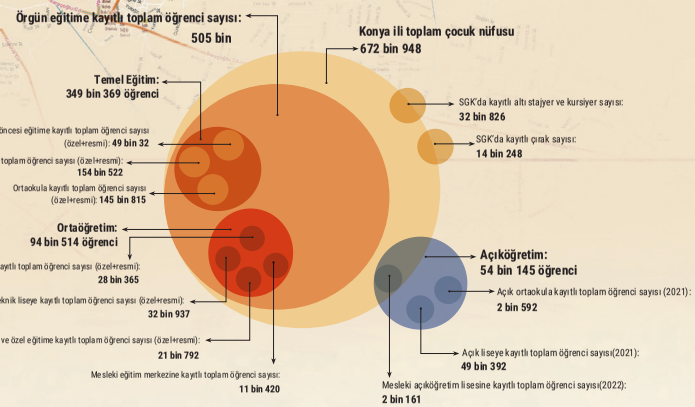

Kaynak: Veriler 2020-2021-2022 MEB İstatistikleri, MEB Mesleki Eğitim Haritası (2022) ve SGK Veri Partalından (2022) derlenmiştir.

SANAYİ SEKTÖRÜ

SOKAKTA ÇALIŞMA

HİZMET SEKTÖRÜ

MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİ

BÖLGEDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ (OSB)

Bu harita nasıl hazırlandı?

Kalkınma Atölyesi 2022 yılında Konya ilinde sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumlarını anlamaya yönelik Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerinde gerçekleştirdiği saha çalışmasında ilgili kurum ve aktörlerle görüşmeler gerçekleştirmiş, bu görüşmeler ulusal verilerle desteklenerek mevcut durum haritası oluşturulmuştur.

KALKINMA ATÖLYESİ
Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14
Çankaya - Ankara/Türkiye
+90 (55 3) 211 3897
www.ka.org.tr
info@ka.org.tr
kalkinmaatolyesi
kalkinmatolyesi

Bu yayın bir kamu malıdır. Bir kısmından veya tamamından alıntı yapılabilmesi ve çoğaltılabilmesi için Kalkınma Atölyesi'nden izin alınmasına gerek yoktur.

Kasım, 2022 - TASLAKTIR

2.2.2. Çocukların Çalıştığı Alanlar

Konya'da sanayi ve imalat alanında önde gelen alt sektörlerde tarım alet ve makineleri, değirmen makineleri, tarım ve gıda sanayi, ayakkabıcılık, plastik-ambalaj, araç üstü parça ekipmanları, otomotiv yan sanayi, makine imalat, metal döküm gibi alt sektörler ön plana çıkmaktadır. İlde bulunan toplamda 11 adet OSB'nin ikisi Meram ilçesinde, dördü Selçuklu ilçesinde yer almaktadır.[62] İldeki Zafer OSB, Anadolu OSB, Mobilyacılar Sitesi, Eski Sanayi Sitesi ile Aykent Ayakkabıcılar Sitesi sahip oldukları işletme kapasitesi ve istihdam ettikleri çalışan sayısı bakımından önemli bir yere sahiptir.

Konya'da yapılan saha çalışmasında, binlerce işletme için onbinlerce çırağa ihtiyaç duyulduğu, görüşmelerde sık sık ifade edilmektedir. Sözü edilen sanayi sitelerinin hepsinde çocuk işçiliğinden söz etmek mümkündür. Özellikle oto tamir ve bakımı, ayakkabı ve mobilya imalatı gibi alanların öne çıktığı belirtilmektedir. Bu sektörlerde çalışan çocukların farklı meslek dallarında yoğunlaştığı, imalat sektöründe özellikle; tekstil, deri, ayakkabı ve mobilya imalatı, döküm ve hurda sanayinde çeşitli iş alanları ön plana çıkmaktadır. Bu alt sektörlerde çalışan çocukların bir kısmının MEM'lere kayıtlı çırak öğrenciler olduğu belirtilmekle birlikte, çırak öğrenciler ve İş Kanunu kapsamı dışında kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların da bulunduğu, saha çalışması sırasında yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.

"Hangi fabrikaya, atölyeye giderseniz gidin, çocuk işçi görürsünüz."

TÜİK'in 2019 yılı çocuk iş gücü anketi verileri de hizmet sektöründe çocuk işçiliğinin yoğun olduğuna işaret etmektedir. TÜİK'e göre çalışan çocukların yüzde 45,5'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Yaş grubuna göre ise; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64,1'inin tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51'inin hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir. Bu veri, sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliğinin 15-17 yaş grubunda yoğunlaştığını göstermektedir.

2018 yılından bugüne UNICEF ve ÇSGB ortaklığında yürütülen Çocuk İşçiliği ve İş İlişkileri Programı[63] kapsamında, çocuk işçiliğinin görüldüğü sanayi ve hizmet sektörlerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 2021 yılından itibaren ise Konya ili özelinde çocuk işçiliği haritalandırma, izleme ve vaka yönlendirme çalışmaları yürütülmektedir. İş müfettişleri önderliğinde yürütülen bu çalışmalar, hem İŞKUR İl Müdürlüğü, SGK İl Müdürlüğü, ASH İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hem de Konya Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (KONESOB) ve diğer meslek odalarının desteği ile devam etmektedir. Program kapsamında iş müfettişleri tarafından Ekim 2021'de Konya ili Selçuklu ve Karatay ilçelerinde; oto tamir ve bakım iş kolu ve alt sektörleri dâhilinde Eski Sanayi, Zafer Sanayi ve Anadolu Sanayi Sitelerinde, ağaç ve kâğıt iş kolu ve alt

---

[62] MEVKA, Konya Ekonomik Göstergeler Raporu, 2022, https://www.konyadayatirim.gov.tr/assets/upload/dosyalar/konya-ekonomik-gostergeler-raporu.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

[63] ÇSGB, Çocuk Hakları ve İş İlkeleri Programı, 14.02.2022, https://www.csgb.gov.tr/rtb/haberler/2022haber03/, (E.T. 30 Ekim 2022)

sektörleri kapsamında ise Aslım Sanayi ve Mar-San Sanayi sitelerinde işyerleri ziyaret edilmiş ve araştırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Mevcut durum araştırması kapsamında ÇSGB bünyesindeki Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı'ndan talep edilen söz konusu saha çalışması verileri, il düzeyinde çocuk işçiliğinin mevcut durumunun anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmaya göre program kapsamında 102 işyeri ziyaret edilmiş ve bu işyerlerinde toplam 77 çocuk işçi ile mesleki eğitim kapsamında çalışan 106 çırak öğrenci tespit edilmiştir. Oto tamir ve bakım iş kolunda denetlenen 66 işletmenin sadece 8'inde Suriyeli çırak öğrenci ve çocuk işçinin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte işyeri ziyaretlerinde tespit edilen en küçük çocuk işçi yaşı 10 olarak kaydedilmiştir. Mobilya ve buna bağlı alt sektörlerde ise 36 işletme içerisinde 18 işletmede Suriyeli çocuk işçi ve çırağın bulunduğu görülmektedir. Mobilya sektöründe ise en küçük yaş 11 olarak kaydedilmiştir. (Tablo 10)

Tablo 10. Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı İş Müfettişleri Konya Saha Çalışması Verileri 2021[64]

İş kolları	**Oto tamir ve bakım iş kolu ve alt iş kolları** *(Eski Sanayi, Zafer Sanayi ve Anadolu Sanayi Sitesi)*	**Ağaç ve kâğıt iş kolu ve alt iş kolları** *(Aslım Sanayi ve Mar-San Sanayi Siteleri)*	
Ziyaret Edilen İşyeri	66	36	**Toplam:** 102
Çırak	84	22	**Toplam:** 106
Çocuk İşçi	40	37	
İşletmede tespit edilen en küçük yaş	10	11	

Konya ilinde sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçilerin ve sokakta çalıştırılan çocukların sayısına dair tam bir veriye ulaşmak mümkün görünmemektedir. Çeşitli iş kollarında çalışan çocukların, il ve sektör düzeyinde incelenmesi ve mevcut durumun anlaşılması izleme, uygulama ve veri eksikliği nedeniyle oldukça zordur. Saha çalışması sonrasında Konya'da sektörler bazında çocukların çalıştıkları işler Tablo 11'deki gibi özetlenmiştir. Buna göre Konya'da çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü alanlar imalat sektöründe; ayakkabı ve mobilya imalatı, hizmet sektöründe; kuaför, berber, oto tamiri olarak belirtilmiştir. Sokakta çalışma kapsamında da kağıt ve ambalaj atığı toplama, çocuk işçiliğinin en yoğun görüldüğü alan olarak ele alınmıştır. Tüm bu bulgular, Konya ilinde araştırma kapsamındaki sektörlerde çocuk işçiliği profilinin çıkarılmasında önemli bir yere sahiptir. Saha çalışmalarında yapılan görüşmeler de bu çerçevenin çizilmesinde oldukça faydalı olmuştur.

[64] Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı İş Müfettişleri tarafından Konya'da gerçekleştirilen saha çalışmasına ait veriler, doğrudan kurum ile iletişime geçilerek talep edilmiştir.

Tablo 11. Sektörel bazda çocukların çalıştığı işler

Hizmet ve Sanayi Sektöründe Çalışan Çocuklar ile Sokakta Çalıştırılan Çocukların Çalıştıkları İşler		
Sokakta Çalıştırılan Çocuklar	Hizmet Sektörü	Sanayi-İmalat Sektörü
➠ Kağıt ve ambalaj atığı toplama ➠ Yardım toplama ➠ Mendil, kalem, sakız vb. materyal satışı ➠ Mezarlıkta yapılan çeşitli işler (su taşıma, mezar ve ot temizliği, dua okuma vb.) ➠ Ayakkabı boyacılığı	➠ Oto tamir ve bakım işleri ➠ Yardımcı işler (garson, kurya, bulaşık, temizlik, ortacı, vb.) ➠ İnşaat işleri ➠ Kuaförlük, berberlik	➠ Mobilya imalatı ➠ Deri ve tekstil imalatı işleri ➠ Metal işleri

Ayakkabı imalatında çocuk işçiliği

Mevlana Kalkınma Ajansı'nın ayakkabı kümelenme raporuna göre Konya'da ayakkabı imalatı ve yan sanayinde faaliyet gösteren yaklaşık 1800 küçük işletme bulunmaktadır. Konya SGK İl Müdürlüğü 2012 verilerine göre ise ayakkabı sektöründe bulunan 2 bin 646 işletme ve 18 bin 447 kişi istihdam etmektedir.[65] Konya'dan sonra ayakkabı imalatının en yoğun olduğu iller İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep'tir. Sayacılık işkolunun enformel, emek-yoğun üretim ve küçük ölçekli işletmelerden oluşan yapısı, kayıt dışı istihdamın ve aynı zamanda çocuk işçiliğinin yoğun olarak görülmesine neden olmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan saha çalışmasının yanında, Kalkınma Atölyesi'nin 2018 yılında tamamladığı *Türkiye'de Ayakkabı* İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı *Değerlendirme*[66] çalışması da bu bulguyu destekler niteliktedir. Kalkınma Atölyesi raporunda da belirtildiği gibi, Konya'da ayakkabı imalatında genellikle geleneksel üretimin yaygın olduğu küçük işletmeler yer almaktadır ve bu işletmelerde istihdam edilen işçilerin eğitim seviyesi düşük, göçmen, vasıfsız yetişkin işçilerden ve çocuk işçilerden oluştuğu görülmektedir.

---

[65] MEVKA, Konya Ayakkabi Rekabetedebilirlik ve Küme Raporu, https://www.konyadayatirim.gov.tr/assets/upload/dosyalar/konya-ayakkabi-rekabetedebilirlik-ve-kume-raporu.pdf (E.T. 30 Ekim 2022)

[66] Kalkınma Atölyesi, Türkiye'de Ayakkabı İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Raporu, 2019, https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-AYAKKABI-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf, (E.T. 30 Ekim 2022)

Ayakkabı imalatı, çalışma koşulları bakımından *tehlikeli işler* sınıfına girmektedir. Özellikle imalat sırasında kullanılan kimyasallar ve dar, havasız, merdiven altı şeklinde tanımlanabilecek çalışma alanlarının oluşturduğu olumsuz çalışma koşulları, ayakkabı imalatını çocuklar için çok daha riskli hale getirmektedir. Ayakkabı imalatında çalışan çocukların genellikle kayıtsız bir şekilde çalıştıkları bilinmekle birlikte, işletmelerde mesleki eğitim kapsamında çırak öğrencilerin de olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Aykent Ayakkabıcılar Sanayi Sitesi içerisinde yer alan Karatay Aykent Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde 619 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır.[67] Buradaki çırak öğrencilerin, genellikle Aykent Ayakkabıcılar Sitesi içerisindeki ayakkabı ve saya işletmelerinde mesleki eğitim kapsamında çalıştığı bilinmektedir. Çocukların ayakkabı modeli hazırlanmasından sayaların hazırlanmasına kadar hemen hemen her aşamada yer aldıkları ifade edilmektedir. Çocuk işçiliği, ayakkabı imalatında özellikle kayıt dışı işletmelerde emek yoğun olarak yapılan üretimde yoğun olarak görülmektedir. Ayakkabı imalatında çocuk işçilerin çalıştığı gerçeği, ülkemizde geçmişten bugüne devam eden bir sorun olsa da bu sorunun görünür olması 2017 yılında saya ustalarının düşük ücretleri protesto etmek için iş bırakma eylemlerinin basına yansıması sonucunda gerçekleşmiştir. Saya ustalarıyla birlikte eylemlere katılan ve düşük ücretleri protesto eden çocuk işçiler, ülke gündeminde önemli bir yer tutmuştur.

Haber Bülteni:

KONYA'DA KAYIT DIŞI ÇALIŞAN SAYACILARDAN İŞ BIRAKMA EYLEMİ[68]

[67] Karatay Aykent Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 2022, https://aykentatml.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.php, (E.T. 30 Ekim2022)

[68] Konya'da kayıt dışı çalışan sayacılardan iş bırakma eylemi, Milli Gazete, (E.T. 30 Ekim 2022) https://www.milligazete.com.tr/haber/1235075/konyada-kayit-disi-calisan-sayacilardan-is-birakma-eylemi,(E.T. 30 Ekim2022)

Haber Bülteni:

KONYA'DA SAYA İŞÇİLERİNDEN İŞ BIRAKMA EYLEMİ[69]

Haber Bülteni:

KONYALI SAYACILAR DA GREVDE[70]

Aykent Ayakkabıcılar Sitesi Yönetimi ve Konya Sayacılar Derneği ile yapılan görüşmelerde; ayakkabı imalatında geçmişten bugüne düşük ücret ve çocuk işçiliği sorununun devam ettiği, günümüzde buna usta-çırak ihtiyacının da eklendiği belirtilmektedir. Bu duruma; sayacılık faaliyetindeki ustaların olumsuz koşullar nedeniyle başka işlere yönelmesi sonucu yeni ustaların yetişmemesi ve çıraklara duyulan ihtiyacın giderek artması biçiminde bir döngünün neden olduğu belirtilmektedir. Sayacılık ile uğraşan ustaların dahi mesleğini kendi çocuklarına aktarmadığı, ustaların bu meslekte bir gelecek görmediği ifade edilmektedir.

[69] Konya'da saya işçilerinden iş bırakma eylemi, Konhaber, (E.T. 30 Ekim2022) https://www.konhaber.com/haber-konya_da_saya_iscilerinden_is_birakma_eylemi-751986.html, (E.T. 30 Ekim2022)

[70] Konyalı Sayacılar da Grevde, Sivil Sayfalar, https://www.sivilsayfalar.org/2017/09/21/konyali-sayacilar-da-grevde/, (E.T. 30 Ekim2022)

Konya Sayacılar Derneği'ne göre saya ustaları için başka bir olumsuzluk da düşük ücret politikalarının uygulanmasıdır. Bu ve buna benzer nedenler, saya ustalarının meslekten uzaklaşmasına, yeni ustaların yetişmemesine yol açmaktadır. Bununla birlikte parça başı iş yapan sayacıların büyük bir kısmının kayıtsız bir şekilde çalışması ve bu nedenle yaptıkları işleri belgelendirememeleri, saya yaptırmak isteyen ayakkabı işletmelerinin de tedarik ettikleri sayaları belgelendirme ihtiyaçları bulunması, kayıtlı çalışma biçimlerinin görülememesine sebep olmaktadır. Yapılan görüşmelerde, ayakkabı imalatında, çırakların önemli bir yer tuttuğu ve çırak ihtiyacının giderek arttığı sık sık vurgulanmaktadır. Çırak ihtiyacının artması, artan çırak ücretleriyle ifade edilmiştir. Geçmiş yıllarda haftalık 400-500 TL'ye çalıştırılan çırakların şimdi 900-1000 TL arasında ücretlere çalıştırıldığı ifade edilmiştir.

> *"Sayacılık yokuşta, çırak gelmiyor, usta yetişmiyor, usta ücretleri çok düşük. Çırak ihtiyacı nedeniyle çırak ücretleri arttırıldı''*
>
> *"Eskiden bir makine yanına 10 çocuk vardı. Şimdi bir makineye 3 kişi düşüyor.''*

Çocuk işçiliğinin ayakkabı imalatında, özellikle sayacılıkta yoğun olarak görülmesinin temel sebebinin ekonomik güçlükler olduğu kabul edilmekle birlikte, çocukların bu iş için oldukça uygun olduğu düşüncesinin de yaygın olduğu ifade edilmektedir. Görüşmelerde, çocukların bu iş için fiziksel olarak uygun oldukları ve yetişkinlere oranla daha verimli çalıştıkları sık sık dile getirilmiştir. Sayacılık faaliyetinde Suriyeli çocuk işçilerin yoğun olduğu belirtilmektedir. Aykent Ayakkabıcılar Sitesi'nde 600-800 civarında saya atölyesinin bulunduğu bilinmektedir. Bu atölyelerde çalışan Türkiye vatandaşı çocuk işçi sayısının 100 civarında olduğu, göçmen çocukların ise bunun iki-üç katı daha fazla olabileceği tahmin edilmektedir. Son yıllarda Suriyeli işçilerin bu imalat sürecine entegre olduğu, hatta özellikle Suriyeli çocukların ayakkabı imalatı için çok önemli bir emek girdisi sağladığı ifade edilmiştir. Görüşmelerde; 13 yaş altı çocuk işçinin çalıştırılmadığına, çocuk işçilerin çoğunlukla 13-18 yaş arasında olduğuna ve bunun yüzde 80'inin 16 yaş altında olduğuna dair tahmini ifadelere yer verilmiştir.

Ayakkabı imalatında Suriyeli çocukların dışında, Somali ve Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen göçmenlerin de bulunduğu saha çalışması esnasında gözlemlenmiştir. Göçmen çocukların ayakkabı imalatında çalışmalarının arkasındaki temel motivasyonlarının; ayakkabı imalatında çıraklık düzeyinde yapılabilecek işlerin sayıca fazla olması sebebiyle işin hızlı bulunması ve Türkiye vatandaşı ailelerin çocuklarını bu atölyelere gönderme konusundaki isteksizlikleri sonucunda bu alanda ortaya çıkan çırak ihtiyacıdır. Ayrıca haftalık ücret, iş ve işyerini hızlıca değiştirebilme olanağı, zor, tehlikeli ve kötü çalışma koşulları olmasına rağmen çok fazla ağır kaldırma işinin olmaması, çocukların ayakkabı imalatında yer almalarının başlıca nedenleri arasındadır.

Mobilya imalatında çocuk işçiliği

Saha çalışmasında çocukların çalıştığı diğer bir alt sektör ise mobilya imalatıdır. Konya, mobilya sektöründe Türkiye'deki toplam kurulu kapasitenin yüzde 2,1'ini oluşturmaktadır.[71] Hem iç hem de dış pazarda satılan mobilyaların Ortadoğu ülkeleri dışında Almanya, Avusturya gibi ülkelere ihraç edildiği belirtilmektedir. Mobilya imalatında da diğer imalatlarda olduğu gibi mesleğin devamı ve yeni ustalarının yetişmesi için çıraklığın önemli bir yeri bulunmaktadır. Mobilya imalatında boyama, döşeme ve iç dizayn gibi alanlarda mesleki eğitim programlarının olduğu ve bu kapsamda kayıtlı bir şekilde çalışan çırak öğrencilerin bulunduğu bilinmektedir.

Mobilya imalatında makine, alet/edevat ve kimyasal kullanımı yaygın olduğu için, mobilya imalatı da tıpkı sayacılık gibi tehlikeli işler sınıfına girmektedir. Çırak öğrencilerin ve çocukların çalıştıkları işlerin genel olarak tehlikeli ve çok tehlikeli işler olduğu da ifade edilmektedir. Özellikle talaşlı imalat sektöründe mesleki eğitim kapsamındaki çırak öğrencilerin neredeyse yüzde 60'ının CNC, kaynak, montaj gibi makina kullanımını içeren çok tehlikeli işlerde çalıştıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte çırak ihtiyacının mobilya imalatında da diğer sektörlerde olduğu gibi fazla olduğu belirtilmektedir. Bir mobilya ustası ile yapılan görüşmede çırak ihtiyacı şu şekilde ifade edilmiştir:

> *''Eskisi gibi çırak veya kalfa bulamıyoruz; özellikle zorunlu eğitimin önce 8 yıla, daha sonra 12 yıla çıkarılması nedeniyle çırak bulmak eskiye göre daha zor.''*

Ayrıca mobilya imalatında toz, gürültü, ağır kaldırma, kimyasal kullanımı gibi tehlikeli çalışma koşullarının bulunması sebebiyle, ailelerin çocuklarını mobilya imalatına çırak göndermek istemedikleri, bunun yerine başka işlere, örneğin tekstil ve ayakkabı imalatı gibi sektörlere yönlendirdikleri dile getirilmiştir. Bu nedenle de mobilya sektöründe eskiye oranla çırak bulmanın zorlaştığı belirtilmektedir. Bununla birlikte mobilya dalında çırak öğrenci olarak eğitim gören öğrencilerin yoğun olarak MÜSAM OSB ve KOBİSAN OSB'de olduğu belirtilmiştir.

Hizmet sektöründe çocuk işçiliği

Hizmet sektöründe genellikle lokanta, kuaför, berber, terzi, oto tamir ve benzeri iş alanlarında çocuk işçiliğinin görüldüğü belirtilmiştir. Çocukların yardımcı işler olarak ifade edilen garsonluk, yamak, ortacı, temizlik görevlisi, kurye gibi iş kollarında oto tamirciliğinde ise kaporta, boya, oto elektrik gibi mesleki alanlarda çalıştıkları ifade edilmiştir.

Saha çalışmasında hizmet sektöründe özellikle oto tamiri ve bakım işlerinde çırak ihtiyacının oldukça fazla olduğu vurgulanmaktadır. Bu meslek kolunda kaporta, boya, mekanik gibi işlerde çocukların çalıştırıldığı dile getirilmektedir. Oto tamiri ve bakım işlerinin ağır, tehlikeli

---

[71] TOBB Konya Mobilya Sektörü (2016) Raporu'na göre Türkiye genelinde kurulu kapasite 47 milyondan fazla iken bunun 1 milyonu Konya'da bulunmaktadır. KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı, Mobilya Sektörü Raporu, 2016, http://www.kto.org.tr/d/file/mobilya_tr.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

ve kirli işler olarak görülmesi, ailelerin çocuklarının bu mesleğe yönlendirmek istememesine neden olmaktadır. Yapılan görüşmelerde ailelerin çocuklarının meslek edinmesi konusundaki eğilimlerinin öncelikle yüksek öğretim olduğu, bu seçeneğin gerçekleşemediği durumlarda, başarısız olarak nitelendirilen bu çocukların meslek öğrenmesi amacıyla mesleki eğitime yönlendirildiği belirtilmiştir. Çocukların öncelikle akademik alana yönlendirilmesi sonucunda sözü edilen mesleki alanlarda çırak ihtiyacının ortaya çıktığı, fakat bu durumun son yıllarda mesleki eğitime yönelik yeni politikaların uygulanması sonucunda ortadan kalktığı belirtilmektedir. Bu aşamada çıraklığın farklı özneler için nasıl bir anlam ifade ettiğine dair kapsamını anlamak önemlidir.

Saha çalışmasında, zaman içinde çıraklığa olan ilginin azalmasında etkili olan ağır çalışma koşulları, çalışanların sektörler arasındaki iş tercih durumunu etkilemektedir. Örneğin, imalat sektöründeki işlerin ağır ve kirli işler olduğu gerekçesiyle çocuklar hizmet sektöründeki meslekleri daha fazla tercih etmektedir. Mobilya imalatı, oto tamir, nakliye-taşımacılık, pazarcılık gibi kısa sürede para kazanmanın mümkün olduğu küçük ve orta ölçekli işletmelerin günlük ücretle çalışma sistemleri nedeniyle, ekonomik kaygılarla çalışan çocuklar tarafından daha fazla tercih edildiği bilinmektedir.

MEM'ler ve meslek odaları ile yapılan görüşmelerde, çocukların çoğunlukla hizmet sektöründe oto tamiri ve bakımı alanları ile özellikle lokantalarda çalıştıkları dile getirilmiştir. Bu alt sektörde çocukların özellikle bulaşıkçılık, temizlik, paket servis elemanı/kuryelik gibi işlerde çalıştıkları, burada çalışan çocukların büyük bir bölümünün de Suriyeli ve diğer göçmen çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir.

Sokakta çalıştırılan çocuklar

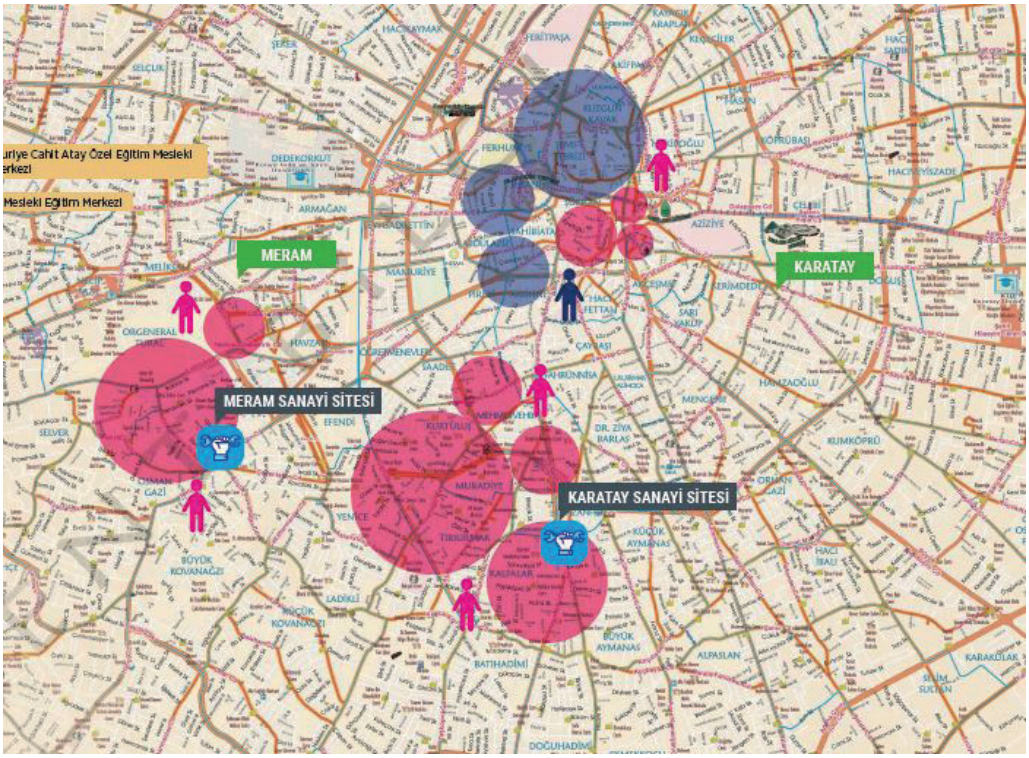

Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluğun, sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları bölgelerde de etkisi oldukça fazladır. Özellikle son yıllarda pek çok büyükşehirde giderek arttığı gözlemlenen çöküntü alanları[72], sokakta çalıştırılan çocukların çalışma ve/veya yaşam alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.[73] Konya metropol ilçe merkezlerinin hızlı yapılaşması, gecekondu mahallelerinin dağılmasına, metropol ilçelerde çeşitli yerlerde çöküntü alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Saha çalışmasından elde edilen verilere göre metropol ilçelerde çöküntü alanları ve sokakta çalıştırılan çocukların yoğunlaştığı yerleşimler Doğanlar Mahallesi, Şemsi, Tebriz, Muhacir Pazarı, Sahibata, Kent Plaza, Kule çevresi olarak belirtilmektedir.

---

[72] Çöküntü alanları ya da kentsel çöküntü kavramı; kentin merkezine yakın bir mekanda yer alan eski bir mahallenin "normal yaşam alanı" kimliğini kaybetmesi ve bu duruma bağlı olarak mekansal, sosyal, fiziksel ve kültürel özelliklerinin değişmesi anlamında kullanılmaktadır.öküntüleşme genel olarak orta ve üst gelir grubuna mensup nüfusun kent merkezini terk ederek kent çeperinde yeni inşa edilen konut alanlarına yönelmesiyle oluşmaktadır.

[73] Ergönül, E., ve Sadioğlu, U. (2020). Kentsel Çöküntü Alanları Üzerine Teorik Bir Tartışma. KAÜİİBFD, 11(Ek Say 1), 155-180, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1057538, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Çöküntü alanlarında yaşayan ve bu alanların çevresinde faaliyet gösteren çocukların genellikle yardım toplama ve gündelik, geçici işlerde çalıştırıldığı bilinmektedir. Sokakta çalışmayı kapsayan önemli işlerden biri olan kağıt ve ambalaj atığı toplama işi ise çöküntü alanlarının dışında çok daha yaygındır. Konya Büyükşehir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü ve İl Emniyet Müdürlüğü (EGM) Çocuk Şube ile yapılan görüşmelerde çoğunlukla Suriye, Afganistan, Irak göçmenlerinin yer aldığı bu iş alanındaki işlerin, 2011 senesinden önce yoğunlukla Niğde ve Sivas illerinden gelen aileler tarafından gerçekleştirildiğigerçekleştirildiği belirtilmiştir. Konya'da kağıt ve ambalaj atığı toplama işinde yüzden fazla kişinin bulunduğu, bunların arasında Suriyelilerin çoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Konya ili metropol ilçelerde kağıt ve ambalaj atığı toplayanların yaz aylarında arttığı da belirtilmektedir.

Son yıllarda ülke ekonomisinde yaşanan dalgalanmalar ve ekonomik yetersizliğin giderek artmasıyla birlikte kağıt ve ambalaj atığı toplayıcılarının sayısında da artış gözlemlenmiştir. 2017 yılında Konya Zabıta Müdürlüğü'nün kağıt ve ambalaj atığı toplayıcılarıyla yoğun bir şekilde mücadele ettiği ve bu işte çalışanların gözle görülür bir şekilde azaldığı belirtilmiştir. Kentin hızlı yapılaşması, gecekondu mahallelerinin dağılmasına neden olmuş, bu da ambalaj atığı toplama işiyle uğraşan ailelerin kent merkezinde barınamaması ile sonuçlanmıştır. Meram Sanayi Sitesi çevresinde ve Karatay ilçesinde ambalaj atığı toplama işiyle uğraşan Suriyeli ailelerin yoğun olarak bulunduğu ifade edilmektedir.

2.2.3. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocukların Çalışma Statüleri

Mevzuat Kapsamında Çalışan Çocuklar

Sanayi ve hizmet sektörü odağında kurumlarla yapılan görüşmeler, çocuk işçiliği ile mücadelede mesleki eğitimin önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Mesleki eğitim önceki bölümlerde de belirtildiği gibi geçmişten günümüze önemini koruyan bir alandır. Fakat ailelerin yükseköğretime ilgisinin artması, sosyal ve ekonomik nedenler ve eğitim sistemindeki değişiklikler bir dönem çıraklığa olan ilginin azalmasına da neden olmuştur. Saha görüşmelerinde 2008 yılından sonra çırakların giderek azaldığı, ailelerin çocuklarını daha saygın olduğu düşünülen mesleklere yönlendirmek istemesi nedeniyle yükseköğretime olan ilginin arttığı vurgulanmış, söz konusu sektörlerdeki ağır çalışma koşullarının çırakların azalmasının nedenleri arasında olduğu belirtilmiştir.

> *Usta-çırak kalmadı. Sınav sisteminin değişmesi, barajın ortadan kalkması ile herkes üniversiteye gidiyor. Üniversitelerin de bir niteliği kalmadı. Üniversiteler marketlere kasiyer yetiştiriyor.*

Günümüzde üniversite mezunu gençlerin sayısında büyük bir artış olması ve üniversite mezunlarının istihdam sorunları yaşamaları bu mesleklerde de çeşitli sorunları doğurmaktadır. Yapılan görüşmelerde 2008 yılından sonra mesleki eğitime olan ilginin azaldığı, 2017 yılından sonra çıraklık mevzuatındaki düzenlemelerin yapılması ve mesleki eğitime yönelik uygulanan politikaların güçlendirilmesiyle bu durumun tersine döndüğü ifade edilmektedir. Yeni düzenlemelerle MEM'ler ortaöğretime dahil edilmiş ve işletmelere sağlanan devlet destekleri artırılmıştır. Mesleki eğitimde uygulanan bu politikalar, mesleki eğitime katılımı da son yıllarda son yıllarda hızlandırmış ve çırak öğrenci sayısını arttırmıştır. Daha önceki bölümlerde yer verilen mesleki eğitimin mevcut durumu çerçevesinde de bahsedildiği üzere, eğitim sistemindeki köklü dönüşümün çırak öğrencilerin sayısındaki artışa etkisi oldukça fazladır. Akademik olarak başarısız olduğu düşünülen çocuklar ile göçmenlerin çocuklarının mesleki eğitime yönlendirilmesinin önü açılmış, bir meslek öğrenmek isteyen çocukların son kapısı, mesleki eğitim merkezleri olmuştur. MEM'lerle yapılan görüşmelerde, mesleki eğitimde olan çocukların akademik olarak başarısız olduğu düşüncesinin toplumda yaygın bir düşünce olduğu ifade edilerek, çırak öğrencilere yönelik profil şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Genellikle başarısız olan,
- Sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerin çocukları,
- Suriyeli ve Afgan göçmenler,
- Dağılmış ailelerin çocukları.

Öğrencilerin mesleki eğitimi tercih etmesi ve bu alana yönlendirilmesinde diğer bir etkenin de ekonomik nedenler olduğu vurgulanmaktadır. Mesleki eğitimde özellikle MEM'lerdeki çırak öğrencilerin, 9. sınıftan başlayarak mevzuatta belirtilen oranlarda aylık ücretlerle desteklenmesi, çocukların mesleki eğitimi tercih etmelerinde diğer bir nedendir. Mesleki eğitim mevzuatı kapsamında çalışan çocuklara yönelik yapılan ödemeler, 11. sınıfa kadar asgari ücretin net tutarının üçte birinden az, 11. sınıftan sonra yarısından az olmayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde MEM'lerde kayıtlı olup, işletmelerde eğitim gören çırak öğrencilerin ücret ödemelerinin düzensiz olduğu ve her zaman yönetmelikte belirtildiği haliyle ödenmediği de belirtilmiştir. Konya ilindeki görüşmelerde, sanayi sektöründe çırak öğrencilerin aylık 1.200-5.000 TL aralığında ücret aldığı ifade edilmiştir. Bu durum hizmetler sektöründe daha farklıdır. Kuaför, berber gibi işletmelerde çırak öğrencilerin genellikle bahşişlerle çalıştırıldığı belirtilmiştir. Haftalık 150 TL ücret, bu duruma verilen bir örnektir.

Türkiye'de sanayi ve hizmet sektörüne yönelik uygulanan politikalar bu sektörlerin gelişmesini desteklese de özellikle tarım ve sanayi sektörlerdeki istihdam oranının zamanla azaldığı da görülmektedir[74]. Buna rağmen özellikle mesleki eğitime yönelik politikalara ağırlık verilmesinin, bu alandaki istihdamı arttıracağı görüşü yaygındır. Daha önceki yıllarda gençlerin yükseköğretime yönlendirilmesiyle sanayi ve hizmet sektöründe çırak ihtiyacının arttığı fakat mesleki eğitim kapsamındaki politikalar ve işletmelere verilen devlet destekleriyle çırak ihtiyacının

[74] TÜİK, İşgücü İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist,(E.T. 29 Mayıs 2022)

hızla karşılandığı ifade edilmektedir. Örneğin Mevlana Kalkınma Ajansı'nın (MEVKA) "Mesleki ve Teknik Eğitimin Geliştirilmesi Projesi[75]'' ile imalat sektöründe çeşitli meslek odalarıyla işbirliği yapılarak, işletmelere yönelik mali desteklerin artırılması ve mesleki eğitimin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Görüşmelerde işletmelerin iş gücü ihtiyacının MEM'lerden karşılanması ve bunun ekonomik yükünün devlete aktarılması amaçlandığı da vurgulanmaktadır. Öyle ki, MEM'lerin ara elemana ihtiyaç duyan işletmeler için akademik olarak başarısız olan öğrencilerin istihdamında önemli bir kurum haline dönüşmeye başladığı görüşü yaygındır.

Görüşmelerde mesleki eğitim kapsamında olan Afgan ve Suriyeli öğrenci sayısının da arttığı bilinmektedir. Bu artışın nedenlerinden birinin 2018 yılına kadar geçerli olan, yardım alan göçmenlerin sosyal güvenlik sistemine kayıtlarının yapılması halinde bu yardımların kesilmesine dair uygulamanın 2018 yılından sonra kaldırılmasıyla Suriye ve Afganistan göçmenlerinin de mesleki eğitim kapsamında çalışmaya başlamayı tercih etmesi olduğu belirtilmektedir. Görüşmelerde Konya-Aykent MEM'de, çırak öğrencilerin yüzde 60'ının Suriyeli olduğu belirtilmiştir. Yabancı öğrencilerin artması ile dil sorunlarının da ortaya çıktığı, bu nedenle zorunluluk olmasa dahi çırak öğrencilerin Türkçe derslerine devam ettiği ifade edilmiştir.

> *"Alttan yetişen eleman yok. Suriyeli çalıştırmaya mecburuz. 10 yıl sonra onlar patron olacak."*

Saha çalışmasında ziyaret edilen MEM'lerdeki öğretmenler, çıraklık mevzuatının uzun bir incelemeden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. MEM'lere olan ilginin artmasıyla çırak öğrenci sayısındaki artış ve bununla doğru orantılı olarak koordinatör, rehber ve meslek öğretmen ihtiyacının da arttığı, bu ihtiyacın karşılanmamasının da mesleki eğitimin kalitesinin azalmasına neden olduğu dile getirilmiştir. Çıraklık mevzuatının bu gibi nedenlerle etkili ve kontrollü uygulanamamasının sonucunda, çırak öğrencilerin çalışma koşullarının olumsuz etkilendiği ve bu durumun bu kapsamda eğitim gören çocukların çocuk işçi olma riskini arttır-

---

[75] MEVKA, Konya Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkarlar Odası Mobilyanın Sanata Dönüştüğü Merkez Mobilya Mesleki Eğitim Projesi, https://mevkaproje.konyamobilya.org.tr/sayfalar/projenin-adi-ve-amaci/2, (E.T. 29 Mayıs 2022)

dığı söylenebilir. Mesleki eğitime yönelik uygulanan politikalar, istihdamı artırmakla birlikte çırak öğrencilerin çalışma koşullarındaki olumsuzlukları ve mesleki eğitimin niteliği gibi konuları da tartışmaya açmıştır. Bununla birlikte yukarıda da bahsedilen çıraklık algısındaki değişim ile usta-çırak ilişkisinin giderek niteliksizleştiği de ifade edilmektedir. Bu da mesleki eğitimin niteliği, iş güvenliği ve çocuk işçiliği gibi sorunlara neden olacağı düşüncesini ön plana çıkarmaktadır.

Görüşmelerde, MEM'lerdeki öğretmen ve koordinatörler aracılığı ile yapılan denetimlerin, öğrenci sayısının fazla ve öğretmen sayısının yetersiz olması gibi çeşitli nedenlerle etkili olmadığı belirtilmektedir. Mevcut mevzuatta uygulama ve izleme süreçlerinde yetersizlikler olduğu ve bunların sahada olan uzmanların görüşleri ile birlikte çözülmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak MEM'ler ve meslek liselerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi, denetim ve diğer izleme yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte rehber öğretmen ihtiyacının da diğer öğretmenler kadar önemli olduğu ve bunun tüm MEM'ler için geçerli olduğu belirtilmektedir. Eğitim programlarının çocukların faydaları gözetilerek yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Özellikle usta öğreticilerin eğitilmesi ve usta öğreticilere yönelik eğitim müfredatının gözden geçirilmesi önemlidir. İşletmelerde bulunan usta öğreticilere çeşitli alanlarda hizmet içi eğitimlerin verilmesi ve usta öğreticilerin bu eğitimlere sürekli katılımının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

> *"Tıp okullarında doktor-öğrenci eğitim modeli ne ise mesleki eğitimdeki usta-çırak eğitim modelinin bu şekilde olması gereklidir."*

Meslek liseleri ile yapılan görüşmelerde, meslek liselerinde öğrencilerin meslek dallarına yönlendirilmesi ve örgün eğitim sonrasında bu öğrencilerin takip edilmesi gibi konularda eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Stajyer olarak çalışan öğrencilerin takibinin öğretmenler tarafından yapıldığı, stajyer öğrencilerin denetim ve izlemelerine dair tüm yetkinin meslek liseleri sorumluluğunda olduğu bilinmektedir. Meslek liselerinin meslek edindirme konusunda niteliğinin artırılmasının önemli bir ihtiyaç alanı olduğu belirtilmiştir. SGK'nın 2022 yılı Mayıs ayı içeren istatistiklerine göre Konya ilinde 14 bin 248 çırak öğrenci, 32 bin 826 stajyer ve kursiyer kayıtlıdır.[76]

Konya'da bulunan 111 mesleki ve teknik anadolu lisesinin 7'si Meram, 6'sı Karatay ve 10'u Selçuklu ilçelerinde bulunmaktadır. İldeki mesleki ve teknik anadolu liselerindeki toplam öğrenci sayısı yaklaşık 32 bin olarak belirtilmektedir.[77] Bu okullardaki alanlar ise şöyledir (Tablo 12):

---

[76] SGK, Çırak, Stajyer İstihdam Oranları, 2021 https://veri.sgk.gov.tr/,(E.T. 30 Ekim 2022)

[77] Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, İller, okullar ve dallar, http://mtegm.meb.gov.tr/kurumlar/?ara, (E.T. 30 Ekim 2022)

Tablo 12. Konya'da bulunan mesleki ve teknik anadolu liselerindeki bölümler

Elektrik- Elektronik Teknolojisi	Gıda Teknolojisi
İnşaat Teknolojisi	Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlığı
Makine Teknolojisi	Laboratuvar Hizmetleri
Tesisat Teknolojisi ve İklimlendirme	Tarım
Matbaa Teknolojisi	Makine Teknolojisi
Metal Teknolojisi	Kimya Teknolojis
Mobilya ve İç Mekan Tasarımı	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri
Motorlu Araçlar Teknolojisi	Yiyecek İçecek Hizmetleri
Plastik Teknolojisi	Ayakkabı ve Saraciye Teknolojisi
Endüstriyel Otomasyon Teknolojileri	Grafik ve Fotoğraf
Bilişim Teknolojileri	

Kayıtsız Çalışan Çocuklar

Çocukların mevzuat kapsamı dışında kayıtsız bir şekilde çalışmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluk, çocukların bir meslek öğrenmekten çok ekonomik kaygılarla çalışmasına neden olmaktadır. Bu durum çocukların özellikle kayıtsız bir şekilde, küçük işletmelerde ve sokaklarda gerçekleştirilen işlerde, günlük yevmiyeli çalışma biçimlerini tercih etmesine neden olmaktadır.

Konya saha araştırmasında hizmet ve sanayi sektöründe çocukların çalıştığı alanlarda kayıtsız çalışma biçiminin oldukça yaygın olduğu, bu çocuklar arasında Suriyeli, Afgan ve Afrikalı göçmenlerin de yer aldığı hem gözlemlenmiş hem de yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Kayıtsızlık durumunun söz konusu tüm sektörlerde var olduğu, bununla birlikte özellikle sokakta gerçekleştirilen işlerde yoğunlaştığı da bilinmektedir. Sokakta çalıştırılan çocukların kayıtsız çalışması, sokakta çalışmanın tanımlanmış bir çalışma alanının ve sınırlarının olmaması, bu çocukların genellikle hareketli olmaları tespiti zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik verilerin elde edilmesi oldukça güçtür.

3 GENEL DEĞERLENDİRME

3.1. Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları ve Riskleri

Çocuk işçiliğinin çocuğa pek çok açıdan zarar verdiği, tehlike ve riskler taşıdığı bilinmektedir. UNICEF çocuk işçiliğinin, çocukların zihinsel, sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır.[78] Çalışma koşulları; çalışan çocukların okula devam etmelerine, akranlarıyla vakit geçirmelerine, oyun oynamalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine de engel olmakla birlikte *"çocuğun iyi olma hali''*ne bakıldığında, çocuğu doğrudan fiziksel ve psikolojik etkileriyle risk altına almaktadır. Türkiye'de mevzuat kapsamında çalışan çocuklar iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası kapsamındadır. Mevzuata göre işbaşı eğitimi veren veya çocuk çalıştıran işletmeler, çocukların durumunu özel olarak ele aldığı risk değerlendirmesi yapmak zorundadır. Ancak, mevzuatın tam olarak uygulanmadığı, pek çok işletmenin çocuklar odağında risk değerlendirmesi yapmadığı bilinmektedir. SGK 2020 yılı iş kazası ve meslek hastalığı istatistiklerine göre sosyal güvenlik kapsamındaki 484 bin 605 kişi iş kazası geçirmiş, 908 kişi de meslek hastalığına tutulmuştur. İş kazası geçirenlerin 11 bin 94'ü 18 yaş altındadır. 2020 yılında iş kazası sonucu sigortalı 13 çocuğun öldüğü belirtilmektedir.[79] (Tablo 13)

Tablo 13. SGK kayıtlarına göre iş kazası ve ölüm sayıları (2019-2020)

Yıl	İş kazası geçiren toplam sigortalı	İş kazası geçiren toplam sigortalı (18 yaş altı)	İş kazası sonucu gerçekleşen toplam ölüm (18 yaş altı)
2019	422.463	16.427	13
2020	484.605	11.094	13

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) 2021 yılı izleme raporuna göre ise Türkiye'de son sekiz yılda en az 513 çocuğun çalışırken hayatını kaybettiği belirtilmektedir (Tablo 14)[80]. Rapora göre Türkiye'de tarım sektöründen sonra çocukların en fazla risk altında bulunduğu sektörlerin sanayi ve hizmet sektörleri olduğu ifade edilmektedir.

---

[78] UNICEF, Child Labour and Disability, https://www.unicef.org/rosa/media/13541/file/Advocacy%20Brief%20-%20Child%20Labour%20and%20Disability.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

[79] SGK, İstatistik Yıllıkları, 2020, http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari, (E.T. 30 Ekim 2022)

[80] İSİG Meclisi, Çocuk İşçilik Yasaklansın! Son sekiz yılda en az 513 çocuk çalışırken hayatını kaybetti, 11.06.2021,https://www.isigmeclisi.org/20673-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-sekiz-yilda-en-az-513-cocuk-calisirken, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Tablo 14. İSİG 2021 verilerine göre çalışırken hayatını kaybeden çocuk sayıları

Yıl	Çalışırken hayatını kaybeden çocuk sayısı
2017	60
2018	67
2019	67
2020	68
2021 (ilk 5 ay)	19

ÇSGB'nin İTK Başkanlığı'nca 2005-2006 yıllarında 36 iş müfettişi tarafından 23 ilde 1024 işyerinde Ayakkabı, Saya, Saraciye ve Deri Konfeksiyon Üretimi Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Teftişi gerçekleştirilmiştir. Bu teftiş esnasında işyerlerinde en çok karşılaşılan 10 temel sorun alanı tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlileri şu şekilde özetlenebilir[81]:

- Ağır ve tehlikeli işlerde çalışanların sağlık muayeneleri yaptırılmamıştır.
- Yapıştırıcı gibi kimyasalların kullanılan bölümlerde lokal havalandırma sistemi bulunmamaktadır.
- İşçilere işçi sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmemiştir.

Tehlikeli çalışma ortamı ve koruyucu ekipman kullanımı

Saha çalışmasında işletmelerdeki çalışma ortamlarının özellikle sanayi sektöründeki çırak, çocuk ve genç işçiler için çeşitli açılardan olumsuzluklar barındırdığı söylenmektedir. İşletmelerdeki çalışma ortamlarındaki aşırı soğuk veya aşırı sıcaklık, yüksek gürültülü makinelerin varlığı, toz, koku ve hijyenik olmayan çalışma ortamları, uygun mola ve dinlenme yerlerinin olmaması gibi fiziksel olumsuzlukların çocuklara uygun olmadığı belirtilmektedir. İşletmelerdeki çalışma ortamlarına bir diğer örnek ise üretim esnasında kullanılan kimyasal malzemelerin varlığıdır. Çalışma ortamlarında bulunan bu olumsuz koşullar, koruyucu ekipmanların kullanılmasıyla en aza indirilebilecekken, işletmelerin büyük bir kısmında koruyucu ekipmanların kullanılmadığı belirtilmektedir. Mesleki eğitim programları kapsamında hem çırak öğrencilere hem de usta öğreticilere koruyucu ekipmanların kullanımı konusunda eğitimler verilse de bunların çoğunlukla uygulanmadığı ifade edilmiştir. Bu durum çırak öğrencileri çalışma ortamlarında çeşitli risklerle karşı karşıya bırakmaktadır.

---

[81] ÇSGB, Ayakkabı, Saya, Saraciye ve Deri Konfeksiyon İmalatı Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Denetimi Değerlendirme Raporu, 2006, https://www.csgb.gov.tr/medias/5973/2006_11.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Tiner kokusundan ciğerleri iflas etmiş bir çırak öğrencim vardı. Doktor çalışmaması gerektiğini söylemişti, fakat mecbur olduğu için çalışmaya devam etmişti.

Sanayi sitelerinin genellikle eski yapılardan oluşması, altyapı eksikliği ve işletmelerdeki iş sağlığı ve güvenliği standartlarının düşüklüğü çalışma koşullarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışma şartlarının çocukların bu mesleklere yönelmek istememesine neden olduğu da belirtilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, imalat sektöründeki çalışma şartları, söz konusu mesleklerdeki saygınlık sorununu da ortaya çıkaran nedenler olarak görülmektedir. Yetişkinlik yolundaki çocukların, kirli ve ağır işlerde bu şekilde çalışmak istememesinin anlaşılır bir durum olduğu ortadadır. Bu nedenle bu iş kollarındaki çalışma koşullarının düzenlenmesi ve meslekleri saygınlık sorunlarının çözülmesi, oldukça önemlidir.

Sanayi ve imalat alanında çalışan çocukların özellikle CNC tezgahlarında, mobilya imalat atölyelerinde ve oto tamiri ve bakımı işletmelerinde istihdam edildiği görülmektedir. Bu işletmelerde kullanılan büyük ve tehlikeli makinalar ve kimyasalların, çocuklar açısından çeşitli riskler taşıdığı aşikardır. Saha çalışmasında, bu ve benzeri çalışma ortamlarında kullanılan kimyasalların çocukları madde kullanımına sürüklediği de belirtilmektedir.

Çocukların yaptıkları işler, çalışma saatleri, ücretler ve şiddet

Özellikle; çalışma saatlerinin fazla, usta-çırak ilişkisinin sert, çalışma ortamının özensiz olması gibi durumlar, olumsuz çalışma koşullarına örnek olarak gösterilmektedir. Yapılan görüşmelerde MEM'lerde görev yapan koordinatör öğretmenler; mesleki eğitim kapsamında çalışan çırak ve stajyerlerin işletmelerden aldıkları ücretlerin her zaman mevzuattaki miktarları yansıtmadığını, ücretlerin zamanında ödenmediğini ve fazla mesai ücreti ödemelerinde aksamaların yaşanabildiğini belirtmişlerdir.

Çocukların çalışma koşullarıyla ilgili dile getirilen diğer olumsuzluklar, uzun çalışma saatleridir. MEM'lerdeki eğitim programına göre haftanın beş günü, günde sekiz saat işletmelerde işbaşı eğitim gören çırak öğrencilerin, haftanın bir günü de teorik eğitim için merkeze giderek en az 8-10 saatlik eğitime katılmasının, 14-18 yaş arasındaki çocuklar için oldukça yoğun bir program olduğu belirtilmektedir. MEM'lerin meslek edindirme programlarının bu genel çerçevesinin, çocuğun *iyi olma hali*'ni olumsuz yönde etkilediği dile getirilmektedir. Haftanın beş günü uzun saatler işletmelerde, ağır çalışma koşullarının altında bulunan çırak öğrencilerin haftanın bir günü ise MEM'lerdeki yoğun ders programına katılmaları, öğrenciler için yoğun bir çalışma ve eğitim yükü oluşturmaktadır. Bunun dışında bazı işletmelerde vardiyalı çalışma saatlerinin uygulanması da çocuklar için olumsuz bir durum yaratmaktadır.

TESK, meslek odaları ve mesleki eğitim kurumları ile yapılan görüşmelerde çırak öğrencilerin çalışma koşullarının, tüm işletmelerde olmasa da çoğunlukla mevzuatla uyumlu olmadığı belirtilmektedir. Özellikle küçük işletmelerde işbaşı eğitimi gören çırak öğrencilerin mesleki eğitim kapsamı dışında, işletmedeki temizlik, alışveriş, bulaşık yıkama, getir-götür ve benzeri işleri de yaptıkları dile getirilmiştir.

Haber Bülteni:

Berberde çıraklık yapan 14 yaşındaki çocuk işçiyi "yanlış tıraş" için demir copla dövdü![82]

Uygunsuz çalışma ortamına verilen bir diğer örnek ise usta-çırak ilişkisi ve çalışma ortamının özensiz olmasıdır. Örneğin, iş ortamında bulunan diğer çalışanların ve işletme sahibinin, çocuğa karşı davranışlarının zaman zaman özensiz olduğu belirtilmektedir. Meslek odalarına göre, mesleki eğitimde önemli bir yeri olan usta-çırak ilişkisinin geçmişe göre değişmesinin bu durumda etkili olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında usta-çırak ilişkisinde yaşanan bu dönüşümün çırak öğrencilerin meslek öğrenmekten ziyade gelir elde etmek için çalıştığı anlayışının da etkili olduğu savunulmaktadır. Günümüzde usta-çırak ilişkisindeki karşılıklı saygı ve özveri kaybının yaşanması, bu ilişkinin işçi-işveren ilişkisine evrilmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. İletişimdeki bu özveri eksikliği, ilişkilerin sert bir seviyeye hatta zaman zaman şiddete varan davranışlarla sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu çalışma koşullarında eğitim gören çırak öğrencinin, uygun olmayan davranışları ilerleyen yaşlarda devam ettirdiği görüşü yaygındır. Konuyla ilgili basına yansıyan haberler de işletme sahiplerinin çocuğa uygunsuz hatta şiddet içeren davranışlarda bulunabildiklerini kanıtlar niteliktedir.

Haber Bülteni:

İnşaatın çatısından düşen çocuk işçi yaralandı. 17 yaşındaki işçi Y.D., plastik malzemenin kırılması sonucu 15 metre yükseklikten apartman içindeki beton zemine düşerek ağır yaralandı.[83]

---

[82] Cumhuriyet, ''Berberde çıraklık yapan 14 yaşındaki çocuk işçiyi "yanlış tıraş" için demir copla dövdü!'', 13.10.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/berberde-ciraklik-yapan-14-yasindaki-cocuk-isciyi-yanlis-tiras-icin-demir-copla-dovdu-1884426, (E.T. 29 Mayıs 2022)

[83] Evrensel, ''Bolu'da iş kazası; İnşaatın çatısından düşen çocuk işçi yaralandı'', 24.09.2021, https://www.evrensel.net/haber/443532/boluda-is-kazasi-insaatin-catisindan-dusen-cocuk-isci-yaralandi, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Haber Bülteni:

KONYA'DA 15 VE 17 YAŞLARINDAKİ İKİ ÇOCUK İŞÇİ, İŞYERİ SAHİBİ TARAFINDAN PALANGAYA BAĞLANIP ASILDI.

Konya'da bir iş yerinde çıraklık yapan 15 yaşındaki çocuk işçiye işkence yapan ve genç işçinin 17 yaşındaki ağabeyini döven patron kardeşler 'çocuğa karşı eziyet' suçundan çıkarıldıkları mahkemece, adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.[84]

Sanayi ve hizmet sektöründe, özellikle kayıtsız çalışan çocukların genellikle tehlikeli işlerde çalıştığı vurgulanmaktadır. Bu durum ilgili yönetmeliklerce önlenmek istense de, kontrol ve denetim konusundaki güçlükler ve yetersizlikler sebebiyle bu durumun yeterince önlenemediği ifade edilmektedir. Çocukların çalışırken karşılaştıkları risklerin sokakta çalışma kapsamında ele alındığında daha ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Denetimden ve gözetimden tamamen uzak olan sokakta çalışmayı kapsayan işlerde çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik pek çok tehlikeye açık olduğu görülmektedir. Sokakta çalıştırılan çocukların kaza, yaralanma, şiddet ve istismara uğrama, suça itilme gibi fiziksel ve psikolojik risklere karşı savunmasız oldukları bilinmektedir. Sokakta çalışma kapsamında olan *kağıt ve katı atık toplama işlerinin* genellikle aileler tarafından yapıldığı ve çocukların toplayıcılık dışında toplanan atıkların ayrıştırılması aşamasında da çalıştığı bilinmektedir. Çocukların bu alanda yaptığı işlerin sağlıklarını ve psiko-sosyal gelişimlerini etkileyen de çeşitli riskleri içerdiği açıktır.

3.2. Çalışan Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Risk Değerlendirmesi[85]

Türkiye'de 2012 yılında, "işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek" amacıyla 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu[86] yürürlüğe girmiştir. Bu kanun uyarınca iş sağlığı ve güvenliği açısından, yapılan işin özelliği, işin her safhasında kullanılan veya ortaya çıkan maddeler, iş ekipmanı, üretim yöntem ve şekilleri, çalışma ortam ve şartları ile ilgili diğer hususlar dikkate alınarak bir "İşyeri Tehlike Sınıfları Listesi[87]"o-

[84] Haber Sol, ''Konya'da çocuk işçilere işkence yapan patronlar serbest bırakıldı'', 28.12.2019, https://haber.sol.org.tr/turkiye/konyada-cocuk-iscilere-iskence-yapan-patronlar-serbest-birakildi-277224, (E.T. 29 Mayıs 2022)

[85] Çocukların Çalışma Durumlarına Göre Risk Değerlendirmesi, Kalkınma Atölyesi Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği (Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir) Hızlı Değerlendirme Araştırma Raporu'ndan alınmıştır.

[86] 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf

[87] Resmi Gazete'de 27 Şubat 2017 yılında son hali yayınlanan "İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Tehlike Sınıfları Tebliği"ne ulaşmak için: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170227M1.pdf

luşturulmuş ve bu liste ile işyerleri az tehlikeli, tehlikeli ve çok tehlikeli olmak üzere üç farklı kategoride sınıflandırılmıştır. (Tablo 15)

Tablo 15. İşyeri tehlike sınıfları listesi

Çok tehlikeli işler
• Motorlu kara taşıtlarının boyanması faaliyetleri • Sıvı yakıt, katı yakıt, gazlı yakıt, uranyum ve toryum cevherleri, endüstri kimyasalları, hayvansal veya bitkisel gübre toptan ve perakende ticareti • Gaz ve petrol ürünleri, kimyasal ürünler vb. taşımacılığı ve depolaması ile pompa istasyonlarını işletme hizmetleri • Yangın önleme/söndürme ve itfaiye hizmetleri • Nesne veya binaların (ameliyathaneler vb.) sterilizasyonu, bina ve endüstriyel temizlik faaliyetleri • Böceklerin, kemirgenlerin ve diğer zararlıların imhası ve haşere kontrol faaliyetleri • Tehlikeli ürünleri paketleme faaliyetleri • Kuru temizleme hizmetleri • Deri ve ilgili ürünlerin imalat faaliyetleri • Ana demir ve çelik ürünlerin imalat faaliyetleri • Demir, çelik ve diğer metallerin döküm ve imalat faaliyetleri • Metallerin işlenmesi ve kaplanması faaliyetleri • Mobilya boyacılığı faaliyetleri • Hurdaların parçalara ayrılması faaliyetleri • Konut ve diğer yapıların inşaat faaliyetleri • Sıhhi tesisat ısıtma ve iklimlendirme faaliyetleri • Boya, cam, sıva ve çatı işleri faaliyetleri

Tehlikeli işler
• Motorlu kara taşıtlarının lastik onarımı, koltuk ve döşemelerinin bakım ve onarımı, karoser ve kaporta onarımı, yakıt sistemi montajı ve bakımı hizmetleri • Motosiklet ve motorlu bisikletlerin bakım ve onarım hizmetleri • Pamuk, canlı hayvan, et ürünleri, süt ürünleri, su ürünleri, silah ve mühimmat, demir ve demir dışı metal cevheri, demir/çelik ürünleri, değerli metal, ağaç ürünleri, boya ve vernik, yapı elemanları, mermer ve granit, inşaat malzemesi, zirai kimyasal ürünler, atık ve hurda toptan ve perakende ticareti • Demir yolu, kara yolu ile şehir içi, şehirler arası ve uluslararası yük (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) ve canlı hayvan taşımacılığı • Kara yolu taşımacılığı ile ilgili özel ve ticari araçlar için çekme ve yol yardımı faaliyetleri ile kara yolu taşıma araçlarının teknik muayene faaliyetleri

- Su yolu, hava yolu, kara yolu ve demiryolu taşımacılığıyla ilgili kargo ve bagaj yükleme boşaltma hizmetleri
- Yol ve pistlerdeki kar ve buzun kaldırılması (kum, tuz dökülmesi dahil)
- Dondurulmuş veya soğutulmuş mallar, hububat, dökme sıvı depolama
- Gıda, mobilya vb. satın alınan şeylere ilişkin evlere dağıtım faaliyetleri
- Tehlikesiz ürünleri paketleme faaliyetleri (yiyecek, içecek, katı madde vb.)
- Paket ve koli gibi kargoların toplanması, sınıflandırılması, taşınması ve dağıtımı faaliyetleri
- Bar, meyhane, birahane, gazino, gece kulübü, taverna vb. yerlerde içecek sunum faaliyetleri (alkollü-alkolsüz)
- Sinema filmi, video ve televizyon programları yapım faaliyetleri ile ses kayıt ve canlı kayıt faaliyetleri
- Kamu ve özel öğretim kurumları tarafından verilen teknik ve mesleki ortaöğretim (ortaokul/lise) faaliyeti
- Çıraklık eğitimi
- Evde kullanılan elektrikli cihazlar, termosifon, şofben, banyo kazanı, ayakkabı ve deri eşyalar, mobilya ve ev döşemeleri, mücevher onarımı
- Giyim eşyası ve diğer tekstil ürünlerini boyama, renklendirme ve ütüleme hizmetleri
- Güzellik salonlarının, kuaför ve berberlerin, manikür, pedikür ve ağda hizmeti sunan salonların faaliyetleri
- Hamam, sauna, kaplıca, ılıca, içmeler, spa merkezleri, zayıflama salonu, masaj salonu, solaryum, vb. yerlerin faaliyetleri
- Hamallık hizmetleri
- Botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri ve tabiatı koruma alanlarıyla ilgili faaliyetler (milli parklar dahil)
- Ev hayvanları bakım hizmetleri
- Atıcılık ve okçuluk kulüplerinin, atış poligonlarının, eğlence parkları ve lunaparkların faaliyetleri
- Bağımsız aktör, aktrist ve dublörlerin, gösteri sanatlarına yönelik yönetmenlerin ve yapımcıların, sirklerin faaliyetleri
- Havai fişek ile "ses ve ışık" gösterisi faaliyetleri
- Tekstil ürünleri imalat faaliyetleri
- Dokuma ürünlerin imalat faaliyetleri
- Ayakkabı, bot, terlik imalat faaliyetleri
- Ahşap döşeme, kereste, çerçeve ve diğer eşyaların imalat faaliyetleri
- Plastik ürünlerin imalat faaliyetleri
- Topraktan çanak, çömlek, eşya imalat faaliyetleri
- İnşaat amaçlı beton ve alçı ürünlerin imalat faaliyetleri
- Çeliğin ilk işlenmesinden elde edilen diğer ürünlerin imalat faaliyetleri
- Metal yapı ve yapı parçaları imalat faaliyetleri
- Elektrikli ekipmanların, aletlerin imalat faaliyetleri
- Genel amaçlı makinelerin imalat faaliyetleri
- Motorlu kara taşıtları, parça ve aksesuarlarının imalat faaliyetleri
- Mobilya imalat faaliyetleri

- Makinelerin onarım faaliyetleri
- Tehlikesiz atıkların toplanması faaliyetleri
- Tehlikesiz atıkların ıslahı ve bertaraf faaliyetleri
- Atık ve hurda toptan ticareti faaliyetleri
- Kara yolu ile yük taşımacılığı ve taşımacılık hizmetleri faaliyetleri
- Ayakkabı ve deri eşyalarının onarımı faaliyetleri
- Mobilya ve ev döşemelerinin onarım faaliyetleri

Bu çerçevede, sanayi ve hizmet sektöründe uygulamalı eğitim gören ve çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocukların karşılaştıkları temel iş ve işyeri risklerine dair hem bugüne kadar yürütülen çalışmalarda elde edilen sonuçlar hem de bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde dile getirilen görüşler ışığında çeşitli iş kollarına göre tehlike sınıflandırması yapılmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Çocuk işçilerin çalıştıkları iş alanlarında karıştıkları tehlikeler

Oto sanayide çalışma
• Asansöre sıkışma, üzerine araç veya kaynak işi sırasında araç parçası düşmesi gibi iş kazaları • Boya vb. işlerde kimyasallara maruz kalma • Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları • Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma • Alkol vb. zararlı maddelerin kullanıldığı veya kumar vb. zararlı alışkanlıkların olduğu ortamlarda bulunma • Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma • İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma
Lokantada çalışma
• Çok uzun çalışma saatleri • Sürekli ayakta çalışma • Kesici alet (örn. bıçak) kullanma • Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma
Kuaför veya berberde çalışma
• Çok uzun çalışma saatleri • Sürekli ayakta çalışma • Çok sık eğilip-kalkma • Kesici (örn. makas) veya yakıcı (örn. ağda) alet kullanma • Boya, sprey vb. kimyasallara maruz kalma • Yetersiz hijyen koşulları • Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma

Turizm sektöründe çalışma
• Çok uzun çalışma saatleri • Ağır kaldırma (örn. yatak) • Islak zeminlerde kayıp düşme, elektrik çarpması, sıcak su veya yağ dökülmesi gibi iş kazaları • Temizlik vb. için kullanılan kimyasalların doğru kullanılmaması • Güneş çarpması • Kalınan lojmanlardaki yetersiz hijyen koşulları • Personel servislerinde trafik kazası • Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma • İstismara maruz kalma
Sebze-meyve halinde / pazarda çalışma
• Çok uzun çalışma saatleri • Sürekli ayakta çalışma • Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma • Ağır yük kaldırma • Kötü muameleye (örn. bağırma, aşağılama) maruz kalma
Ayakkabı imalatında çalışma
• Dar, yetersiz aydınlatma ve havalandırmanın olduğu yerlerde çalışma • Yapıştırma gibi işlerde çeşitli kimyasallara maruz kalma • Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları • Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma • İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma
Deri ve tekstil imalatında çalışma
• Dar, yetersiz aydınlatma ve havalandırmanın olduğu yerlerde çalışma • Kesici, delici aletlerle çalışma durumu • Yoğun toza maruz kalma riski • Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları • Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma • İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma
Mobilya imalatında çalışma
• Çeşitli delici, kesici aletlerden kaynaklanan riskler • Boya vb. işlerde kimyasallara maruz kalma • Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları • Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma • Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma • İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma

Demir-çelik imalatında çalışma
• İmalat sırasında kullanılan büyük makinalardan kaynaklanan iş kazaları • Çeşitli kimyasallara maruz kalma • Özellikle tuvalet ve soyunma odalarındaki yetersiz hijyen koşulları • Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma • Alkol vb. zararlı maddelerin kullanıldığı veya kumar vb. zararlı alışkanlıkların olduğu ortamlarda bulunma • Şiddete (örn. bağırma, küfür, dayak) maruz kalma • İstismara (örn. taciz, pornografi) maruz kalma
Sokakta çalışma
• Ağır yük kaldırma • Aşırı sıcak veya soğuğa maruz kalma • Şiddet / fiziksel istismara maruz kalma • Sokak çeteleri vb. yüzünden yaşanan güvenlik problemleri • Suça itilme • Taciz / cinsel istismara maruz kalma

Çıraklığın mesleki eğitim kapsamı dışındaki geleneksel anlamı ile sık sık karıştırılması, çırak öğrenci olarak eğitim gören çocukların mevzuat kapsamı dışındaki uygulamalarda yer alma riskini arttırmaktadır. Çırak öğrencilerin mesleki eğitim kapsamında yaptıkları işleri ve çalışma biçimlerini takip etmek, çıraklık kapsamındaki işlerin 'çocuk işçiliğine' kayma riskini azaltmaktadır. Aşağıda çocukların çalıştıkları işlerde risk durumlarını belirleyen faktörlere yer verilmiştir. Sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocukların, anne-babasının gözetiminde olup, mesleki eğitimine devam eden ve bu kapsamda yasal sürelere ve sınırlara uygun eğitim gören ve staj yapan çocuktan, anne-babasının gözetiminden uzakta, herhangi bir eğitime devam etmeksizin, kayıtsız bir biçimde ve gelişim ve güvenliği için zararlı bir işte çalışan çocuğa kadar birçok farklı özelliklere sahip çocuk ve çalışma biçimi bulunmaktadır. (Grafik 8)

Grafik 8. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik risk durum tablosu

Bu çerçevede, mesleki eğitim kapsamında ve 4857 sayılı İş Kanunu'na uygun bir şekilde kayıtlı çalışan çocukların, kayıtsız çalışan çocuklara oranla daha az riske maruz kaldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte *meslek lisesinde staj kapsamında ve ebeveyn gözetimi altında çalışan çocuklar* çalışma yaşamı bakımından en *yüksek güvenceye* sahip olanlar olarak kabul edilebilir. Mesleki eğitimine mesleki eğitim merkezinde devam eden çocuklar da kayıtlı olarak çalışmakla birlikte, bu çocukların meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla risk altında oldukları düşünülebilir; zira bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde akademik başarısı düşük olma, okula düzenli devam edememe veya acil para kazanma ihtiyacı içinde olma gibi risk faktörlerine sahip çocukların mesleki eğitim merkezlerine yönlendirildiği dile getirilmiştir. Dolayısıyla, kayıtlı çalışan çocukların hepsi bir bütün olarak değerlendirilemez; zira çocuğun bireysel ve ailesi ile ilgili özellikleri, okulun sahip olduğu imkanlar ve staj veya beceri eğitimi kapsamındaki çalışmanın koşulları da çalışan çocuğun risk altında olma halini etkileyen diğer faktörler arasında önemli bir yer tutar. Kayıtlı ve kayıtsız çalışan çocukların destek alanları ve bu alanlarda destekleyici özellikleri bakımından risk durumlarını göstermeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. (Tablo 17-18)

Tablo 17. Kayıtlı bir şekilde çalışan çocukların risk durumlarına yönelik belirleyici faktörler

Destek alanları	Destekleyici özellikler	→	Riski azaltan faktörler	Riskli alanların başlangıcı	Yüksek riskli durumlar
Aileye dair özellikler	Ailenin çocuğun geliri ile ilgili beklentisi	→	Yok, çocuk kazancını kendisi kullanıyor.	Aile bütçesine katkı bekleniyor.	Çocuktan ailenin geçimini sağlaması bekleniyor.
	Aile çocuğun eğitimi ile ilgili tutumu	→	Aile eğitimin önemine inanıyor ve çocuğu eğitim konusunda destekliyor.	Aile eğitimin önemine inanıyor ama çocuğun eğitimini destekleyecek özelliklere sahip değil.	Aile eğitimin önemine inanmıyor ve çocuğun eğitimini desteklemiyor.
	İkametgâh	→	Anne-babası ile birlikte.	Bir aile üyesi ile birlikte.	Ailesi yok veya ailesinden uzakta.
	Vatandaşlık	→	TC vatandaşı.	Geçici koruma altında.	Kayıtsız göçmen.
	Eğitim ile ilgili tutumu	→	Eğitimin önemine inanıyor.	Eğitimin önemine inanmıyor ama zorunlu şartları yerine getiriyor.	Eğitimin önemine inanmıyor ve çocuğun okula gitmesi konusunda zorluk çıkarıyor veya göndermiyor.
	İşyerindeki düzenlemeler	→	Usta öğretici var ve pedagojik formasyona sahip.	Usta öğretici var ama pedagojik formasyonu yok.	Usta öğretici yok.
	İş ve işçi güvenliği	→	İş ve işçi güvenliği tedbirleri alınıyor.		İş ve işçi güvenliği tedbirleri alınmıyor.
	İşin riskli olması	→	Çocuk sağlığı ve gelişimini tehdit etmeyecek nitelikte.		Tehlikeli işler kategorisinde işlerin de olduğu bir işyeri.
	Sosyal ortam	→	Dikkatli ve saygılı.	Sigara, argo vb. çocuk için riskli alışkanlıklar var.	Porno izleme, kumar oynama, içki vb. şeyler çocuğun yanında yapılıyor.
	Ücret	→	Yasa ile belirlenen ücret veya bu ücretten fazla ücret veriliyor.	Yasa ile belirlenen ücretin altında ücret veriliyor.	Hiç ücret verilmiyor, bahşişleri alması isteniyor.
	Çalışma saatleri	→	Sadece resmi staj / beceri eğitimi saatlerinde çalışıyor.	Zaman zaman resmi staj / beceri eğitimi süresini aşar biçimde çalışıyor.	Düzenli olarak resmi staj / beceri eğitimi süresini aşar biçimde çalışıyor.
Çocuk mesleki eğitim kapsamındaysa;					
Okula dair özellikler	Koordinatör öğretmenlerin çalışmaları	→	Koordinatör öğretmen düzenli takip ve eğitime destek sağlıyor.	Koordinatör öğretmen takip yapıyor ama işyeri eğitimi ile ilgilenmiyor.	Koordinatör öğretmen etkili bir takip yapmıyor.
	Branşın yeniliklerini takip edebilme	→	Bilgi ve teknoloji güncellemesi düzenli yapılıyor.		Bilgi ve teknoloji güncellemesi yapılmıyor.
	Aile işbirliğini ve desteğini sağlama	→	Okulda aileyi bilgilendirme ve işbirliği sağlamaya yönelik faaliyetler var.		Okul aile işbirliği zayıf veya hiç yok.

Tablo 18. Kayıtsız bir şekilde çalışan çocukların risk durumlarına yönelik belirleyici faktörler

Destek alanları	Destekleyici özellikler	→	Riski azaltan faktörler	Riskli alanların başlangıcı	Yüksek riskli durumlar
Aileye dair özellikler	Ailenin çocuğun geliri ile ilgili beklentisi	→	Yok, çocuk kazancını kendisi kullanıyor.	Aile bütçesine katkı bekleniyor.	Çocuktan ailenin geçimini sağlaması bekleniyor.
	Aile çocuğun eğitimi ile ilgili tutumu	→	Aile eğitimin önemine inanıyor ve çocuğu eğitim konusunda destekliyor.	Aile eğitimin önemine inanıyor ama çocuğun eğitimini destekleyecek özelliklere sahip değil.	Aile eğitimin önemine inanmıyor ve çocuğun eğitimini desteklemiyor.
	İkametgâh	→	Anne-babası ile birlikte.	Bir aile üyesi ile birlikte.	Ailesi yok veya ailesinden uzakta.
	Vatandaşlık	→	TC vatandaşı.	Geçici koruma altında.	Kayıtsız göçmen.
Gelir elde etmek üzere yapılan işe dair özellikler	İşin niteliği	→	Eğitimin önemine inanıyor.	Ne iş bulursa yapıyor.	Sokakta çalışıyor.
	İş ve işçi güvenliği	→	Usta öğretici var ve pedagojik formasyona sahip.	İş ve işçi güvenliği tedbirleri alınmıyor.	Hiçbir kontrol yok.
	İşin riskli olması[88]	→	İş ve işçi güvenliği tedbirleri alınıyor.	Tehlikeli işler kategorisinde.	Çocuk işçiliğinin en kötü biçimi sayılacak işler kategorisinde.
	Ücret	→	Düzenli bir gelir elde edebiliyor ve kendi nam ve hesabına çalışıyor.	Düzenli bir gelir elde edebiliyor ama başkasının nam ve hesabına çalışıyor.	Düzenli bir geliri yok.
	Çalışma saatleri	→	Sadece resmi çalışma saatlerinde çalışıyor.	Zaman zaman resmi çalışma süresini aşar biçimde çalışıyor.	Düzenli olarak resmi çalışma süresini aşar biçimde çalışıyor.
Okula dair özellikler	Eğitim durumu	→	Devam ediyor	Okul terk veya bağı zayıf.	Hiç okula gitmemiş

3.3. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine ve Çalışan Çocukların Korunmasına Yönelik İl Düzeyinde Rol ve Sorumluluğu Olan Kurumlar

Türkiye'deki çocuk işçiliğinin *en kötü biçimleri*; "sokakta çalışma", "küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma" ve "aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda uluslararası sözleşmeleri de kapsayacak biçimde ilgili kamu kurumlarının çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Çocuk işçiliği ile mücadele hükümetlerle birlikte uluslararası, ulusal ve yerel kurumların, işletmelerin, sivil toplum ve meslek örgütlerinin, medyanın, akademinin ve doğrudan toplumun kendisinin de sorumlu olduğu bir alan olduğu unutulmamalıdır.

[88] Burada kastedilen yapılan işin riskli olması durumu olup, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu uyarınca oluşturulan işyeri tehlike sınıflandırması (az tehlikeli, tehlikeli ve çok tehlikeli) ile doğrudan bağlantı kurulmamıştır.

Türkiye çok boyutlu olarak çocuk işçiliği ile mücadele için 1992 yılında ILO-IPEC Programı'yla çalışmalara başlamıştır. Sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliği ve sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik ulusal politikaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- (2005) Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi 2005-2015.
- (2005) Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonunun kurulması.
- (2005) Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli konulu 2005/5 Başbakanlık Genelgesi.
- (2017) Ulusal İstihdam Stratejisi 2017-2023.
- (2017) Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023.
- (2021) Ulusal Genç İstihdam Stratejisi 2021-2023.

Ulusal politikalar çocuk işçiliği ile mücadelenin tüm sektörlerde çeşitli kurum ve aktörlerin işbirliğiyle uygulanmasını desteklemektedir. Bu kapsamda çocuk işçiliğinin önlenmesi ve bununla ilgili sorumluluklar bütün kamu kurumlarının görevi olarak ifade edilmektedir. Bu bölümde, Ankara ve Konya illeri özelinde sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik ulusal politikalar kapsamında güncel mekanizmalar ile bu mekanizmaların görev ve sorumlulukları ele alınmaktadır. Böylece Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı'nda rol ve sorumluluğu olan kurumlara dair bir arkaplan oluşturulması hedeflenmiştir.

İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumları

Ulusal politika ve programlarda; hukuki düzenlemeler ile mevzuatın uygulanması ve güncellenmesi, mevcut kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve yeni kurumsal yapıların oluşturulması, farkındalığın artırılması, sosyal tarafların ve toplumun katılımının sağlanması, eğitim ve ı⊗yileştirme, yoksulluğun giderilmesi ile sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi gibi kapsayıcı hedefler yer almaktadır. Bununla birlikte ulusal programda yer verilen hedeflerin uygulanması ve bunların izlenmesine yönelik çeşitli kurullar oluşturulmuştur. Bunlardan biri valilikler bünyesinde kurulan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu, çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarının yaygınlaştırılmasını ve yereldeki ihtiyaçların ele alınarak illere özel yeni strateji, politika ve "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Eylem Planları" geliştirilmesini öngörmektedir. Saha çalışmasında Ankara'da ve Konya'da valilik koordinasyonunda kurulan bu kurulun, çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik güncel çalışmalarına rastlanılmamıştır.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri (ÇİMB)

Ulusal politikalar kapsamında, çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik önemli mekanizmalardan biri ÇİMB'dir. ÇİMB'ler Cumhurbaşkanlığı 2. 100 Günlük İcraat Programı çerçevesinde çocuk işçiliğiyle mücadele alanındaki faaliyetlerin daha etkin hale getirilmesi ve merkezi düzeyde geliştirilen politikaların yerel düzeydeki uygulanabilirliği ve izlenebilirliğinin artırılması amacıyla 2018 yılında kurulmuştur. 81 ilde İŞKUR İl Müdürlükleri koordinasyonunda görev yapmaktadır. İŞKUR koordinatörlüğünde, SGK ile ASH İl Müdürlükleri personellerinin de yer aldığı bu birimden ildeki çocuk işçiliğinin tespiti ve izlenmesi, çalışan çocukların iş gücünden çekilmesi, çalışan/çalışma riski altında olan çocuklar ve ailelerinin ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerine erişimlerinin sağlanması ve konuya ilişkin toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi için faaliyetler düzenlenmesi beklenmektedir.

Çocuk işçiliğiyle mücadelede denetim ve rehberlik

Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı

Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik önemli kurumlardan bir diğeri ise iş ve işyerlerinin denetimlerinden sorumlu kurumlardır. ÇSGB'ye bağlı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı; iş teftişinin geleneksel mücadele ve müdahale alanları, çalışma ortamı ve koşulları ile işçilerin korunması, zorla çalıştırma, kayıt dışılık, çocuk işçiliği önlenmesi konularında izleme ve teftiş görevlerini yerine getirmektedir. 4857 sayılı İş Kanununun 91. Maddesinde Devletin Yetkisi başlığı altında *"Devlet, çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasını izler, denetler ve teftiş eder. Bu görev* ÇSGB'ye *bağlı ihtiyaca yetecek sayı ve özellikte teftiş ve denetlemeye yetkili iş müfettişlerince yapılır."* ifadesine yer verilerek, genel olarak çalışma hayatı mevzuatının izlenmesi, denetlenmesi ve teftişi görevi iş müfettişleri tarafından yapılmaktadır. İş müfettişlerinin oluşturduğu İTK; çalışma süreleri, ücretler, iş sağlığı ve güvenliği, işçilerin refahı, çocuk ve gençlerin çalıştırılması, kayıt dışılık, işsizlik, istihdam ve iş gücü piyasası uygulamaları gibi çalışma şartlarına ve ortamına ilişkin tüm mevzuat hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak araştırma, inceleme ve denetlemeyi de kapsayan teftiş faaliyetlerini ifade etmektedir.

İşyeri Denetleme ve Danışma Grupları

İş ve işyerlerinin denetlenmesine ilişkin bir diğer mekanizma ise İşyeri Denetleme ve Danışma *Grupları*'ndan (İDDG) oluşmaktadır. 2008 yılında yayımlanan "Pratik Eğitimin Verileceği İşyerleri ve Bunların Denetimine İlişkin Yönetmelik" ile esnaf odalarının bünyesinde İDDG'ler kurulmuştur.[89] İDDG'ler TESK bünyesinde çıraklık eğitiminin işyerlerindeki uygulamasından sorumludurlar. Genel olarak; aday çırak ve çırak öğrencilerin pratik eğitimlerinin amacına ulaşması için gerekli tedbirlerin alınması, eğitimlerde karşılaşılan sorunları çözmek için bakanlıkla işbirliği yapılması, eğitim esnasında ihtiyaç duyulan eksikliklerin giderilmesi gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

[89] TESK, Denetleme ve Danışmanlık Gruplarının Kurulması ve Pratik Eğitimin Verileceği İşyerlerinin Denetimine İlişkin Yönerge, https://tesk.org.tr/resimler/IDDG_yonergesi.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

TESK ve UNICEF işbirliğinde 2018 yılından bugüne devam eden Çocuk Hakları ve İş İlkeleri Programı[90] kapsamında İDDG'lere yönelik kapasite geliştirme eğitimlerinin uygulanması ve rehberlerin geliştirildiği bilinmektedir. UNICEF ve TESK küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri (KOBİ) hedef alan, teknik ve mesleki eğitimin önemini vurgulayan özel bir program geliştirmiştir. Program, çıraklık dönemlerinde çocuklara destekleyici ve güvenli öğrenme ortamları sağlayarak KOBİ'lerdeki çocuk işçiliğine son verilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Saha çalışması sırasında TESK esnaf odaları ile yapılan görüşmelerde çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi ve bu kapsamda izlenmesi kapsamında çalışmaların yapıldığı dile getirilmiştir.

Saha çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde, esnafodalarının mesleki eğitim kapsamındaki çocuklara yönelik denetim görevlerinin yanında, odaların doğrudan çırak öğrenciler üzerindeki denetim etkisinin 2018 yılından bu yana azaldığı da belirtilmektedir. Daha önceki dönemlerde çırak öğrencilerin işyeri ile yaptığı sözleşmeye meslek odaları da dahilken bu uygulamanın kaldırılması ile esnaf odalarının çırak öğrenciler üzerinde bir kontrolünün kalmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte esnaf odalarının yaşadığı ekonomik sorunlar da çırak öğrencilerinin takip edilmesi konusunda olumsuz sonuçlar doğurduğu vurgulanmaktadır.

Koordinatör öğretmenler ve rehber öğretmenler

İşyerlerinin denetimi kapsamında bir diğer önemli görev ise mesleki eğitim kurumlarında (MEM ve meslek liseleri) bulunan ve çırak/stajyer öğrencilerin izlenmesinden sorumlu *koordinatör öğretmenler* ve *rehber öğretmenler*dir. Koordinatör öğretmenler, işletmelerde mesleki eğitim ve staj çalışmalarının planlı olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla izleme ve raporlama yaparak, eğitim programlarının uygulanmasında ortaya çıkan sorunlara ilişkin tespit ve bildirme görevini üstlenmektedir. İşletme yetkilileriyle usta öğretici personele danışmanlık ve rehberlik eder. Aynı zamanda işletmelerdeki öğrencilerin yapmış oldukları işlerle ilgili iş dosyasını takip eder. Öğrencilerin başarı, devamsızlık ve disiplin durumunu izleyerek işletme kayıtlarındaki bilgilerin okul müdürüne iletilmesini sağlar. İşletmelerle işbirliği yaparak işyerine uyum sağlayamayan öğrencileri belirler ve özel eğitim ihtiyacı olan öğrencileri, buna yönelik atılacak adımları takip eder ve bildirir. Okul ile işletme arasında imzalanan sözleşmenin uygulanmasında ortaya çıkan sorunları belirleyerek okul müdürlüğüne bildirir. İşletme tarafından doldurulması gereken puan çizelgelerini takip eder. Mezunları izlenmesi ve işe yerleştirme çalışmaları kapsamında gerektiğinde mezunlar ve işyeri yetkililerine anket uygular. İşletmelerde mesleki eğitim görecek veya staj yapacak öğrenci kontenjanlarının belirlenmesine esas olmak üzere görevli olduğu eğitim bölgesinde alan taraması yaparak işletme taleplerini alır.

Rehber öğretmenler de koordinatör öğretmenler gibi öğrencilerin izlenmesi, yönlendirilmesi ve sorunların tespit edilmesinden sorumludur. Rehber öğretmenler koordinatör öğretmenlerden

---

[90] TESK & UNICEF, ''Çocuk İşçiliği ve İş İlişkileri Programı, https://www.tesk.org.tr/resimler/unicefcocukisciligi/index.php, E.T. 29 Mayıs 2022)

farklı olarak sadece MEM'lerde görev yapmak yerine, eğitim sistemi içindeki tüm okullarda yer almaktadır. MEM'lerde bulunan rehber öğretmenlerin diğer okullardaki rehber öğretmenlerden farkı, mesleki eğitim kapsamında işbaşı eğitimi alan çırak öğrencilerin takibinin yapılmasında daha fazla sorumluluk sahibi olmalarıdır. MEM'lerdeki rehber öğretmenler çırak öğrencilerin meslek edinmesine yönelik olarak eğitsel, mesleki ve kişisel/sosyal rehberlik hizmetleri kapsamında sorumludurlar. Buna göre rehber öğretmenlerin; çırak öğrencileri tanıma ve değerlendirme formlarının uygulanmasında, işbaşı eğitiminin takip edilmesinde, olası sorunların saptanmasında ve bu sorunların bildirilmesinde, öğrencinin mesleki yönlendirilmesinde, devamsızlık takibinde önemli görevleri bulunmaktadır.

Saha çalışmaları sırasında görüşülen koordinatör ve rehber öğretmenler, yukarıda özetlenen görevlerin gerçekleştirildiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, mesleki eğitime olan ilginin artması sonucu artan çırak öğrenci sayısının, koordinatör öğretmenlere ve rehber öğretmenlere atfedilen bu görevlerin etkili bir biçimde yerine getirilmesini zorlaştırdığı, görevlerin öğretmen sayısındaki yetersizlik nedeniyle aksayabildiği belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre 15 çırak öğrenciyle bir koordinatör öğretmenin ilgilenmesi gerekirken, okullardaki öğrenci sayısının fazlalığı nedeniyle bunun uygulanamadığı, koordinatör öğretmenlerin çok daha fazla çırak öğrenci ile ilgilenmek zorunda kaldıkları belirtilmektedir.

Sosyal Hizmet Merkezleri

Yukarıda özetlendiği gibi, Türkiye'de geliştirilen ve uygulanan politikalar, çocuk işçiliği ile mücadelede kamu kurumlarının rol ve sorumluluklarına dair çerçeveyi çizmektedir. Bu kapsamda konu bağlamında ÇSGB ve ASHB, çocukların güvenliği ve korunmasına karşı çeşitli görevleri yerine getirmeye yönelik farklı yapılanmalara, birimlere ayrılmaktadırlar. ÇSGB'nin koordinasyonunda bulunan ÇİMB'ler ve İş Teftiş Kurulları, çocuk işçiliği ile mücadelenin yanı sıra, çalışan çocukların çalışma koşullarının denetlenmesi, izlenmesi ve iyileştirilmesinden de sorumludur. ASHB ise sokakta çalıştırılan çocuklarla mücadelenin yanında tüm çocukların korunmasına yönelik görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) Yönetmeliği çerçevesinde sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çocukların sokakta çalıştırılmasının önlenmesine yönelik çalışmalar, SHM'ler bünyesinde yürütülmektedir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak belirlenen çocukların sokakta çalıştırılmasının engellenmesi, sokakta karşılaşabilecekleri risklerden korunması, sokaktan çekilmesi ve ailelerinin desteklenmesi amacıyla çocuk, aile ve toplum odaklı çalışmalar yürütülmektedir.

Sokakta çalıştırılan çocukların tespit edilerek uygun sosyal hizmet ve yardımlardan yararlandırılması amacıyla illerde vali başkanlığında ve ASH İl Müdürlükleri sekretaryasında; ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri ile üniversiteler ve bu alanda hizmet veren sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun takip ve denetiminde ilgili kurum temsilcilerinden oluşturulan ekipler tarafından çocukların yoğun olarak çalıştırıldığı bölgelerde alan taramaları yapılmaktadır. Saha çalışmasında, ASH İl Müdürlü-

ğü'nde, ekonomik yoksunluk sebebiyle sokakta çalıştırıldığı tespit edilen çocukların ve ailelerin sosyal yardımlar ile desteklenmesi sağlanmaktadır.

Benzer bir şekilde Ankara ve Konya İl Emniyet Müdürlüklerine bağlı Çocuk Şube Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde de doğrudan çocuk işçiliğine yönelik kapsamlı bir çalışmanın olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik, bu çocukların suça karıştığı durumlarda müdahale edildiği belirtilmektedir. Suça karışan çocukların savcılığa yönlendirdikten sonra ASH İl Müdürlüğü'ne bildirildiği, fakat bunun takibinin yapılmadığı belirtilmiştir. Bu gibi sorunların yaşanmasında personel yetersizliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Çocuklara yönelik tüm bu çalışmalar ve sosyal-ekonomik destekler, çocuk işçiliği ile mücadele ve çocuğun korunması kapsamında yürütülmektedir. İl düzeyinde, yukarıda ulusal programların işaret ettiği kurumların, çocuk işçiliği ile mücadelede çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır. İl Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı çocuk polisi, belediyelere bağlı zabıtalar, ASH İl Müdürlükleri, İŞKUR gibi kurumların, çocuk işçiliği ve çocuğun korunması bağlamında doğrudan sorumlulukları bulunmaktadır.

3.4. Genel Değerlendirme

Çocuk işçiliği, ülkemizde ve dünyada uzun yıllardır önemini koruyan çok yönlü bir sorun alanı olarak tanımlanabilir. Bu durumun il düzeyinde de değişmediği hem bu çalışma hem de diğer araştırmalar kapsamında görülmektedir. Ankara ve Konya illeri kapsamında masabaşı ve saha çalışması, söz konusu sektörlerde çocuk işçiliğine dair net verilere ulaşılamadığını göstermektedir. Buna rağmen, çalışma kapsamında il ve sektör bazında çocuk işçiliğinin genel görünümüne dair önemli ipuçlarını ortaya koymaktadır. Ankara ve Konya'da sanayi ve hizmet sektöründeki çocuk işçiliği ile sokakta çalıştırılan çocukların mevcut durumunu tanımlamaya yönelik ortaya konan bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Sanayi sektörü

- Çocuk işçiliği özellikle eski sanayi sitelerinde ve emek yoğun işletmelerde daha fazla görülmektedir.
- Sanayi sitelerinde özellikle küçük işletmelerde mesleki eğitim kapsamında eğitim gören çırak öğrencilerin yanında, kayıtsız bir şekilde yardımcı işlerde çalışan çocukların da yoğun olarak var olduğu bilinmektedir.
- Sanayi sektöründe çalışan çocukların yaptıkları işlerin genellikle; mobilya imalatı ile metal işleri, yedek parça üretimi gibi alanlar olduğu saptanmıştır.
- Sanayi site yönetimleriyle yapılan görüşmelere göre mobilya imalatı, çocuk işçiliğinin en yoğun görüldüğü imalatlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayi sitelerindeki işletmelere göre, imalatlardaki çocuk işçiliğinin büyük bir kısmının Suriyeli çocuklardan oluştuğu da ifade edilmektedir.

- Mesleki eğitim kapsamında sanayi sektöründe eğitim gören çırak öğrencilerin çalışma koşullarının genel olarak çocuklar için uygun olmadığı, işletmelere yönelik denetim ve izleme mekanizmalarının yeterli bulunmadığı ve bunun da işletmelerdeki çalışma koşullarını çırak öğrencileri olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir.
- Görüşmelerde işletmelerdeki çalışma koşullarında özellikle uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, tehlikeli çalışma ortamları ve işletme içindeki şiddet olayları çırak öğrenciler için risk oluşturduğu ifade edilmektedir.
- Ustalık gerektiren mesleklerin saygınlığı az olan meslekler olarak algılanması ve ailelerin çocuklarını bu mesleklere yönlendirmek istememesi, sanayi sektöründe çırak öğrenci talebinin artmasına neden olduğu dile getirilmektedir.
- Son yıllarda mesleki eğitime yönelik geliştirilen politikalar çırak öğrenci sayılarında hızlı bir artışa neden olmuştur. Bu durumun, işletmelerin ihtiyaç duyduğu eleman ihtiyacının karşılanması konusunda da etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Hizmet sektörü

- Hizmet sektöründe çalışan çocukların genellikle lokanta, cafe, kahvehane, kuaför, berber, oto tamir gibi alanlarda yardımcı işler, bulaşıkçı, temizlik, servis elemanı gibi işlerde çalıştığı bilinmektedir.
- Hizmet sektöründeki işlerin sanayi sektöründeki işlere oranla daha hafif işler olduğu belirtilmektedir.
- Görüşmelerde mesleki eğitim kapsamı dışında hizmet sektöründe çalışan çocukla-

rın genellikle sanayi sektörüne oranla daha düşük ücretlerle çalıştığı, hatta çoğu zaman sadece bahşişlerin ücret için kullanıldığı ifade edilmiştir.

- Saha çalışmasında, hizmet sektöründe özellikle yeme-içme işletmelerinde çalışan çocukların Suriyeli, Afgan, Özbek, Kırgız gibi yabancı göçmenler olduğu görülmektedir.
- Ankara'daki esnaf odalarının hizmet sektöründeki çocuk işçiliğinin önlenmesi ve kayıt altına alınmasına yönelik kapsamlı çalışmalarının bulunmadığı ifade edilmektedir.
- Esnaf odalarının ekonomik kapasitesinin düşük olması, meslek dallarındaki usta-çırak ilişkileri, mesleklerin sürdürülebilirliği ve bu alanlarda ortaya çıkan sorunlarla mücadele etmenlerini engellediği vurgulanmaktadır.

Sokakta çalışma

- ASHB'nin il düzeyindeki mobil saha ekipleri ve zabıtaların yürüttüğü çalışmalara rağmen, sokakta çalıştırılan çocuklara dair kapsamlı bir takibin olmaması nedeniyle bu alana dair verilere ulaşmak oldukça güçtür.
- Sokakta çalıştırılan çocukların genellikle yardım toplama, günlük geçici işler ve çoğunlukla kağıt ve ambalaj atığı toplayıcılığı yaptığı bilinmektedir.
- Sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik düzenli ve sürekli bir denetim mekanizmasının olmadığı görülmektedir. Bu çocukların korunmasına dair çocuk polisi, zabıta ve ASH il müdürlüklerinin yasal görevleri bulunduğu, ancak buna ilişkin kapsamlı bir uygulamanın bulunmadığı dile getirilmektedir. Özellikle sokakta kağıt ve ambalaj atığı toplama işleri dışında çalışan çocuklar sınırlı da olsa izlenmektedir.
- Saha çalışmasında kağıt ve ambalaj atığı toplama işinde çoğunlukla Suriye ve Afganistan göçmeni çocukların ve ailelerinin çalıştığı ifade edilmektedir. Çocukların atık toplama işi haricinde atıkların biriktirildiği yerlerde ayrıştırma işinde de çalıştığı ifade edilmiştir.

- Sokakta çalıştırılan çocukların kentlerin çöküntü alanlarında yoğunlaştığı bilinmektedir. Kentlerdeki çöküntü alanlarının genellikle sosyo-ekonomik yapının düşük olduğu ailelerin yaşadığı mahalleler olarak tanımlanmaktadır.

Mesleki eğitim

- Mesleki eğitim kapsamında son yıllarda değiştirilen politikaların etkisiyle çırak öğrenci sayısının artmasına neden olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte mesleki eğitimin niteliğinin azaldığı ve eğitim programlarının gözden geçirilmesi gerektiği düşüncesi de yaygındır.
- Mesleki eğitim kapsamında uygulanan teorik ve uygulamalı eğitimlerinin genellikle günlük 8-10 saati kapsadığı, bu durumunda özellikle 14-18 yaş grubundaki çırak öğrenciler için uygun olmadığı ifade edilmektedir.

- Mesleki eğitim merkezlerinde çırak öğrencilere karşı olumsuz bir bakış açısının yerleşmiş olduğu vurgulanmaktadır. Akademik açıdan düşük seviyeli görülen bu çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi ve genellikle eğitimde başarısız olarak görülmesi, yerleşmiş bu algının önemli bir kaynağı olarak görülmektedir.
- Mesleki eğitim merkezlerinde eğitim gören çırak öğrencilerin, işletmeler tarafından ucuz iş gücü olarak görüldüğü vurgulanmaktadır. Bu hem var olan usta-çırak ilişkisinin bozulmasına hem de mesleki eğitimin niteliğinin azalmasına neden olmaktadır.
- Usta öğreticilerin, tutum ve davranış biçimlerinden kişisel koruyucu ekipman kullanımına kadar bireysel kapasitelerinin geliştirilmesi için eğitimlerle desteklenmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.
- MEM'lerdeki öğretmen sayılarının ve burada uygulanan eğitim programlarının gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Denetim mekanizmaları

- Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair ilgili kurum ve mekanizmaların aktif bir şekilde faaliyet göstermediği görülmektedir. Mevcut mekanizmaların görev tanımları kapsamında güncellenmesi, bu alanda rol ve sorumluluklarının gözden geçirilmesi ve kurumlar arasında işleyen mekanizmaların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
- Mevcut denetim mekanizmalarının aktif olmamasının en önemli nedenlerinden birinin kurumsal kapasitenin ve insan kaynağının yetersizliği olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle insan kaynağının artırılmasına ve kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Özellikle sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yeni denetim ve izleme mekanizmalarının oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
- Kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği bulunduğu ve bu koordinasyonu sağlayacak yapıların oluşturulması oldukça önemlidir.

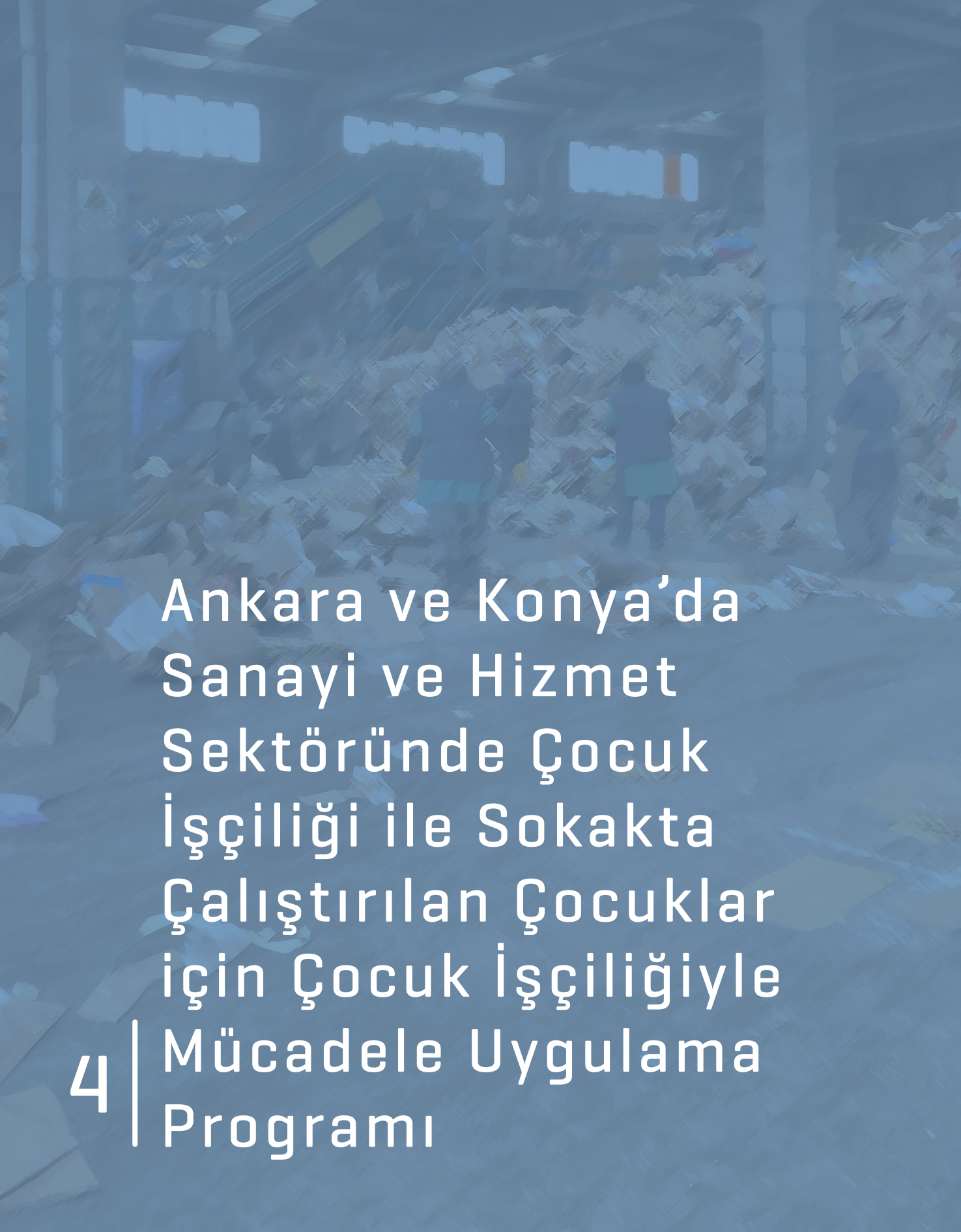

4 | Ankara ve Konya'da Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar için Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programı

4.1. Uygulama Programı Amaç ve Hedefleri

Türkiye'de çocuk işçiliği ile mücadele, farklı sektörlerde politika, program ve projelerle sürdürülmektedir. Son zamanlarda çocuk işçiliğine yönelik yapılan çalışmaların, çocuk işçiliğinin de bulunduğu ve izlenmesinin daha zor olduğu tarım sektöründe yoğunlaşsa da sanayi ve hizmetler sektöründeki mevcut durum bu alana dair kapsamlı bir programın yürütülmesi ihtiyacını doğurmuştur. Sanayi ve hizmet sektörü ile sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik yapılan çalışmaların güncelliğini kaybetmesi, bu alandaki mevcut duruma dair net verilerin bulunmaması gibi nedenler, bu ihtiyacın doğmasında etkili olmuştur.

Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ile Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İçin Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uygulama Programı (Uygulama Programı), söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliğinin mevcut durumunun ortaya konulması ve bu bağlamda etkili bir müdahalenin oluşturulması amacıyla hazırlanmıştır. Uygulama Programı, Konya ve Ankara ilinde söz konusu sektörlerde çalışan çocukların mevcut durumunun saptanmasının ardından, bu sektörlerdeki çocuk işçiliği ile mücadele için ihtiyaç alanlarının iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri içermektedir. Uygulama Programı'nda, söz konusu sektörlerdeki çocuk işçiliği ile mücadeleden sorumlu kurumların faaliyetlerinin gözden geçirilmesi ve çocuklara yönelik hizmet sunumunun arttırılması hedeflenmektedir. Çocuk işçiliği ile mücadelede ulusal politika ve programlarında rol ve sorumluluğu olan kurumların, Konya ve Ankara illerinde çocuk işçiliği ile mücadelede 2023- 2025 yılları arasında üç yıl boyunca uygulanacak olan faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu uygulama programı beş temel temadan oluşmaktadır;

- eğitim
- çalışma ortamı
- çocuk koruma
- izleme ve denetim
- sosyal ve ekonomik destek
- sektör bazlı faaliyetler

4.2. Sanayi ve Hizmet Sektöründeki Çocuk İşçiliği ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklara İçin Mücadele Uygulama Programı Faaliyet Tablosu

	Hedefler	Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman
MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM	Eğitime katılım ve devamlılık	Eğitime kaydın/katılımın ötesinde bunun etkililiğine yönelik takip mekanizmalarının oluşturulması. • Mezuniyet oranlarının ve eğitime katılımın takip edildiği, bu verilerin birlikte ele alınmasıyla buna yönelik çocuk odaklı faaliyetlerin birlikte uygulanması. • Bireysel izlemenin planlanması ve yapılması. • Rehber öğretmenler ile ASH uzmanları arasındaki işbirliğinin artırılması.	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı • Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü • Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	2023-2025
		Eğitime devam etmeyen çocukların ilgi alanları dikkate alınarak, mesleki eğitime yönlendirilmesi. • Uygulanan aile ziyaretleri programların tüm çocukları kapsayacak bir şekilde genişletilmesi.		2023-2025
	Yaygın öğretimin takibi	Örgün öğretimden yaygın öğretime geçmiş çocukların izlenmesine yönelik var olan mekanizmaların güçlendirilmesi ve yeni mekanizmaların oluşturulması. • Rehber öğretmenler ile ASH uzmanları arasındaki işbirliğinin artırılması.	Milli Eğitim Bakanlığı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı • Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü • Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	2023-2025
	Mesleki eğitimin niteliğinin arttırılması	MEM programı kapsamında işbaşı eğitimi alan çocukların teorik eğitim için okullarda bulundukları gün sayısının arttırılması. (1 gün yerine 2-3 gün) Bunun gerçekleşmesini kolaylaştırmak için; • İşveren tutumlarını değiştirecek bilinçlendirme kampanyalarının yürütülmesi, • MEB sınıf ve öğretmen kapasitelerinin artırılması.	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024

MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM	Mesleki eğitimin niteliğinin arttırılması	Özellikle MEM'lerdeki proje okullarının eğitimin niteliği, altyapının daha elverişli olması ve işbaşı eğitim saatlerinin çocuklar için daha uygun olması nedeniyle bu okulların sayılarının artırılması.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları • Bölge Kalkınma Ajansı	2023-2025
		Mesleki eğitim kapsamındaki okullarda öğretmen sayılarının öğrenci sayıları ile orantılı olacak şekilde artırılması. • Özellikle rehber öğretmenlerin sayıca yetersiz olduğu ve hiç olmadığı okullarda, rehber öğretmenlerin istihdam edilmesinin sağlanması. • Koordinatör öğretmen sayılarının artırılması.	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024
		Çırak öğrenciler ile stajyer öğrencilerin işyerinde düzenli bir şekilde izlenmesi ve bu alandaki denetimlerin artırılması mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi.	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2025
		Çocukların mesleki eğitime başlamasından önce beceri ve ilgi alanlarının belirlenmesine yönelik programların daha etkin uygulanması ve mesleki tanıtım faaliyetlerinin kapsamının geliştirilmesi.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları • Bölge Kalkınma Ajansı	2023-2025
	Mesleki eğitim kurumlarının fiziksel kapasitesinin güçlendirilmesi	Mesleki eğitim kapsamındaki okulların çocuğun sosyal ve kültürel gelişimini destekleyecek biçimde yeniden tasarlanması. • Çocukların okulda vakit geçirmelerini sağlayacak kütüphan, sosyal alanlar, oyun alanları vb alanların oluşturulması.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sanayi Odaları • Ticaret Odaları • TESK • İşveren Sendikaları	2023-2024

Hedefler		Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman
MÜDAHALE ALANI 1: EĞİTİM	Mesleki eğitim kurumlarının fiziksel kapasitesinin güçlendirilmesi	Mesleki eğitim programlarının yaş gruplarına göre ayrıştırılması. Dersliklerin, hatta mümkünse okulların 14-18 yaş grubu, 18-24 ve 24 ve üstü yaş grubuna yönelik il düzeyinde güncellenmesi	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Temel Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2024
	Kurumların kapasitesinin güçlendirilmesi	Mesleki eğitim kapsamındaki öğretmenlerin çocuk hakları, çocuk koruma, çocuk işçiliği gibi konularda kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik eğitimlerin planlanması. Özellikle rehber öğretmenlerin çocuk işçiliği konusunda farkındalığının artırılması	• Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025
		Usta öğreticiler ve koordinatör öğretmenler arasında bilgi alışverişinin sağlanması buna yönelik platformların-mekanizmaların oluşturulması	Milli Eğitim Bakanlığı • İl Milli Eğitim Müdürlükleri • Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü • Koordinatör ve Rehber Öğretmenler	2023-2025
	Ailelerin farkındalığının artırılması	Mesleki eğitim kapsamında ailelere yönelik tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve ailelerin mesleki eğitime karşı önyargılarının değiştirilmesi.	• Mesleki Eğitim Kurumları • ASHB il müdürlüğü • İl Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil toplum Kuruluşları	2023-2025
	İhmal ve istismarın önlenmesi	Öğretmenlerin, işletme sahiplerinin ve çocuk koruma alanında çalışan kamu kurumlarının ihmal ve istismar konusunda farkındalığını artıracak eğitimlerin planlanması ve uygulanması.	• Mesleki Eğitim Kurumları • ASHB il müdürlüğü • İl Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil toplum Kuruluşları	2023-2025
		Mesleki eğitim kurumlarında çırak öğrenciler ve stajyerlerin eğitim gördüğü işletmelerde çocuk hakları, ihmal ve istismar gibi konularda eğitimlerin verilmesi.	• Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025
		Mesleki eğitim kapsamındaki çocukların ailelerine çalışma ortamlarındaki risklerin neler olduğuna dair eğitimlerin, bilgilendirme çalışmalarının planlanması ve uygulanması.	• Milli Eğitim Müdürlüğü • Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025

MÜDAHALE ALANI 2: ÇOCUK KORUMA VE DENETİM	İl düzeyindeki faaliyetlerin etkinliğinin artırılması	Çocuk işçiliğinin il istihdam kurullarında kalıcı gündem konularından biri haline getirilmesi ve takibinin yapılabilmesi için somut izleme sistemlerinin oluşturulması.	• Valilik ve ilgili kamu kurumlarının il müdürlükleri • SGK • İŞKUR	2023-2024
		İl düzeyinde örgütlenmiş olan SGK denetmenlerinin yapılan denetimlerde saptana kayıt dışı 18 yaş altı çocukların, iş müfettişlerine bilgilendirilmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması.	• ÇSGB • SGK • Sendikalar	2023-2024
	Denetim ve izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi	Kapsamı sadece sokakta çalıştırılan çocuklar ile sınırlandırılmış izleme, denetleme ve destek mekanizmaların oluşturulması.	• Valilik • Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • İl Emniyet Müdürlüğü • Yerel yönetimler • Belediyeler ve Zabıta	2023-2024
		ÇSGB birimleri arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi • SGK denetmenleri ile iş müfettişleri arasındaki işbirliğinin artırılması	• Sivil toplum kuruluşları • Meslek örgütleri • Sendikalar	2023-2025
		Meslek örgütleri, sendikalar, işveren örgütleri kapsamında çocuk işçiliğinin denetlenmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması ve güçlendirilmesi.	• ÇSGB • İŞKUR İl Müdürlüğü • Sivil toplum kuruluşları • Meslek örgütleri • Sendikalar	
		Çocuk işçiliğine yönelik yaptırım ve cezaların kapsamının genişletilmesi ve uygulamaların arttırması.	• ÇSGB • İŞKUR İl Müdürlüğü	
MÜDAHALE ALANI 3: ÇALIŞMA ORTAMI	Çalışma ortamında altyapının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi	Orta ve uzun vadede KOBİ'lerin çocukların gereksinimlerinin dikkate alarak iş sağlığı güvenliği koşullarını sağlayacak şekilde işyerlerinin yenilenmesinin sağlanması	• Mesleki Eğitim Kurumları • İŞKUR İl Müdürlüğü • Meslek Kurumları • Sivil Toplum Kuruluşları • Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı • KOSGEB	2023-2025
		İşletmelere yönelik, İSG ve çocuk dostu ortam koşullarını sağlayabilmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi.	• Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı • İŞKUR İl Müdürlüğü • İl Sanayi ve Ticaret Odası • Bölge Kalkınma Ajansı	2024
		Beş farklı meslek grubunda çocuklar için güvenli çalışma ortamlarının (altyapı, ücret, çalışma saatleri, izin vb.) oluşturulması amacıyla pilot uygulamaların yapılması. Uygulanan pilot çalışmaların belgelendirilmesi, modellenmesi ve yaygınlaştırılması. (mobilya, ayakkabı imalatı, oto tamir, kuaför-berber, lokanta vb)	• Meslek ve İşveren Örgütleri • Usta öğreticiler • İşyeri sahipleri	2023-2025

Hedefler		Faaliyetler	Sorumlu kurum/aktör	Zaman
MÜDAHALE ALANI 4: SOSYO-EKONOMİK DESTEK	Sosyal inceleme, mevcut durum tespiti çalışmaları.	Çocuk işçi olma riski fazla, eğitime devam edemeyen çocuklara yönelik aile sosyal incelemelerinin öncelikleridirilmesi ve artırılması. Sosyal incelemeler sonucunda müdahale alanlarının belirlenmesi ve iyileştirici müdahalelerin planlanması.	• Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • İŞKUR İl Müdürlüğü / ÇİMB • SGK İl Müdürlüğü • Milli Eğitim Bakanlığı	2023-2025
		Çocuğun gelirinin ailenin toplam geliri içerisindeki oranının belirlenmesi. • Çocuk işçiliğinden vazgeçme maliyetlerinin hesaplanması ve buna yönelik bir ekonomik desteklerin planlanması.	• Milli Eğitim Bakanlığı • Sivil Toplum Kuruluşları • Meslek Örgütleri • Akademi	
	Sosyal yardımların artırılması	Geliri yetersiz ailelerdeki çocuklara yönelik sosyal yardım kaynaklarının artırılması ve bu alandaki kamu finansman ihtiyacını tespit edecek araştırmaların yapılması.	• Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü • İŞKUR İl Müdürlüğü / ÇİMB • Akademi	2023-2025
MÜDAHALE ALANI 5: ÖZEL SEKTÖR	Farkındalığın artırılması çalışmaları	Usta öğreticilere, mesleki eğitim kapsamındaki uygulamalarının standartlaştırılması konularında kapasite güçlendirici eğitimlerin düzenlemesi.	• İl Milli Eğitim Müdürlüğü • Mesleki Eğitim Kurumları • Meslek Örgütleri / Odalar • Sivil Toplum Kuruluşları • Milli Eğitim Bakanlığı	2023-2025
		İşverenler ve usta öğreticiler için çocuk gelişimi ve pedagojisi kapsamında çocuklarla iletişim konusunda eğitimlerin planlanması ve uygulaması	• Sivil Toplum Kuruluşları • Meslek ve İşveren Örgütleri	2023-2025
		İşverenlerin çırak öğrencilerin çalışma koşulları ve sahip oldukları haklar kapsamında bilgilendirilmesi ve kapasitelerinin geliştirilmesi (saatler, ücret, çalışma koşulları vb.)	• Sivil Toplum Kuruluşları • Meslek ve İşveren Örgütleri	2023-2025
MÜDAHALE ALANI 5: ÖZEL SEKTÖR	Kapasitesinin ve Hizmet sunumunun artırılması	Meslek örgütlerinin çocuk işçiliği, mesleki eğitim, takip, denetleme, analiz gibi konularda kapasitelerini güçlendirecek eğitimlerin planlanması.	• Meslek odaları • Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi kuruluşları	2023-2025
		İşletmelerin sorumlu iş davranışları konularında dünyada yaşanan gelişmeler bağlamında bilgilendirilmesine yönelik eğitim programlarının planlanması.	• Sivil Toplum Kuruluşları • Akademi	2023-2025
		Çocuklara uygun çalışma ortamları sağlayan iyi örneklerin tespit edilmesi ve yaygınlaştırılması.	• Mesleki Eğitim Kurumları • İŞKUR İl Müdürlüğü • Meslek Kurumları • Sivil Toplum Kuruluşları	2023-2025

4.3. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı'nın İzlenmesi ve Değerlendirilmesi

Mevcut durum tespiti ve değerlendirme sonucunda ortaya çıkarılan ihtiyaç alanlarına göre hazırlanan il çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve etkili bir şekilde uygulanması için programın izlenmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. İzleme ve değerlendirme genel olarak; proje ve programlardaki uygulanan ve tamamlanan çalışmaların takibi ve buna bağlı olarak nasıl bir ilerleme sağlanacağının ortaya konulması gereklidir.

İl düzeyinde çocuk işçiliği ile mücadele uygulama programının etkili bir şekilde sürdürülmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi için, program odağında bir *izleme & değerlendirme planına* ihtiyaç bulunmaktadır. Aşağıda, buna yönelik yıllık bir örnek izleme planına yer verilmiştir.

Tablo 19. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Uygulama Programı izleme ve değerlendirme tablosu

Dönem	Faaliyet	Hedef Grup	Yöntem	Çıktı
1. Ara Dönem (9. ay) 2023	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	1. Ara dönem değerlendirme raporu
2. Ara Dönem (18. ay) 2023	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	2. Ara dönem değerlendirme raporu
3. Ara Dönem (27. ay) 2024	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1. ve 2. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	3. Ara dönem değerlendirme raporu
Final Dönem (36. ay) 2025	1. Uygulama Programı hedef ve faaliyetleri ile mevcut durumun karşılaştırılması 2. Faaliyetlerle bütçenin verimlilik ve uygulama bakımından karşılaştırılması 3. 1., 2. ve 3. ara dönem değerlendirme raporu	1. Faydalanıcılar 2. Paydaşlar 3. Program yürütücüleri	1. Saha ziyaretleri, 2. Mülakatlar, 3. Görüşmeler, 4. Anket, 5. Toplantılar, 6. Gözlem.	Final dönem değerlendirme raporu

Kaynakça

Acar, Hakan, Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, 2010, https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=shcek-kitap.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=967, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Adaman, Fikret ve Keyder, Çağlar, Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma, 2006, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Atık Yönetimi Yönetmeliği, Sayı/No: 29314, 2.4.2015

Erdoğan, Emre; Semerci Uyan, Pınar, Türkiye'de 2000 Sonrası Akademik Yazında Çocuk İşçiliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi, 2019, https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1833-af74350b.pdf , (E.T. 29 Mayıs 2019)

Ergönül, E., ve Sadioğlu, U. (2020). Kentsel Çöküntü Alanları Üzerine Teorik Bir Tartışma. KAÜİİBFD, 11(Ek Say 1), 155-180, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1057538, (E.T. 29 Mayıs 2022)

ILO, UNICEF, Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf (E.T. 29 Mayıs 2022)

ILO, UNICEF, Covid-19 ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_751230.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Kahramanoğlu Ertan, Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann-Vakfı, Ankara, 1996

Kalkınma Atölyesi, ''Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Uygulama Programı'', 2019,https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIMSAL-URETIMDE-COCUK-ISCILIGI-MEVCUT-DURUM-RAPORU-VE-UYGULAMA-PROGRAMI(4).pdf, E.T. 29 Mayıs 2022

Kalkınma Atölyesi, Türkiye'de Ayakkabı İmalatında Çocuk İşçiliği Hızlı Değerlendirme Raporu, 2019, https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-AYAKKABI-IMALATINDA-COCUK-ISCILIGI-HIZLI-DEGERLENDIRME-RAPORU.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Karatay Aykent Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 2022, https://aykentatml.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.php, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Konya'da kayıt dışı çalışan sayacılardan iş bırakma eylemi, Milli Gazete, (18 Eylül 2017), https://www.milligazete.com.tr/haber/1235075/konyada-kayit-disi-calisan-sayacilardan-is-birakma-eylemi, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Konya'da saya işçilerinden iş bırakma eylemi, Konhaber, (18 Eylül 2017), https://www.konhaber.com/haber-konya_da_saya_iscilerinden_is_birakma_eylemi-751986.html, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Konyalı Sayacılar da Grevde, Sivil Sayfalar, (21 Eylül 2017), https://www.sivilsayfalar.org/2017/09/21/konyali-sayacilar-da-grevde/, (E.T. 29 Mayıs 2022)

KTO Eğitim ve Sağlık Vakfı,, Mobilya Sektörü Raporu, 2016, http://www.kto.org.tr/d/file/mobilya_tr.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Mesleki Eğitim Kanunu, Resmi Gazete 19139, (19 Haziran 1986), Kanun No. 3308, md 3/c

SGK, Kayıt Dışı İstihdam Oranları, 2021, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani, (E.T. 3 Nisan 2022)

Tarım Aracısı Meslek Standardı, Seviye: 4. Referans Kodu: 20UMS0759-4., 10 Temmuz 2020

Tekin Koru, Ayça ve Dinçer, Nazire N., Türkiye'de Sanayi ve Hizmet Sektörleri, İktisat ve Toplum/88, 2018, http://www.iktisatvetoplum.com/wp-content/uploads/2018/02/%C4%BOTD-88-AY%C3%87A-TEK%C4%BON-KORU-VE-NERG%C4%BOZ-D%C4%BON%C3%87ER-1.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

TÜİK, KOBİ İstatistikleri Raporu 2009-2019, https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/kobi-istatistikleri-raporu.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2021, https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do, (E.T. 29 Mayıs 2022)

TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları (2019), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807 (E.T. 29 Mayıs 2022)

UNICEF, THE STATE OF THEWORLD'S CHILDREN, 1986, https://www.unicef.org/media/90221/file/SOWC-1986.pdf, (E.T. 29 Mayıs 2022)

Ünlütürk Ulutaş, Çağla ve Ulutaş, Tevfik, B., Türkiye'nin Çocuk İşçiliği Politikası: Kamu Politikası Süreç Analizi, Çalışma ve Toplum 2019/4, https://www.calismatoplum.org/makale/turkiyenin-cocuk-isciligi-politikasi-kamu-politikasi-surec-analizi, (E.T. 29 Mayıs 2022)

TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Çalışan çocuk: Çocuğun eğitimini, fiziksel, duygusal, ahlaksal, sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen çalışmadır. Çocuk çalışması, onun sağlığı ve gelişimi için tehlikeli olduğunda çocuk işçiliği kapsamına girmekte ve çocuk sömürüsü anlamına gelmektedir.

Çocuk: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye Cumhuriyeti kanunları uyarınca 18 yaş altı tüm bireyleri tanımlamaktadır.

Çocuk işçiliği: ILO'ya göre çocuk işçiliği, "çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesi" olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini "çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş" olarak tanımlamıştır. Ulusal mevzuatta ise çocuk işçiliğinin tanımı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre; "çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini (ilk ve ortaokul) tamamlamış kişi, genç işçi de 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi" olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, aynı maddede hafif işin tanımı yapılmış olup, çocuk ve genç işçilerin, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği hükmüne bağlanmıştır.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimi: Cumhurbaşkanlığının ikinci 100 günlük eylem planı çerçevesinde, ÇSGB tarafından 81 ilde 2018 yılında kurulan birimlerdir. Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda farkındalık oluşturmak, toplum nezdinde duyarlılığı artırmak, çocuk işçiliğinin önüne geçebilmek için, çocukların işçilikten el çekmesini sağlamak için saha çalışmalarını belirli aralıklarla gerçekleştirerek elde edilen bilgiler ışığında faaliyetler yürüten, denetim mekanizmasının çalışmasını sağlayan, ildeki kamu, kuruluş, gerçek ve tüzel kişileri harekete geçiren birimlerdir. (Kalkınma Atölyesi, 2019)

Çırak: "Çıraklık sözleşmesi" esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları iş içerisinde geliştirilen kişiyi ifade etmektedir.

Ekonomik faaliyetler: TÜİK ekonomik faaliyetleri üç ana sektördeki faaliyetler kapsamında tanımlamaktadır; tarım, sanayi ve hizmet sektörü.Ekonomik faaliyetler, bu üç sektör kapsamında belirli haklar çerçevesinde çeşitli statülerde yer alan ve bunun karşılığında bir gelir elde eden kişilerce gerçekleştirilen aktivitelerdir.

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği: ILO 182 Sayılı sözleşmede en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini; kölelik ve benzeri uygulamalar, çocukların fuhuş ve pornografiye sürüklenmesi, uyuşturucu ticareti gibi yasadışı faaliyetlerde çocukların kullanılması, çocukların sağlık, güvenlik

veya ahlakını olumsuz etkileyebilecek tehlikeli işler olarak tanımlamıştır. ILO 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ne göre ÇSGB tarafından tanımlanan mevsimlik gezici tarım işçiliği, ayakkabı imalatı ve saraciye, oto tamirciliği ve kaportacılık, mobilya imalatı gibi tehlikeli işlerde çalışan çocuklardır. Bu çalışma biçiminde yaş sınırı 18'dir

Ekonomik faaliyetlerde çalışanlar (İstihdam edilenler): Referans haftası süresince herhangi bir gün en az bir saat süresince ücret, kâr veya ailenin kazancı için aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışanlar ile işi olanlardan; çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan ancak işleri ile ilişkileri devam eden kişileri kapsar.

Ev işleri: Hanehalkı fertleri tarafından kendi evlerinde gerçekleştirilen ve ekonomik faaliyet tanımının dışında kalan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, hanehalkı fertleri tarafından (çocuklar da dahil olmak üzere) ücretsiz olarak gerçekleştirilen evle ilgili işleri kapsamaktadır. Hanehalkı için alışveriş yapma, yemek pişirme, çamaşır yıkama, ütü yapma, küçük kardeşlere veya hanede bulunan hasta fertlere bakma, evi temizleme, hanede bulunan eşyaları onarma vb. faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Ev işlerinde faaliyette bulunanlar: Ekonomik bir faaliyette bulunmayan ve referans dönemi içinde ailesine ev işlerinde süresi ne olursa olsun yukarıda belirtilen ev işlerinde yardımcı olan fertlerdir.

Çalışmayan: Referans dönemi içinde ekonomik bir faaliyette bulunmayan ve ev işlerinde de çalışmayan fertler, "çalışmayan" başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Genel Ortaöğretim: İlköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime veya geleceğe hazırlayan eğitim öğretim sürecidir.

Göçmen: Göç, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların çalışmak, yaşamak veya yerleşmek amacıyla yer değiştirdiği, bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan nüfus hareketidir. Bu harekete, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir. Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştiren kişiyi tanımlamak için "göçmen" ifadesi kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler göçmeni, "sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey" olarak tanımlamaktadır.

Hanehalkı: TÜİK hanehalkını "aralarında akrabalık bağı bulunan ya da bulunmayan aynı konutta veya aynı konutun bir bölümünde yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine iştirak eden bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluk" olarak tanımlamaktadır. Alan çalışması kapsamında da benzer bir şekilde hanehalkı, birlikte hareket eden, aynı çadır veya benzeri yerlerde beraber kalan ve gelir/ gideri ortaklaşarak bölüşen, aynı kazandan yemek yiyen, yeri geldiğinde akrabalık bağlarından da bağımsız bir arada yaşayan

kişiler olarak kabul edilmiştir. Bazı haneler birden fazla aileyi (farklı soyadları da olabilir) barındırabilir. Örneğin amca, hala, teyze gibi birinci dereceden yakın akrabaların aileleri veya evlenen çocukların eşleri ve çocuklarını kapsayan haneler bulunmaktadır. Kazanılanlar ve giderler ortak paylaşılmakta, birden fazla çadırda konaklansa bile, özellikle çalışmaya bir arada tek bir hane adına katılmakta, bu çalışmadan elde edilen tüm kazanç hane reisine ödenmekte ve hane reisi giderleri ödedikten sonra kazancı dağıtmaktadır.

Hizmet sektörü: İnsanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla belirli bir fiyattan satışa sunulan soyut faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Hizmet sunan işletmeler, zaman, mekân ve şekil faydası meydana getiren endüstrilerdir.

Hizmet sektöründe çalışan çocuklar: Hizmet sektörü kapsamındaki lokanta, eğlence, kültürel çalışmalar, kuaför, berber gibi çeşitli meslek kollarında yamak, garson, servis elemanı, çırak veya çalışan gibi farklı statülerde bulunan çocuklardır.

İşletme: Mal ve hizmet üreten kamu ve özel kurum, kuruluş ve işyerleridir.

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG): İşyerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan sağlığa zarar verebilecek koşullardan korunmak amacıyla yapılan sistemli ve bilimsel çalışmaları ifade etmektedir.

İşveren: 4857 sayılı İş Kanunu uyarınca çalışan (işçi) istihdam eden gerçek veya tüzel kişi yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlar. Kendi işyerinde en az bir ücretli veya yevmiyeli eleman çalıştıran kişidir. Bir işyerinde işveren durumunda birden fazla ortak bulunabilir. Bu durumda her ortak bir işveren kabul edilmektedir.

İstihdam oranı: İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

İşteki durum: İstihdam edilenler, Uluslararası İşteki Durum Sınıflamasına (ICSE 1993) uygun olarak sınıflandırılmış ve yayında üç temel grup: ücretli, maaşlı veya yevmiyeli, kendi hesabına veya işveren, ücretsiz aile işçisi olarak tanımlanmaktadır.

İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkan veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur.

Kalfa: Bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bu meslekle ilgili iş ve işlemleri ustanın gözetimi altında kabul edilebilir standartlarda yapabilen kişidir.

Kendi hesabına çalışan: İşinde, tarlasında, bağında, bahçesinde, dükkanında, yazıhanesinde, imalathanesinde, tamirhanesinde vb. yerlerde tek başına veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte (yanında ücretli veya yevmiyeli kişi çalıştırmaksızın) ayni (mal) ya da nakdi (para) olarak gelir elde etmek için çalışanlar bu tanıma girmektedir. Bir işyerinde ücretli kişi çalıştırmaksızın birkaç ortak birlikte çalışıyor olabilir. Bu ortaklar da kendi hesabına çalışıyor kabul edilmektedir.

Küçük ve orta büyüklükte işletme (KOBİ): İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 125 milyon TL'yi aşmayan işletmelerdir. Yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimleri veya girişimleri kapsamaktadır. Mikro işletme, on kişiden az yıllık çalışan istihdam eden; küçük işletme: elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve orta büyüklükteki işletme, iki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden olarak tanımlanmaktadır.

Kişisel koruyucu donanım (KKD): Çalışanı (işçiyi), yürütülen işten kaynaklanan, sağlık ve güvenliği etkileyen bir veya birden fazla riske karşı koruyan, çalışan (işçi) tarafından giyilen, takılan veya tutulan, bu amaca uygun olarak tasarımı yapılmış tüm alet, araç, gereç ve cihazlar.

Meslek kuruluşu: Belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir.

Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumları: Mesleki ve teknik eğitim alanında, diplomaya götüren ortaöğretim kurumları ve mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumları ile belge ve sertifika programlarının uygulandığı her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim-öğretim kurumlarıdır.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim: İlköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe veya geleceğe ve iş alanlarına hazırlayan eğitim öğretim sürecidir.

Meslek alanı: Ortak özelliklere sahip birden fazla meslek dalını içeren; bilgi, beceri, tutum, davranış ve istihdam olanağı sağlayan alandır.

Meslek dalı: Bir meslek alanı içinde yer alan ve belirli konularda uzmanlaşmaya yönelik bilgi, beceri, tutum, davranış gerektiren ve istihdam olanağı sağlayan iş kollarından her birini ifade eder.

Mesai: Mevzuata uygun olarak belirlenen günlük çalışma süresini ifade etmektedir.

Okula devam eden: Herhangi bir örgün eğitim kurumuna (ilköğretim veya lise ve dengi okul) devam edenler, okula devam ediyor olarak tanımlanmıştır.

Ortaöğretim: İlköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.

Proje: bir soruna çözüm bulma ya da beliren bir fırsatı değerlendirmeye yönelik, bir ekibin, başlangıcı ve bitişi belirli bir süre ve sınırlı bir finansman dahilinde, birtakım kaynaklar kullanarak, olası riskleri yönetmek şartıyla, tanımlanmış bir kapsama uygun amaç ve hedefler doğrultusunda özgün bir planı başlatma, yürütme, kontrol etme ve sonuca bağlama sürecidir.

Program: Bir sorunu kapsamlı olarak ele alan ve çözüm geliştiren, genellikle 1-3 yıl arasında uygulanan, içinde birden fazla proje barındıran çalışmalardır.

Risk: Tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimalini ifade etmektedir.

Sanayi sektörü: Temelde imalat faaliyetleri kapsayan, hammaddelerin taşınabilir ve kullanılabilir ürünlere dönüştürülmesi sürecinde rol alan tüm aktörlerin oluşturduğu bölümü, topluluğu ifade etmektedir. Büyük, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerçekleştirdikleri her türlü imalat ve iktisadi etkinlik, sanayi olarak değerlendirilir.

Sanayide çalışan çocuklar: İmalat alanında faaliyet gösteren işletmelerde, mevzuat kapsamı dışındaki biçimlerde kayıtsız, mevzuat kapsamında kayıtlı bir şekilde çalışan çocuklardır.

Sivil toplum kuruluşu: Sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallarla bağlı olan alanıdır.

Sokakta çalışma: Herhangi bir kuruma, işletmeye bağlı olmaksızın, kendi hesabına çalışan kişilerin; satıcılık, hizmet sunumu (ayakkabı boyacılığı, cam silme vb.) gibi gündelik, geçici ve enformel işleri ifade eden çalışma biçimidir.

Sokakta çalıştırılan çocuklar: Zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçiren, herhangi bir korumadan ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden yoksun, sokakta çalışma kapsamındaki işlerde aktif olarak rol alan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Sokak çocuğu, sokakta yaşayan çocuk gibi tanımlamalar dışında kalan ve enformel sektör olarak adlandırılan alanda çalışan çocuklar olarak ele alınmaktadır.

Sosyal güvenlik: Geliri ne olursa olsun, kişilere belirli sosyal riskler (iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik) karşısında gelir ve sağlık güvencesi sağlama görevini yerine getiren uygulamadır.

Staj: Yükseköğretim Kurulu'nca, yükseköğretim kurumlarında verilmekte olan her düzeydeki alana özgü olarak belirlenen teorik ve uygulamalı dersler dışında, öğrencilerin öğretim programlarıyla kazandırılması öngörülen mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmeleri, sektörü tanımaları, iş hayatına uyumları, gerçek üretim ve hizmet ortamında yetişmeleri amacıyla işletmede yaptıkları mesleki çalışmadır.

Tehlike: İşyerinde veya çalışma ortamında var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek olan hasar verme potansiyelidir.

Uygulama programı: Belirli bir program dahilinde oluşturulmuş, uygulama aşamalarını zaman çizelgesiyle ele alan detaylı olarak gösterilmesidir.

Usta: Bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bunları mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilecek standartlarda uygulayabilen; üretimi planlayabilen; üretim sırasında karşılaşılabilecek problemleri çözümleyebilen; düşüncelerini yazılı, sözlü ve resim ile açıklayabilen; üretimle ilgili pratik hesaplamaları yapabilen kişidir.

Usta öğretici: Ustalık yeterliliğini kazanmış; aday çırak, çırak, kalfa ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerinin işyerindeki eğitiminden sorumlu; mesleki eğitim tekniklerini bilen ve uygulayan kişidir.

Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli: Bir başkasının işinde ayni (mal) ya da nakdi (para) bir gelir elde etmek amacıyla sürekli olarak veya sürekli olmadan işine göre mevsimlik veya geçici olarak ya da iş buldukça çalışanlardır. Bir iş ya da meslekte bilgi veya beceri kazanmak amacıyla belirli bir menfaat (ayni ya da nakdi gelir, sosyal güvence, yol parası, cep harçlığı, bahşiş vb.) karşılığında çalışanlar (örneğin; çıraklar, stajyer öğrenciler) istihdamda kabul edilmiştir.

Ücretsiz aile işçisi: Aynı hanede yaşayan birisi tarafından işletilen (sahip olunan) ve piyasaya yönelik faaliyet gösteren işletmelerde çalışan, işletmenin ortağı konumunda olmayan ve bu faaliyetleri karşılığında ücret gelir elde etmeyen kişilerdir.

Zorunlu eğitim: Türkiye'de zorunlu eğitim, 2012-2013 eğitim öğretim döneminde 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Daha önce 5+3 (İlkokul-ortaokul) şeklinde uygulanan model, 4+4+4 (4 sene ilkokul, 4 sene ortaokul ve 4 sene lise) şeklinde kademelendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'te belirtildiği üzere 68 ayını dolduran çocukların okula kayıt olmaları zorunlu hale getirilmiştir. Mecburi ilköğretim (ilkokul + ortaokul) çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter. Lise eğitimi ise ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Sistem, 14-17 yaş grubu gençleri bir alana/mesleğe ve/veya yükseköğretime hazırlayacak biçimde yapılandırılmıştır.

KALKINMA
ATÖLYESİ